

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KONYA'DAKİ
FAALİYETLERİ (1923 – 1938)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ÇİLOĞLU

GAZİANTEP
ARALIK 2014

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KONYA'DAKİ
FAALİYETLERİ (1923 – 1938)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÇİLOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

GAZİANTEP
Aralık 2014

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KONYA'DAKİ FAALİYETLERİ
(1923 – 1938)**

Mehmet ÇİLOĞLU

Tez Savunma Tarihi: 29.12.2014

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof.Dr. Hilmi BAYRAKTAR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doc.Dr. Numan Dursun AKSOY
Enstitü AD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doc.Dr. Süleyman UNÜVAR
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Yard.Doc.Dr. Süleyman UNÜVAR

Yard.Doc.Dr. Yüksel BAYIL

Yard.Doc.Dr. Gülşen KUM

İmzası

ÖZET
CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KONYA'DAKİ FAALİYETLERİ
(1923 – 1938)

ÇİLOĞLU, Mehmet
Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR
Aralık 2014, 138 sayfa

Milli Mücadelenin kazanılmasından sonra ülke içerisinde hızla düzenlemelere gidilmiş, yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kurum ve kuruluşlardan biri de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'dir. M. Kemal Paşa tarafından Halkçılık ilkesi doğrultusunda tüm halkı temsil etmesi amacıyla 9 Eylül 1923 yılında CHP kurulmuştur. Milli Mücadele yılları sırasında oluşturulan ve ülke çapında büyük bir teşkilatlanmaya sahip olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (A-RMHC) örgütlerini partiye dönüştürerek hazır bir tabanla kuruluşunu gerçekleştiren parti, iktidarı süresince de örgütlenmesini ülke çapına yayarak büyük bir siyasi kurum haline gelmiştir. Partinin il başkanlığı görevini başlangıçta valiler yürütürken daha sonra parti mensupları bu görevi devralmışlardır. Kuruluş gayelerinden biri de halkın yönetimde etkin olması olan CHP idaresi bu amaçla çeşitli aralıklarla kongreler düzenlemiş ve halkın dilek ve isteklerini düzenlediği bu kongrelerde almıştır. Konya halkı da katılmış olduğu bu kongrelerde fikir ve görüşlerini özgürce beyan ederek şehrin iktisadi, sosyal ve idari gelişimini sağlayıcı isteklerde bulunmuşlardır. Bu istekler aynı zamanda Konya'nın tarihi kimliğinden dolayı hükümet tarafından önemsenmiştir. Konya halkı tarih boyunca coğrafi özelliklerinden dolayı en önemli ekonomik faaliyet olarak kendisine zirai faaliyetleri seçmiştir. Bu sebeple Konya halkının isteklerinin başını ziraat ile alakalı konular oluşturmuştur. Ziraata yönelik isteklerin yanında eğitim, sağlık, bayındırlık gibi konularda da şehrin ihtiyaçları CHP idaresine bildirilmiştir. Fakat şehrin istek ve dilekleri devletin ele aldığı dönemde savaştan yeni çıkmasından dolayı ekonomik yapısının uygun ve yeterli olmaması sebebiyle çok da hızlı gerçekleştirilememiştir. Ama yine de ihtiyaçların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmış, halkın sorunlarının çözümüne gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Konya, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

ABSTRACT
THE ACTIVITIES OF THE REPUBLICAN PUBLIC PARTY IN KONYA
(1923 - 1938)

ÇİLOĞLU, Mehmet

Master's Thesis, Department of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

December 2014, 138 pages

After having won the National Struggle (independence war), there were swift settings and new establishments in the country. The Republican Public Party is one of the establishments which were created. The Republican Public Party was formed by Mustafa Kemal Pasha on 9th of September, 1923 on the principles of populism for the purpose of representing all the people. The party, which was established with a ready floor by taking the Community of Defense of Law's organizations in its structure, became a very great political organization throughout its rulership spreading out its organizing country – wide. At the beginning, Governors were ruling the mission of the head of the city. But later, the member's of the party took over this mission. People in Konya proclaimed their opinions and thoughts freely and demanded economical, social and administrative wishes which would provide the city's developing in the congresses that they attended. These wishes were considered important by the government owing to the historical identity of Konya. People of Konya always chose the agricultural activities as the most economical action for itself on account of its geographical features. For this reason, issues about the agriculture became the main wish of the Konya's people's request. In addition to agricultural wishes, the request of the city like education, health and build up were told to the RPP rule. But the requests and wishes of the city were not carried out so quickly, as, that time, newly ending the independent war and economical structure wasn't proper and adequate. But anyway, it was worked to provide people's needs and strained at solving the public's problems.

Key Words: The Republican Public Party, Konya, The Community of Defense of Law of Anatolian and Rumelian

ÖN SÖZ

CHP Türkiye'nin ilk siyasi partisidir. Sivas Kongresi'nde kurulan A-RMHC'nin alt yapısını kuruluş aşamasında kullanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün 9 Eylül 1923 yılında kurduğu ve genel başkanlığını yaptığı parti uzun yıllar Türkiye'yi tek parti olarak yönetmiştir. Halkçılık ilkesi temel alınarak kurulan partinin idari kadrosu genellikle halk ile iyi ilişkiler kurma eğilimi içerisinde olmuştur. Parti yapmış olduğu kongreler ile halkın istek, dilek ve şikâyetlerini dikkate almıştır.

Çalışmamızda CHP'nin 1923 - 1938 yılları arasında Konya'da yapmış olduğu faaliyetler ele alınmıştır. Konya Anadolu Selçuklu Devleti'ne başkentlik de yapmış önemli bir şehirdir. Selçuklular döneminde şehir hemen her alanda kalkınmış, önemli bir bilim ve kültür şehri olmuştur. Dönemin önemli ilim adamları Konya'ya gelip yerleşmişlerdir. Bu kişilerden biri de günümüzde de önemini koruyan Mevlana Celaleddin-i Rûmî'dir. Fakat Konya'daki bu gelişme Selçukluların yıkılması ile büyük oranda sona ermiştir. Konya Osmanlı Devleti yönetimindeyken bir taşra şehri özelliği göstermiştir. Milli Mücadele'nin ilk yıllarında kurtuluş mücadelesine idarecilerinin etkisinden dolayı mesafeli olan bu şehir zamanla Milli Mücadele'ye en sadık şehirlerden olmuştur. Konya halkı parti kongrelerinde ekonomi, eğitim, sağlık, bayındırlık gibi alanlarda CHP idaresinden önemli isteklerde bulunmuştur. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde diğer taşra şehirleri gibi ciddi ihtiyaçları olan şehir bu problemlerin çözümü amacıyla girişimlerde bulunmuştur. CHP idaresi de şehre gereken ehemmiyeti göstermiş ve dönemin şartları el verdiği ölçüde Konya halkının istek ve şikâyetlerini dikkate alarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Atatürk de Konya'ya çok önem vermiş, İstanbul ve İzmir'den sonra yurt gezilerinde en çok Konya'ya gelmiştir. Gerçekleştirmiş olduğu bu ziyaretlerde Konya'da yapılanları yakından takip etmiştir.

Tez çalışmamızda özellikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden önemli oranda faydalanılmıştır. Bunun yanında Konya'da ele aldığımız dönemde çok önemli etkisi olan yerel basın kaynaklarından olan Babalık ve Ekekon gazetelerinin ilgili sayıları çalışmamıza önemli katkı sağlamıştır.

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam süresince bilgi ve birikimlerini benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR'a teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda çalışmalarında beni destekleyen, maddi ve manevi yardımlarını benden esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Aralık 2014
Mehmet ÇİLOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Giriş	1
2. CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN KURULUŞU	11
2.1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri	11
2.2. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Halk Fırkasına Geçiş	17
2.3. Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri	27
2.3.1. Konya Valisi Cemal Bey'in Faaliyetleri ve Konya'yı Terk Edişi	28
2.3.2. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	30
2.4. Konya'da Milli Mücadele Karşıtı Hareketler	33
2.4.1. I. ve II. Bozkır Ayaklanmaları	34
2.4.2. Delibaş Mehmet Hadisesi	36
3. EKONOMİ, BAYINDIRLIK VE İMAR FAALİYETLERİ	39
3.1. Tarımsal Faaliyetler	39
3.1.1. Sulama Meselesi	39
3.1.2. Makineleşme, Zirai Mücadele ve Tarım İle İlgili Diğer Meseleler	46
3.1.3. Ziraat Bankası Meselesi	52
3.2. Hayvancılık Faaliyetleri	57
3.3. Sanayi Faaliyetleri	60
3.4. Maliye İle İlgili Faaliyetler	63
3.5. Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri	68

3.6. Adliye İle İlgili Faaliyetler	77
4. EĞİTİM, KÜLTÜR VE SAĞLIK FAALİYETLERİ	81
4.1. Eğitim ve Kültür Alanındaki Faaliyetler	81
4.1.1. İlköğretime Yönelik Faaliyetler	82
4.1.2. Ortaöğretime Yönelik Faaliyetler	87
4.1.3. Yükseköğretim ve Mesleki Eğitime Yönelik Faaliyetler	89
4.1.4. Millet Mektepleri Faaliyetleri	90
4.1.5. Halkevleri Faaliyetleri	93
4.2. Sağlık Alanındaki Faaliyetleri	96
5. ATATÜRK'ÜN KONYA ZİYARETLERİ	104
5.1. Atatürk ve Konya	104
5.2. Atatürk'ün Konya'ya Beşinci Gelişleri (20 Mart 1923-23 Mart 1923)	106
5.3. Atatürk'ün Konya'ya Altıncı Gelişleri (3 Ocak 1925- 13 Ocak 1925)	109
5.4. Atatürk'ün Konya'ya Yedinci Gelişleri (17 Ekim 1925- 19 Ekim 1925)	110
5.5. Atatürk'ün Konya'ya Sekizinci Gelişleri (18 Mayıs 1926 - 19 Mayıs 1926)	111
7.6. Atatürk'ün Konya'ya Dokuzuncu Gelişleri (18 Şubat 1931 - 1 Mart 1931)	112
7.7. Atatürk'ün Konya'ya Onuncu Gelişleri (25 Ocak 1933-25 Ocak 1933)	114
7.8. Atatürk'ün Konya'ya On Birinci Gelişleri (6 Şubat 1934-6 Ocak 1934)	115
7.9. Atatürk'ün Konya'ya On İkinci Ve On Üçüncü Gelişleri (6 Ocak 1937 - 20 Kasım 1937)	116
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	117
KAYNAKLAR	121
EKLER	125
EK A.1. Konya Halkının Zirai İsteklerine Bir Örnek	126
EK A.2. Konya Halkının Eğitim İsteklerine Bir Örnek	127
EK A.3. Konya Halkının Sağlık İsteklerine Bir Örnek	128
EK A.4. Konya Halkının Bayındırlık ve İmar İsteklerine Bir Örnek	129
EK A.5. Konya Halkının Maliye İsteklerine Bir Örnek	130
EK A.6. Konya Halkının Adliye İsteklerine Bir Örnek	131
EK A.7. Tarım Bakanlığı'na Çekilen Ziraat ile İlgili İsteklerin Bulunduğu Telgrafın Bir Bölümü	132
EK A.8. Başbakanlığa Gönderilen Konya'da Selden Mağdur Olan Yerleri Gösterir Telgrafın Bir Bölümü	133
EK A.9. İçişleri Bakanlığına Gönderilen Konya'da Kuraklık dolayısıyla oluşan sıkıntının anlatıldığı Telgrafın Bir Bölümü	134
Resim 1. Konya İli Haritası	135
Resim 2. Konya İnce Minareli Medrese Bir Görünüm	136
Resim 3. Konya İnce Minareli Medrese Bir Görünüm	136
Resim 4. Konya İnce Minareli Medrese Bir Görünüm	137

ÖZGEÇMİŞ (VITAE)	138
-------------------------------	------------

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AKDTYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
A-RMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
A-RMHG	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
CA	: Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
komat	: Konya Maarif Tarihi
maşek	: Mevlana Şehri Konya
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay.	: Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1. 1. Giriş

Anadolu'nun ortasında bulunan Konya günümüzde yüzölçümü olarak Türkiye'nin en büyük ilidir. Şehir kendi adıyla anılan ovanın batı kısmında, denizden yüksekliği 1027 metre olarak kurulmuştur. Kimler tarafından nasıl kurulduğu bilinmeyen şehrin ilk yerleşme yerinin şehrin içinde küçük bir yükselti olan Alâeddin Tepesi olduğu tahmin edilmektedir. Konya adının Frigya dilindeki *Kawania*'dan geldiği ve bunun *Konian* şekline dönüştüğü, daha sonra Roma çağında ve Bizans döneminde *İkonian* / *İkonium* olarak söylendiği belirtilir. İslam coğrafyacılarının eserlerinde şehrin adı *Küniye* şeklinde geçer. Bu isim Türkler tarafından da benimsenmiş ve Konya olarak söylenmiştir.¹

İklim olarak şehirde İç Anadolu Bölgesi'nin özelliği olan karasal iklim görülmektedir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk geçmektedir. Kurak bir yapıya sahip olmasına rağmen batı bölgesindeki dağlardan gelen sular şehre hayat vermektedir. Bu kaynaklardan gelen sular Konya'da yeşil bir alan oluşturmuştur. Bu yeşil alanlardan biri de şehrin merkezinde bulunan ve yüksek yapay bir tepe görünümünde olan Alâeddin Tepesi'dir. Bu tepe tarih öncesinden kaldığı düşünülen bir iç kaledir.² Şehir geniş düzlüklere sahip olmasına rağmen batısındaki dağlar yüksektir. Bu dağlar Loras Dağı 2010 m., Erenler Dağı 2319 m. civarındadır. Doğuda ise Aksaray'a kadar uzanan 140 km. civarındaki geniş alanda sadece küçük tepecik silsileleri bulunmaktadır.³

¹ Tuncer Baykara. (2002). Konya. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.26, TDV Yayınları, İstanbul, s.182.

² Besim Darkot. (1977). Konya. MEB İ.A., c.6, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, s.843.

³ Mustafa Yıldırım. (1999). Konya'da Erken Dönem Türk İslam Eserlerinden Örnekler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(8):265-266.

Yerleşimi çok eskiye dayanan Konya'nın ilk dönemlerine ait çok da bilgi bulunmamaktadır. Şehrin Hitit hâkimiyeti altında kaldığı, ardından Frigya idaresine girdiği ve sonra da Lidyalılar tarafından ele geçirildiği sanılmaktadır. Milattan önce IV. yüzyılın ikinci yarısında İskender İmparatorluğu'na, Büyük İskender'in ölümünden sonra da Bergama krallarının eline geçtiği bilinmektedir. Bergamalılardan sonra Roma İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Romalıların hâkimiyetinde iken şehir giderek önem kazanmıştır. Hristiyanlığın yayılışı esnasında havarilerden Pavlus bir süre burada ikamet etmiş böylece halk arasında şehre kutsal bir önem verilmesini sağlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma (Bizans) şehri haline gelen Konya VII. yüzyılın ortalarından itibaren Arap ordularının hedefi olmuştur. Emeviler döneminde Konya bir süre Müslümanların elinde kalmıştır.⁴ Fakat bölge kısa süre sonra tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. Abbasiler döneminde de Konya Arap akınlarına uğramıştır. Hatta Abbasi Halifesi Harun Reşit döneminde bu akınlar daha da artmıştır. Bir süre Bizans Konya Ereğli'nin gelirlerini bu akınlardan dolayı Abbasilere vermiştir.⁵ Bu durum çok uzun sürmemiş ve Bizans hâkimiyeti Konya ve çevresinde Bizanslılarca tekrar sağlanmıştır.⁶

İlkçağdan bu yana yerleşim yeri olma özelliğini sürdüren Konya bugünkü şeklini daha çok Selçuklular döneminde almıştır. Bizans hâkimiyeti altında surlarla çevrili az nüfuslu bir şehir olan Konya, Türklerin burayı almasından sonra gelişme göstermiştir. Selçukluların merkezi olması da bu büyümeyi hızlandırmıştır. Özellikle XIII. yüzyılda cami ve mescitleri, ticaretin yoğunlaştığı çarşıları, hanları, hamamları, eğitim kurumları, darüşşifası (hastane), imaretleri (aşevi), eğlence mahalleriyle Konya bir devlet merkezi olarak büyük bir şehir olmuştur.⁷ Bu sebeple Selçuklu hâkimiyetindeki dönemin ayrıntılı incelenmesi gerekir.

Türklerin Konya'ya ilk gelişleri 1069 yılına rastlar ve bu dönemde Bizans elindeki şehrin çok da iyi savunması olmadığından şehir Türklerin eline rahatlıkla geçmiştir.⁸ Konya 1072 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah döneminde Anadolu

⁴ Baykara, a.g.m., s.182-183.

⁵ Komisyon. (1986). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. c.II, Çağ Yayınları, İstanbul, ss.222-293.

⁶ İrfan Aycan ve İbrahim Sarıçam. (1993). *Emeviler*. TDV Yayınları, Ankara, ss.64.

⁷ Baykara, a.g.m., s.185.

⁸ Mehmet Altay Köymen. (1962). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. TTK Yayınları, Ankara, ss.262.

Selçuklu Devleti tarafından kesin olarak fethedilmiştir.⁹ Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti başlangıçta İznik olmasına rağmen I. Haçlı Seferi sonucunda Konya'ya taşınmıştır. I. Haçlı Seferi'ne katılan ordular Akşehir, Konya, Ereğli yolunu takip ederek Maraş ve Göksu üzerinden Antakya'ya inmişlerdir. Selçuklular bu akınlar üzerine İznik ve çevresini 19 Haziran 1097'de Bizans'a bırakmak zorunda kalmışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti bunun üzerine Konya'yı başkent olarak seçmiştir. Haçlıların bu akınlarından Konya'yı korumak amacıyla şehrin kalesi güçlendirilmiş, asker sayısı arttırılmıştır. Böylece Konya, I. Haçlı Seferi'ni atlatan Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olarak önemli bir gelişim sürecine girmiştir.¹⁰

Selçuklu Sultanı I. Mesut ve II. Kılıçarslan dönemlerinde Konya bir kasaba olmaktan çıkıp kalabalık bir şehir özelliğini kazanmıştır. Bizans'ın burayı geri alma ümidi ve hayali 1176 Miryakefalon Savaşı ile yok edildikten sonra Konya Haçlı tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. III. Haçlı Seferine katılan Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa 17 Mayıs 1190'da II. Kılıçarslan'ın oğlu Kutbüddin Melikşah'ı yenerek sultan tarafından boşaltılmış olan Konya'ya girmiştir. Şehir içinde yağma ve tahribatta bulunmuş ise de burada fazla kalmayıp yoluna devam etmiştir.¹¹

XIII. yüzyıl başlarında Konya, II. Kılıçarslan'ın oğulları arasındaki saltanat çekişmesine sahne olmuştur. II. Kılıçarslan'ın ölümüyle tahta başlangıçta I. Gıyaseddin Keyhüsrev çıkmış fakat kardeşi Rükneddin Süleymanşah büyük bir kuvvetle Konya'yı kuşatıp yönetimi ele geçirmiştir. Bu durum üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev iki oğlu ile Bizans'a sığınmıştır (1197). Fakat Rükneddin Süleymanşah'ın hükümdarlığı sadece yedi yıl sürmüştür. Rükneddin Süleymanşah'ın ölümüyle I. Gıyaseddin Keyhüsrev tahtı tekrar ele geçirmiştir (1205). Saltanatının ilk yıllarında kendisine muhalefet edenleri ortadan kaldırmış ve daha sonra fetih hareketlerine başlamıştır. Dönemin önemli ticaret şehirlerinden olan Antalya'yı 1207 yılında fethetmiş, fakat 1211'de Bizans İmparatoru Laskaris ile Alaşehir'de yaptığı savaşta vefat etmiştir. Mezarı Konya Alaeddin Cami'si yanında yer almaktadır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümüyle yerine oğlu I. İzzettin Keykavüs geçmiştir. Ancak I. İzzettin Keykavüs çok uzun bir ömür yaşayamamış ve genç yaşta vefat etmiştir (1220). Diğer Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarlarının aksine I. İzzettin Keykavüs'ün mezarı Konya'ya getirilmemiş ve vasiyeti gereği Sivas'ta yaptırdığı türbeye gömülmüştür.

⁹ Faruk Sümer ve Ali Sevim. (1971). *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*. TTK Yayınları, Ankara, ss. 1-73.

¹⁰ Baykara, a.g.m., s.183

¹¹ Baykara, a.g.m., s.183

Onun ölümüyle yerine kardeşi I. Alaeddin Keykubat geçmiştir. I. Alâeddin Keykubad dönemi Konya'nın en parlak devridir.¹²

I. Alâeddin Keykubad döneminde Konya her yönüyle büyük bir gelişme yaşamıştır. Şehrin bu gelişme ve büyümesi eski savunma düzenini etkisiz bırakmıştır. Bunun üzerine Konya'nın çevresine 4 km. uzunluğunda yeni sur ve burçlar yaptırılmıştır (1221). Surlar ortasında kaldığından önemini kaybeden Alâeddin tepesindeki kale yerine batıdaki kesimde yeni bir iç kale olan Zindan Kale inşa edilmiştir. Bu imar hareketi şehrin fiziki şartları ve sosyal hayatın da uzun yıllar etkili olmuş, böylelikle mahalleler, semtler, çarşılar, pazar yerleri vb. bu yeni fiziki duruma göre şekillenmiştir. Şehrin kapıları oradan başlayan yolun ulaştığı şehre göre adlandırılmış, Antalya Kapı, Larende Kapı, Aksaray kapı gibi isimler almışlardır. Bu kapılardan kuzeye açılan Ladik Kapısı'nın adı sonradan İstanbul Kapısı olarak değiştirilmiştir. Bu hızlı gelişme ile şehir göç almış ve nüfus hızla artmıştır. Konya şehrine yerleşmek üzere gelen yeni insanlar arasında büyük ölçüde Türkmenler olmakla birlikte bir kısım Hristiyanlar da vardır. Konya'nın en canlı ve kalabalık dönemi XIII. yüzyıl ortalarında olmuştur. Bu sırada şehirde, % 10 kadarı gayrimüslim olmak üzere yaklaşık 60.000 nüfus bulunduğu tahmin edilmektedir.¹³

Konya'nın I. Alaeddin Keykubad dönemindeki bu çok hızlı gelişmesi önemli bir ilim ve kültür merkezi haline gelmesini de sağlamıştır. Bu dönemde Konya'ya hemen her yerden önemli ilim adamları gelmiştir. Mevlâna Celaleddin-i Rumi bunlardandır. Mevlâna'nın babası Sultan Bahaeddin I. Alaeddin Keykubad döneminde Konya'ya gelmiş ve burada vefat etmiştir. Mevlana da bir daha Konya'dan ayrılmamış, günümüzde müze olan dergâhını kurmuş ve tasavvuf çalışmalarına sürdürmüştür. Mevlâna Konya'da Mesnevi adlı önemli eserini yazmış ve Mevlevi tarikatını kurmuştur. Konya, Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin şehirdeki varlığı ile ciddi canlılık kazanmıştır. Onun vefatından (1273) sonra oğlu, torunları Konya'da önemli bir konuma gelmişlerdir. Günümüzde de Konya denilince ilk akla gelen unsurlardan biri Mevlâna'dır. Mevlâna'nın dışında Konya'ya gelen diğer önemli ilim adamlarından bazıları şunlardır: Seyit Burhaneddin, Çelebi Hüsameddin, Şems-i Tebrizi, Şeyh Sadreddin Konevi, Kadı Siraceddin'dir.¹⁴

¹² Darkot, a.g.m., s.844.

¹³ Baykara, a.g.m., s.183-184.

¹⁴ İbrahim Hakkı Konyalı. (1967). *Abideler ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Yeni Kitap Basımevi, Konya, ss. 27.

Konya'nın bu muhteşem dönemi bir süre sonra ortadan kalkmıştır. I. Alâeddin Keykubad'ın Kayseri ordugâhında ölümü (1237) üzerine yerine oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir. Bu dönemin başında devlet gücünü koruduysa da özellikle Baba İshak İsyanı'nın bastırılmasında devletin zorlanması Moğolların dikkatini çekmiştir. 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı kaybedilmiş ve Anadolu Moğol istilasına açık hale gelmiştir. Moğollar hızla Anadolu'da istilalara başlamış ve kısa zamanda Anadolu Selçuklu Devleti Moğol hâkimiyetine girmiştir. Moğol hanları Anadolu Selçuklu Devletini kendi keyfi isteklerine göre yönetmişlerdir.¹⁵

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatı ile yerine oğlu II. İzzettin Keykavüs geçmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına geçenlerin bu dönemden itibaren Moğolların Anadolu'daki hâkimiyeti gereği Moğol onayından geçmesi gerekmektedir. Bu sebeple II. İzzettin Keykavüs Moğol ordugâhına davet edilmiştir. II. İzzettin Keykavüs kardeşi Kılıçarslan'ı Moğol ordugâhına göndermiştir. Bu durum üzerine Moğollar Kılıçarslan'ı destekleyerek II. İzzettin Keykavüs'e isyan etmesini sağlamıştır. Zor durumda kalan II. İzzettin Keykavüs diğer iki kardeşinin de hâkimiyetini tanımış ve üç kardeş ülkeyi beraber yönetmişlerdir (1249-1254). Bu durum çok uzun sürmemiş ve II. İzzettin Keykavüs tekrar yönetime tek başına sahip olmuştur. Bir süre sonra önemli bir güce sahip olunca Moğolların Anadolu yöneticisi Baycunoyan'a savaş ilan etmiştir. Fakat yapılan Sultanhanı Savaşı'nı (1256) kaybetmiş, Moğollar Konya'yı kuşatmıştır. Konya halkı Moğollara çok ağır hediyeler göndermek zorunda kalmış ve kuşatmanın kaldırılmasını sağlamışlardır. Tüm bu olaylardan sonra devlet Moğolların bir oyuncacı haline gelmiştir.¹⁶

Anadolu Selçuklu hükümdarlarından Melikşah (Şehinşah), II. Kılıçarslan, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Süleyman Şah, III. Kılıçarslan, I. Alâeddin Keykubad, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, IV. Kılıçarslan ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in mezarları Konya'da bulunmaktadır. İlhanlı Devleti'nin idaresinin her geçen gün kuvvetlenmesiyle aslında devletin siyasi ve ekonomik ağırlığı İç Anadolu'nun daha doğu taraflarına (Kayseri ve Sivas) kaymıştır. Bununla birlikte Konya, bu yıllardaki bütün siyasi ve sosyal karışıklığa rağmen canlı şehir hayatını sürdürebilmiştir. Fakat karışıklıklar nüfusta gerilemeye yol açmıştır.¹⁷

¹⁵ Darkot, a.g.m., s.844.

¹⁶ Darkot, a.g.m., s.844-845.

¹⁷ Baykara, a.g.m., s.184.

Selçuklu idaresinin İlhanlılara tabi olmasının ilk zamanlarda doğrudan halk arasında bir etkisi görülmemiştir. Fakat Selçuklu siyasi gücünün yerini almak isteyen Karamanoğulları Konya şehrine yönelik saldırılarda bulunmaya başlayınca halk örgütlenerek bu saldırılara karşı direnmeye çalışmıştır. Zamanla halkın bu direnişi etkisini yitirmiş ve Konya içindeki mücadelede yeni dengeler kurmuştur. XIV. yüzyıl başlarından itibaren Karamanoğulları'nın gücü Konya'da etkisini göstermiş, Cimri Vak'ası (1277) olarak bilinen Selçuklu hanedanından olan Gıyaseddin Siyavuş'un Karamanoğulları kontrolünde tahtı yönetmesi ile Konya bir süre için Karamanlılar eline geçmiştir.¹⁸ Konya kesin olarak 1327 yılında Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından ele geçirilmiştir.¹⁹ Karamanoğulları kısa sürede şehirdeki tüm gücü İlhanlılar ile savaşarak ellerine almışlardır.²⁰

Karamanoğullarının başkenti Larende olduğundan dolayı bu dönemde Konya artık bir başkent değildi, sadece kültürel açıdan zengin önemli bir şehir olmuştu. Bu dönemden sonra bir süre Konya, Osmanlı - Karamanoğulları mücadelesine sahne olan bir şehir olmuştur. Osmanlı hükümdarı I. Murat kızını Karaman Beyi Alâeddin Ali Bey ile evlendirmiş, böylece dostluk kurmak istemiştir. Fakat Alâeddin Ali Bey, I. Murat'ın Rumeli'deki faaliyetlerini fırsat bilerek Osmanlı topraklarına saldırmıştır. Bu durum üzerine I. Murat Konya önlerine gelerek şehri kuşatmıştır (1387). I. Murat'ın kızının araya girmesi ile kuşatma kaldırılmış ve Karamanoğulları affedilmiştir. 1389 yılında I. Murat'ın Kosova Savaşı'nda şehit olması ile Alâeddin Ali Bey tekrar Osmanlı topraklarına saldırmış, bu defa Yıldırım Bayezit Konya önlerinde görülmüştür. Alâeddin Ali Bey, Yıldırım Bayezit karşısında tutunamamış ve Taşeli'ne kaçmıştır. Beylik Osmanlıya bağlılığını bildirince Karamanoğulları tekrar bağışlanmış ve Konya Karamanoğulları'na bırakılmıştır(1395). Fakat bu durumda uzun sürmemiş Alâeddin Ali Bey bir süre sonra tekrar Osmanlı kuvvetlerine saldırmıştır. Hatta Osmanlı'nın Anadolu Beylerbeyi Sarı Timurtaş Paşa'yı esir edip Konya'ya getirmişlerdir. Bu durum üzerine Yıldırım Bayezit Konya ve çevresini alarak beyliği ortadan kaldırmış (1398), Alâeddin Ali Bey'i de idam ettirmiştir. Ancak Yıldırım Bayezit'in Ankara Savaşı'nda (1402) Timur'a yenilmesi ile Anadolu beylikleri tekrar oluşturulmuş, Alâeddin Ali Bey'in oğlu Mehmet Bey de Karamanoğulları Beyliği'ni tekrar

¹⁸ Darkot, a.g.m., s.845.

¹⁹ İbrahim Kafesoğlu. (1992). *Selçuklu Tarihi*. MEB Yayınları, İstanbul, ss.59-69.

²⁰ Erol Güngör. (1988). *Tarihte Türkler*. Ötüken Yayınları, İstanbul, ss.90-96.

kurmuştur. Bu olay üzerine Osmanlı - Karamanoğulları mücadelesi tekrar başlamıştır.²¹

Çelebi Mehmet 1414 tarihinde Anadolu'daki siyasi hâkimiyeti sağlamak amacıyla Konya üzerine yürümüş ve Karaman kuvvetlerini dağıtmıştır. Ardından Konya ele geçirdiyse de beyliğin Osmanlı'ya itaatini bildirmesiyle yine Karamanoğulları'na bırakılmıştır. Bir süre sonra beyliğin başına İbrahim Bey geçmiştir. İbrahim Bey dönemi Karamanoğulları'nın en parlak dönemidir. İbrahim Bey II. Murat'ın Balkanlardaki faaliyetlerini fırsat bilerek Beyşehir'i işgal etmiştir. Bu durum üzerine II. Murat Konya'yı almış ve sonra İbrahim Bey ile anlaşma yaparak Konya'yı geri iade etmiştir (1437). Bu mücadelelere son noktayı koyan Fatih Sultan Mehmet olmuştur. Fatih Sultan Mehmet Orta Anadolu siyasetine ağırlık vermiş, Ağustos 1466 yılında İbrahim Bey'in ölümü üzerine Akkoyunlu ve Memlûkler'in baskıları karşısında harekete geçerek Nisan 1468'de önce Konya'yı koruyan Gevele Hisarı'nı, hemen ardından da Konya'yı almıştır. Buraya Manisa'da bulunan Şehzade Mustafa'yı getirtip sancak beyi tayin etmiştir. Fatih Sultan Mehmet Konya'nın savunma düzenini yenilemiş, Gevele Kalesi'ni yıktırmış; vaktiyle şehri koruyan, fakat zamanla etkisiz durumda kalmış olan surları yeniden güçlü bir şekilde düzenlemiştir.²²

Osmanlı idaresi altında Konya bir beylerbeyliği merkezi haline gelmiştir. Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Aralık 1474'te Konya'ya gönderilen ve yedi yıl kadar burada idarecilik yapan Cem Sultan Konya halkının Osmanlı idaresine alışmasında etkili olmuştur. Ardından ağabeyi II. Bayezit ile girdiği taht mücadelesinde (1481-1482) Konya halkının desteğini almış, fakat şehir ve halkı bu çatışmadan bir hayli zarar görmüştür. II. Bayezit, Cem'in yerine Konya'ya önce oğlu Abdullah'ı, onun ölümünden sonra Şehinşah'ı ve onun da ölümü üzerine torunu Şehinşah'ın oğlu Mehmet'i göndermiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde Hemdem Paşa buraya tayin edilmiştir. Konya, sonraki zamanlarda ülkenin eski Türk - İslam geleneklerini temsil eden bir merkezi olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezit ve ardından Şehzade Selim de Konya'da sancak beyi olarak görev yapmış ve bu şehirde oturmuşlardı. Şehzade Bayezit ile Şehzade Selim daha sonra

²¹ Darkot. a.g.m., s.848.

²² Baykara, a.g.m., s.184.

taht için mücadele içine girmişler ve 1559 yılında Konya yakınlarında birbirleriyle savaşmışlardır.²³

Konya Osmanlılar döneminde başkent olmaktan tamamen çıkmış ve bir eyalet merkezi haline gelmiştir. Bunun dışında özellikle Mevlevi Dergâhı'nın varlığı şehrin kültürel yaşantısını devam ettirmiştir. İstanbul'dan güneydeki Osmanlı topraklarına giden yol üzerinde oluşu da şehrin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Konya, Anadolu'nun hemen merkezinde ve ana yollar üzerinde bulunduğu için birçok Osmanlı padişahı seferlere giderken buradan geçmiştir. Yavuz Sultan Selim Mevlana Türbesini tamir ettirmiş ve şehre su getirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve IV. Murat'ta Konya'yı görüp Mevlana Türbesi'ni ziyaret etmişlerdir.²⁴

Konya'da bunun ardından çok önemli bir olay meydana gelmemiştir. Ancak şehir zaman zaman Celali İsyançıları'nın hedefi olmuştur. XVII. yüzyıl ortalarında İpşir Mustafa Paşa bu isyanları önlemek için şehir yakınlarında bir süre bulunmuştur. Daha sonra uzun zaman sakin bir dönem yaşanmıştır. XVIII. yüzyılda 1720'den itibaren Konya'da ayanlar mücadelesi başlamış, Gaffarzâde ve Mühürdarzâde adlı iki ayan ailesi arasındaki çekişme 1740'larda Konya'yı oldukça etkilemiştir. 1832'de Anadolu'ya giren Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa idaresindeki Mısır kuvvetleri Konya'yı işgal etmiş (21 Aralık 1832), yapılan Kütahya Antlaşması ile de İbrahim Paşa burayı boşaltıp Toroslar'a çekilmiştir.²⁵

Konya Osmanlı hâkimiyetinde iken Karaman Beylerbeyliği adlı idari teşkilata mensup bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde Karaman Beylerbeyliği'nin idari yapısı günün siyasi ve sosyo - ekonomik şartlarına göre farklılıklar göstermiştir. Osmanlı idari yapısındaki sıkça yapılan düzenlemelerden burası da etkilenmiştir. Buna şu şekilde örnek verebiliriz:

“ Konya Osmanlı hâkimiyeti altında Karaman Beylerbeyliği'nin merkezi durumundaydı. Karaman Beylerbeyliği Konya, Larende, Seydişehir, Bozkır, Beyşehir, Akşehir, Ilgın, Niğde, Ürgüp, Ereğli, Aksaray ve Koçhisar adlı idari birimlerden oluşuyordu. XVI. yüzyılda Belviran, Çimen, Akşehir, Ilgın, Niğde, Ürgüp, Ereğli, Aksaray, Koçhisar, Kayseri, Ermenek ve Mut buraya bağlı bulunmaktaydı. XVI. yüzyıl sonlarında Karaman Beylerbeyliği Konya, Niğde, Aksaray, Beyşehir, Kırşehir, Kayseri ve Akşehir sancaklarından oluşuyordu. Konya sancağında ise Ereğli, Aladağ, İnsuyu, Bargir, Belviran, Hatunsaray, Gaferyat, Karış, Larende, Mahmutlar gibi kazalar bulunuyordu. 1730'da burası on üç kazadan meydana geliyordu. 1831'de ise Karaman eyaleti Konya merkez olmak üzere yedi livaya sahipti. 1847'de Konya, Hamit, Teke, Alaiye ve Nevşehir'den oluşan eyalet 1867 düzenlemesinde Konya, Niğde, Isparta ve

²³ Baykara, a.g.m., s.185.

²⁴ Baykara, a.g.m., s.185-186.

²⁵ Baykara, a.g.m., s.185.

Teke livalarından meydana gelmiştir. 1877'de Hamit, Teke, Niğde, Burdur buraya bağlanmıştır. 1892'de bu durumunu korumuştur. 1918'de Karaman vilayeti Konya, Burdur ve Hamit sancaklarından oluşuyordu. Merkez sancakta ise on kaza mevcuttur.
 ,26

Önemli yolların kavşak noktasında yer alan Konya'ya 28 Temmuz 1896'da ulaşan demiryolu hem nüfusun artmasında hem de ticari faaliyetlerin yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Demiryolu şehrin ekonomik hayatına canlılık kazandırmış, bunun da etkisiyle Konya'da kısa zamanda ziraatta makine kullanımına geçilmiştir. Konya çevresinde hububat üretimi artmış, diğer zirai mahsul de değer kazanmaya başlamıştır.²⁷

I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'nun ortasında yer almasından dolayı bütün cephelere uzak kalmıştır. Fakat oluşan ekonomik ve siyasi olumsuz ortam Konya'yı da etkilemiştir. I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ile şehir İtalya'nın işgaline uğramıştır. Bu işgal bir yıl kadar sürmüş sonunda İtalya işgali kaldırmıştır. Milli Mücadele döneminde tüm yurttaki başlayan direniş örgütlenmesi Konya'da da kendini göstermiştir. Fakat bu örgütlenme diğer yerlere göre Konya'da biraz daha zor olmuştur. Bu durumun temel sebeplerinden birisi Damat Ferit Paşa yönetimine çok sıkı bağlı olan Konya Valisi Cemal Bey dolayısıyladır. Cemal Bey Milli Kuvvetlerin şehre hâkim olmaması için elinden geleni yapmıştır. Cemal Bey'in bu engellemeleri Refet Bey komutasındaki Milli Kuvvetlerin şehri kuşatması son bulmuş, Cemal Bey şehri terk ederek gizlice kaçmıştır. Bu olaydan sonra Milli Mücadele teşkilatı Konya'da hızla kurulmuştur. Fakat Cemal Bey'in şehirde Milli Mücadeleye karşı oluşturduğu olumsuz hava hemen yok olmamıştır. Bu sebeple Konya'da TBMM'ye karşı bazı isyanlar çıkmıştır. Bu ayaklanmalar I. ve II. Bozkır ile Delibaş Mehmet ayaklanmalarıdır.²⁸

Daha sonraki bölümlerde üzerinde ayrıntıları ile duracağımız bu ayaklanmalardan Bozkır ayaklanmaları Konya'da halkın saygı duyduğu Zeynel Abidin Efendi ve çevresi tarafından çıkarılmıştır. Zeynel Abidin Efendi, Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne mensup ve Damat Ferit Paşa idaresine bağlı birisidir. Cemal Bey özellikle Zeynel Abidin Bey ile birlikte hareket etmiş ve Konya'da Milli Kuvvetlerin etkinliğinin artması üzerine harekete geçmişlerdir. Zeynel Abidin Efendi'nin

²⁶ Baykara, a.g.m., s.187.

²⁷ Baykara, a.g.m., s.187.

²⁸ Ekrem Yalçinkaya. (1943). *Coğrafyada Tarihte ve Bugünkü Konya*. Yeni Kitap Basımevi, Konya, ss.23.

çıkardığı bu ayaklanmalar Arif Bey ve Refet Bey komutasındaki Milli Kuvvetler tarafından bastırılmıştır.²⁹

Delibaş Mehmet Ayaklanması ise daha etkili olmuş ve hatta Konya'nın yönetimi bir süre Delibaş Mehmet'in eline de geçmiştir. Delibaş Mehmet aslında başlangıçta Milli Mücadele taraftarı iken zamanla gerek Damat Ferit Paşa idaresinin etkisi, gerekse bölgedeki Milli Mücadele karşıtlarının faaliyetleri neticesinde ulaştığı gücünde etkisiyle Milli Mücadele aleyhine dönmüş ve ayaklanmıştır. Bu ayaklanma şehrin genelinde ciddi bir tesir oluşturmuş ve şehrin yönetimi Delibaş Mehmet'in eline geçmiştir. Fakat bu durum çok uzun sürmemiş Refet Bey komutasındaki Milli Kuvvetler kısa zamanda şehrin idaresini geri almış ve Delibaş Mehmet yandaşları ile birlikte yakalanarak cezalandırılmışlardır. Bu olaydan sonra Konya hızla Milli Mücadele saflarına geçmiş ve Milli Mücadeleye en sadık şehirlerden biri olmuştur.³⁰

Atatürk de şehre çok önem vermiş hatta yurt gezilerinde en çok ziyaret ettiği şehirlerden biri Konya olmuştur. Bu durum Konya'nın ne denli önemli bir şehir olduğunun göstergelerindendir.

²⁹ Ahmet Avanas. (1998). *Milli Mücadele'de Konya*. AKDHYK ATAM Yayınları, Ankara, ss.101-103.

³⁰ Avanas, a.g.e., ss.119-130.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN KURULUŞU

2.1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri

Trablusgarp ve Balkan savaşlarından önemli ölçüde toprak kayıplarıyla çıkan Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na İttifak devletleri yanında katılmış ve çeşitli cephelerde mücadele etmiştir. Fakat savaşın sonlarına doğru İttifak devletleri ağır mağlubiyetler almış ve bu ağır mağlubiyetler neticesinde savaştan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Savaştan ayrılan İttifak devletleri çok ağır hükümler içeren anlaşmalar imzalamışlardır. Bu durum Osmanlı Devleti için de geçerli olmuştur.

Aslında Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na büyük umutlarla girmiş, özellikle son dönemlerde artarak devam eden kötü gidişatı durdurmak ve kaybedilen toprakları geri kazanıp dünyada yine eskisi gibi etkin olacak bir devlet olmayı hedeflemiştir. Ama düşünüldüğü gibi olmamış sonuç devleti büyük bir uçuruma doğru sürüklemiştir. Savaş zamanla İtilaf devletlerinin lehine şekillenmiş ve İttifak devletleri mağlubiyeti kabul etmek zorunda kalmışlardır. İttifak devletlerinden savaştan ayrılan ilk devlet Bulgaristan olmuş, Bulgaristan'ın İtilaf devletleriyle 29 Eylül 1918'de anlaşma imzalayıp, savaştan çekilmesi Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle olan kara bağlantısını kesmiştir. Bu durum Trakya ve İstanbul'un Balkanlar üzerinden gelebilecek istilalara açık hale gelmesine neden olmuştur. İtilaf devletleri hızla Bulgaristan'dan Trakya'ya doğru ilerliyor Osmanlı Devleti zor durumda kalıyordu. Tabi bu durum sadece Osmanlının batı bölgesinde mevcut değildi. Diğer cephelerde de durum iyi görünmüyor, müttefiklerimiz de cephelerinde yenilgiler alıyorlardı. Yapılacak çok da fazla bir şey kalmamış bunun üzerine, Osmanlı Devleti anlaşma yapmaya karar vermiş ve 5 Ekim 1918'de İspanya aracılığı

ile barış isteğinde bulunmuştur. Talat Paşa Hükümeti'nin, müttefikleri ile anlaşarak 5 Ekim'de ABD Başkanı Wilson'a yaptığı müracaat cevapsız kalmış, bu arada Talat Paşa Kabinesi 8 Ekim'de istifa etmiş ve 14 Ekim'de yerine Ahmet İzzet Paşa Kabinesi kurulmuştur.³¹ Sonuçta, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin mütareke için arabulucu olarak görevlendirdiği İngiliz Generali Towsend'in girişimi olumlu sonuçlanmış,³² Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de şartları çok ağır olan Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması bir ateşkes anlaşmasından ziyade bir teslimiyet anlaşması özelliği göstermekteydi. Bu anlaşma ile İtilaf devletleri Osmanlı Devleti'nde istedikleri yerleri işgal edebilme hakkına sahip olmuşlar ve aynı zamanda devletin tüm haberleşme sistemine, ulaşım imkânlarına el koymuşlar bunun yanında orduyu zorunlu olarak terhis ettirip silahlarını ele geçirmişlerdir. Tüm bu uygulamalar ile Osmanlı Devleti'nin kendisini toparlayabileceğine ihtimal vermeyen İtilaf devletleri, savaştan önce ve savaş esnasında kendi aralarında zaten savaştan sonra uygulanmak üzere bir dizi gizli paylaşma anlaşmaları da yapmışlardı.³³ Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti İtilaf devletleri tarafından ortadan kaldırılmak istenen bir devlet haline gelmiştir.

Böylece ateşkes anlaşmasının imzalanmasının hemen ardından bitkin ve yorgun olan Osmanlı ordusunun elinden silahları alınmış, terhis edilmiş ve önemli geçitleri İtilaf devletlerinin eline geçmeye başlamıştı. İlk işgal hareketleri ise Mondros'un 7'nci ve 24'ncü maddelerine dayanan İngilizlerin, Musul'a girmesi, İskenderun'a asker çıkardıktan sonra Urfa, Adana, Maraş bölgesini işgal etmeleri ile başlamıştı. Daha sonra Fransızlarla anlaşarak Lübnan, Suriye ve yukarıda da adı geçen Türk şehirlerini onlara bırakmışlar, buna karşılık Irak ve Filistin İngilizlerin elinde kalmıştı. 13 Kasım 1918'de 60 parçadan oluşan İtilaf devletleri donanması, anlaşmanın silah bırakma maddesi gereğince Çanakkale Boğazından geçerek, Marmara Denizi'ne girmişti. Yine İngilizler; Samsun ve Merzifon'u, İtalyanlar; Konya, Söke ve Antalya bölgesine asker çıkarmış, ayrıca demiryolu kavşaklarına ve önemli tünellere kuvvet göndermişlerdi.³⁴

³¹ Fahri Belen. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.8.

³² Selahattin Tansel. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. c.I, MEB Yayınları, İstanbul, ss.18.

³³ Fahir Armaoğlu. (1983). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.8.

³⁴ Asuman Demircioğlu. (2004). Faik Ahmet Bey ve Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23(21):276.

Ülke içindeki durum da İtilaf devletlerinin bu olumsuz tutumunu sürdürmesini kolaylaştırıyordu. İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenlerinin memleketi terk etmelerinden sonra sarayın, İzzet Paşa kabinesine karşı aldığı tavır da ülke için çok korkunç neticeler doğuracak mahiyetteydi. İttihat ve Terakki Partisi'nin memleketi rakipsiz idare etmek isteyen tek parti yönetimi, kanunlara uyan ve dürüst bir muhalefetin oluşmasını engellemişti. İktidarda İttihat ve Terakki Partisi'nin yerini tutacak vatanperver bir parti yoktu. İhtiraslarının önüne geçemeyenler düşmanlarla işbirliği yapacak hale düşmüşler, bir zümre meydanı boş bulmuş, memleketin mukadderatını İngiliz siyasetinin icaplarına bağlamıştı. Bunların dış siyaseti; İngilizlere teslimiyet, iç siyaseti de İttihatçılardan intikam almaktı.³⁵

Devletin içinde bulunduğu bu durum çok sıkıntılıydı ama tüm bunlara rağmen bir şeyler yapılmalıydı. Esasen dört yıla yakın süren savaşın acılarını ve yıkımını en çok hisseden, çeken halk ise çaresiz değildi. İşte bu ortamda asker ve sivil aydınların öncülüğünde, Wilson ilkelerinin Türklere tanıdığı haklardan, çağdaş milliyetçilik anlayışından daha ötesi millî haklardan yola çıkılarak, Osmanlı Devletinde yeni bir hareket başlatılmıştır. Hareketin içinde bulunan kişilerin kültür düzeylerine, siyasî görüşlerine, hareketin başlatıldığı bölgenin özelliklerine göre anlam kazanan bu hareket “Müdafaa-i Hukuk” hareketi idi.

Bu süreç içerisindeki gelişmelere göz atacak olursak duyulan yoğun endişelerle fedakâr insanlar bilhassa işgal tehlikesiyle karşı karşıya olan yerlerde birbirlerine benzeyen ve aynı amacı taşıyan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni kurdular. Tamamen milliyetçi duygularla, milli bağımsızlığı kurtarmak gayesiyle kurulan bu vatansever cemiyetlerin hemen hepsinin amacı; yapılan haksız işgallere karşı koymak ve İtilaf devletlerinin haksızlıklarına karşı milli hakların müdafaasını gerçekleştirmektir. Yani ilk kuruluş amaçları hakların sözlü olarak savunulmasıydı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine bu sözlü savunma silahlı savunmaya dönüşecektir ki, bu da “Kuvay-ı Milliye”, “Milis Kuvvetleri” gibi isimler altında gönüllü birliklerin oluşturulmasına yol açmıştır.³⁶

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından bir ay sonra başlayan Müdafaa-i Hukuk hareketi, başlangıçta bölgesel bir mahiyete sahipti. Yani kurulmuş olan bu cemiyetler ilk zamanlar kuruldukları bölgenin savunulmasını amaçlamış, kendi bölgelerini işgallerden kurtarmak istemişlerdir. Fakat bu bölgesel niteliklerini

³⁵ Faik Ahmet Barutçu. (1977). *Siyasi Anılar (1939-1954)*, Milliyet Yayınları, İstanbul, ss.10.

³⁶ Demircioğlu. a.g.m., s.278-279.

1919 yılının ikinci yarısında bırakmaya başlamışlardır. Özellikle Atatürk'ün Samsun'a çıkması ve ulusal bir mücadele hareketi başlatması üzerine bu cemiyetler, Atatürk'ün gösterdiği vatanın bütününün işgalden kurtulması hedefine kilitlenmişlerdir. Karadeniz Bölgesi ve Doğu Anadolu'da kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin çabasıyla toplanan Erzurum Kongresi'nde (23 Temmuz – 7 Ağustos 1919) Doğu Anadolu'daki cemiyetler “ Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ” adı altında birleştirilmiştir. Amasya Genelgesi çerçevesinde toplanan Sivas Kongresi'nde (4 – 11 Eylül 1919) ise ülkedeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, “ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ” adı altında birleştirilmiş, cemiyetin kuruluş bildirisi cemiyetler kanunu gereğince Sivas Valiliğine bildirilerek, bu örgüte yasallık kazandırılmıştır.³⁷ Dernekler yasası gereğince resmîlik kazanan örgüt bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride Anadolu ve Rumeli'deki tüm “ Müdafaa-i Hukuku Milliye ”, “ Milli ve Vatani Cemiyetler ” ve “ Reddi İlhak Heyetleri'nin “ “ Hukuk-u Milliye ve Menafi-i Osmaniye ” savunmak üzere “ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ” (A-RMHC) adı altında birleştirildikleri bildirilmektedir. Cemiyetin şimdilik idare merkezinin Sivas'ta olduğu, fakat ülkenin her yanında şubeler açacağı da vurgulanmaktadır. Sivas Kongresinden sonra ise tüm milli hareketin odak noktasını Temsil Heyeti dolayısıyla da Mustafa Kemal Paşa oluşturmuştur.³⁸

Erzurum Kongresi'nde alınan karar gereğince köylerden başlayarak illerin merkezlerine doğru bir örgütlenme stratejisi izlenmiştir. Sivas Kongresinden sonra bu konu yeniden ele alınmış ve 13 Ekim 1919'da “ Müdafaa-i Hukuk Teşkilatına Dair Nizamname ” hazırlanmış ve tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderilmiştir. Hazırlanmış olan bu nizamnameye göre A-RMHC vatanın maruz kalmış olduğu haksız işgaller ve hadiseler karşısında ortaya çıkmış, halkın milli duyguları ile doğmuştur, her türlü siyasi görüş ve siyasi partiden uzaktır. Cemiyetin amacı ise ülkeyi içinde bulunduğu durumdan halktan aldığı güç ile kurtarmak ve Osmanlı Devleti'ni tamamen bağımsız hale getirmektir. Bu amaçla ortaya çıkmış olan cemiyetin tüm İslam âlemi tabii üyesidir. Cemiyetin örgütlenmesi de tüm köyler, kasabalar, mahalleler, kazalar, şehirler ve tüm yurttaki gerçekleştirecektir.³⁹

³⁷ Ali Sevim vd. (2006). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*. c.IV, ATAM Yayınları, Ankara, ss.59.

³⁸ Sevim, a.g.e., ss.60.

³⁹ Uluğ İğdemir. (1969). *Sivas Kongresi Tutanakları*. TTK Yayınları, Ankara, ss.4.

Devletin kurtulmasını amaç edinen ve Osmanlı yurtseverliğini savunan Müdafaa-i Hukuk hareketi, İstanbul Hükümeti tarafından pek hoş karşılanmamıştır. İstanbul Hükümeti Müdafaa-i Hukuk hareketini daha çok İttihatçılıkla, Bolşeviklikle, Saltanat ve Hilafete isyankârlıkla ve asilikle suçlamıştır. Aslında belirtmeye çalıştığımız gibi Müdafaa-i Hukuk hareketi ülkenin içinde bulunduğu durumun doğal sonucudur. Dolayısıyla Müdafaa-i Hukuk hareketinin bu suçlamalara maruz kalması tamamen haksızlıktır ve bu suçlamalarla herhangi bir ilgisi de yoktur. Müdafaa-i Hukukçular özellikle Osmanlının son dönemlerindeki siyasi oluşumlarla ilişki içinde bulunmaktan kaçınmışlardır. Nitekim Sivas Kongresinde particilikle ilgili uzun tartışmalardan sonra ‘‘ Meclisi Milli ‘‘ toplanıncaya kadar siyasetten uzak durularak, halkın birliğini, bütünlüğünü sağlamanın zorunluluğu benimsenmiş ve 5 Eylül 1919’da İttihat ve Terakki Cemiyetini yeniden canlandırmaya çalışmayacaklarına ilişkin yemin etmişlerdir. 11 Eylül 1919’da yayımlanan Umumi Kongre Beyannamesinin 9. maddesinde de şöyle denilmektedir:

‘‘ Vatan ve Milletimizin maruz olduğu zulüm ve kederler ile ve tamamen aynı gaye ve maksatla milletin vicdanından doğan vatani ve milli cemiyetlerin birleşmesinden meydana gelen genel kitle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla ortaya çıkmıştır. Bu cemiyetin her türlü siyasi parti işlerinden ve şahsi isteklerden tamamen uzaktır. Tüm Müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin doğal üyesidir. ‘‘⁴⁰

Sivas Kongresinde böylece birleştirilen ülkedeki cemiyetlerin hepsi A-RMHC adını almışlar ve ulusal menfaatler çerçevesinde hareket etmeye başlamışlardır. Sivas Kongresinin toplanması sürecinde istenmeyen olaylarda olmuştu. Özellikle İstanbul’daki Damat Ferit Paşa Hükümeti Kongrenin toplanmasına mani olmak amacıyla Elazığ Valisi Ali Galip Bey’i görevlendirmişlerdi. Bu durum kongre üyelerinin toplanmasını zorlaştırsa da engelleyememiş ve kongre gerçekleşmiştir. Fakat bu durum Temsil Heyetinin İstanbul Hükümetinin Anadolu ile olan bütün bağıni koparmasına neden olmuştur. Kongre üyeleri İstanbul Hükümetine çektikleri telgrafta durumu şöyle anlatmışlardır:

‘‘ Vatan ve milletin haklarını, kutsal varlıklarını ayakaltına alarak, Padişah Hazretleri’nin yüce padişahlık şeref ve haysiyetlerini çiğneyerek, gafilce bir takım hareketlerde bulunduğunuz ortaya çıkmıştır. Milletin, Padişahımızdan başka hiç birinize güveni kalmamıştır. Bu sebeple durum ve dileklerini ancak Padişah Hazretlerine bildirmek zorundadır. Hükümetiniz, yasal olmayan hareketlerinin ağır sonuçlarından korkarak millet ile Padişah arasına artık engel çekiyor. Bu konudaki direnmeniz daha bir saat sürerse, millet kendisini her türlü hareket ve faaliyetlerinde

⁴⁰ Mazhar Müfit Kansu. (1988). *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*. c. I, TTK Yayınları, Ankara, ss.116.

*serbest saymakta hakkı bulacaktır. Bütün vatanın yasal olmayan hükümetinizle ilgi ve bağlantısını kesecektir.*⁴¹

Bu telgrafın ardından İstanbul Hükümeti'nin Anadolu ile olan bütün bağları koparılmıştır. Zor durumda kalan Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti Temsil Heyeti ile Amasya da bir görüşme (20 – 22 Ekim 1919) gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Osmanlı Mebusan Meclisinin açılması kararlaştırılmış, yapılan seçimlerle Osmanlı Mebusan Meclisi (12 Ocak 1920) açılmıştır. Bu durum Temsil Heyeti'nin önemli bir zaferidir. Lakin açılan bu meclis çok uzun süreli olmamıştır. Meclisin Misak-ı Milli Kararları'nı (28 Ocak 1920) yayınlaması ile İtilaf devletleri İstanbul'u resmen işgal etmişler ve meclisi dağıtmışlardır. İstanbul'un işgal edilmesi, A-RMHC yanlısı milletvekillerinin tutuklanması üzerine Mustafa Kemal Paşa iki gün komutanlarla makine başında görüşmüştür. Bu görüşmeden sonra Temsil Heyeti adına 19 Mart 1920'de yayınladığı bir bildiri ile Ankara'da fevkalade yetkilere sahip bir meclisin toplanacağını söylemiştir. Bunun için her livadan beşer üyenin seçilmesini, seçimde her parti, zümre ve cemiyetin aday gösterebileceği gibi, bireysel olarak da adaylığın konulabileceğini, seçimlerin gizli oy ve mutlak çoğunluk esasına göre yapılacağını söylemiş, seçimlerin on beş gün içinde Ankara'da çoğunluk sağlanmış olarak toplanmak üzere yapılmasını belirtmiştir.⁴² Bunun yanında Mebusan Meclisi üyesi iken, Meclisin kapatılması üzerine Ankara'ya gelecek mebusların da bu Meclisin üyesi sayılacağı, yeni seçimlerde Osmanlı seçim yasasına göre oy vermesi gereken ikinci derece seçmenlerin yanında sancak, il, idare ve belediye meclisi üyeleriyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin idare heyetlerinin de oy verebilecekleri açıklanmıştır.⁴³

Bu ifadelerle TBMM'nin temelleri atılmıştı. Böylece meclisin tabanı genişliyor, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile meclisin organik ilişkisi daha da sıklaştırılıyordu. Böylelikle Müdafaa-i Hukuk hareketinin birinci safhası sona ermiştir. Seçimleri Müdafaa-i hukuk Cemiyetleri'nin düşüncesini benimsemiş kişiler kazanmıştır. TBMM'nin 23 Nisan 1920'de Ankara' da açılmasıyla başlayacak olan ‘ ‘ Müdafaa-i Hukuk ‘ ‘ hareketinin ikinci safhası Cumhuriyetin ilanı ile son bulacaktır.⁴⁴

⁴¹ Mustafa Kemal Atatürk. (2001). *Nutuk*. Kum Saati Yayınları, İstanbul, ss.123.

⁴² İhsan Güneş. (1985). *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (1920-1923)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.43.

⁴³ Atatürk, a.g.e., ss.334.

⁴⁴ Demircioğlu. a.g.m., s.288.

2.2. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Halk Fırkasına Geçiş

23 Nisan 1920’de büyük bir törenle açılıp çalışmalarına başlayan I.TBMM oldukça heterojen bir yapıya sahipti. İttihatçısı, İtilafçısı, İslamcısı, Osmanlıcısı, Liberali, Çiftçisi, Tüccarı, Askeri, Aşiret Reisi, Öğretmeni, Politikacısı vs. bu mecliste yer almıştı. I.TBMM’de, 339’u yeni seçilen 87’si de Osmanlı Meclis-i Mebusan’ından gelen toplam 426 kişi mebusluğa hak kazanmıştı. Bununla birlikte yeni seçilenlerden 69’unun, Osmanlı Meclis-i Mebusan’ından gelen 7’sinin mebusluğu toplantı yılı içinde istifa, ölüm gibi sebeplerle sona ermiştir.⁴⁵

TBMM’de Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı seçilmiş ve kısa zamanda meclis içerisinde otoritesini güçlendirmiştir. Artan otoritesini kullanarak Meclis’in uyum içerisinde çalışmasını sağlayan Mustafa Kemal Paşa o zamana kadar kimsenin tartışmaya cesaret edemediği Hilafet ve Saltanat makamını tartışılır hale getirmiştir. Fakat zamanla Meclis’te ortaklaşa bir çalışmanın sağlanıp düzenlenmesinde güçlükler ortaya çıkmaya başladı. En basit konularda oylar dağılıyor, Meclis’te sorunlar yaşanıyordu. Bunun sonucu olarak Meclis’te gruplaşmalar ortaya çıkmıştı. Bu gruplar kendilerine göre programlar bile belirlemeye başlamışlardı. Bu gruplarda bazılarını şu şekilde sıralaya biliriz:

Tesanüt (Dayanışma) Grubu

İstiklal Grubu

Müdafaa-i Hukuk Zümresi (Müdafaa-i Hukuk Topluluğu)

Halk Zümresi (Halk Topluluğu)

Islahat Grubu⁴⁶

Mustafa Kemal Paşa, bu durumdan memnun değildi. Ortaya çıkan siyasi anlaşmazlıkları azaltmak, çeşitli grupları birleştirmek için gayret etmesine rağmen bir sonuç alamamıştı. İşte bu gelişmeler sonucunda Mustafa Kemal Paşa, her ne kadar Meclis’ten genellikle destek görmüşse de bu desteği daha örgütlü bir grupla sürdürmeyi planlayarak, Meclis’teki çalışmalarda ve görüşleri doğrultusunda kararların ve kanunların çıkmasını şansa bırakmadan sağlayabilecek bir grup kurmayı isteyecektir.⁴⁷ Bunun üzerine 10 Mayıs 1921 günü I. Grup adıyla da anılan A-RMHG’nu mecliste kurmuştur. Böylece Mustafa Kemal Paşa’nın Osmanlı

⁴⁵ Ahmet Demirel. (2009). *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss.91.

⁴⁶ Atatürk, a.g.e., ss.463. ayrıca bkz. Demirel, a.g.e., ss.213.

⁴⁷ Zeki Çevik. (2002). *Milli Mücadele’de ‘‘ Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na ‘‘ Geçiş (1918 – 1923)*. AKDİTYK ATAM Yayınları, Ankara, ss.294.

Mebusan Meclisi'nde kurulmasını istediği grup 14 ay sonra Ankara'daki mecliste kurulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın A-RMHG'nu kurmasında iki amacı vardı. Bu amaçlardan birincisi Misak-ı Milli esasları dairesinde memleketin bütünlüğünü ve milletin istiklalini sağlayacak barış dönemine ulaşmak, ikincisi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun getirdiği temel fikirlere göre kurulan hükümetin sağlam esaslar üzerinde rahatça çalışmasını sağlayarak, devlet ve millet örgütünü şimdiden hazırlamak. Birinci amaçta bir sorun yoktu. Meclise "Müdafaa-i Hukuk" etrafında birleşenler girmiş ve Misak-ı Milli noktasında birdi ve ortaktı. Ancak ikinci amaçta birlik sağlanamıyordu.⁴⁸

Mecliste A-RMHG'nun kurulmasına ilk tepki grubun kurulmasından iki gün sonra Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey'den gelmiştir. Mecliste A-RMHG'nun kurulmasına tepkiler Hüseyin Avni (Ulaş) Bey ile sınırlı kalmamış zamanla artmıştır. Bunun yanında taşradaki bazı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden de tepkiler gelmiştir. Örneğin Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden Hoca Raif (Dinç) Efendi'nin yeni grupla ilgili şüpheleri ile Kazım Karabekir Paşa da bu konuda kuşku ve endişelerini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiş, bu grubun başkanı olmasını da eleştirmiştir.⁴⁹ Mustafa Kemal Paşa cevap olarak Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgraflarında durumun sanıldığı gibi endişe oluşturabilecek bir mahiyette olmadığı, grubun meclisin ekseriyetini ihtiva ettiğini söylemiştir. Aynı zamanda grubun dışında kalanların ise Erzurum Mebusları Celalettin Arif Bey ve Hüseyin Avni (Ulaş) Efendi ile onlar gibi birkaç kişiden ve tavır ve hareketlerinde serbest kalmak isteyenlerden oluştuğunu açıklamaktadır. İşte bu küçük muhalif grup giderek büyümüş ve mecliste örgütsüz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sonunda Temmuz 1922'de Mecliste ikinci grup (II. A-RMHG) adıyla örgütlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Hüseyin Avni Ulaş II. Grubun liderlerindendir. Grubun asıl amacı Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel egemenlik kurmasına ve meclisin üstünlüğü ilkesinin, aykırı uygulamalarla zedelenmesine karşı çıkmak olan bir muhalefettir.⁵⁰

Birinci dönem mebuslarından Kazım Özalp hatıralarında, o döneme ilişkin olarak şu açıklamaları yapmaktadır:

⁴⁸ Damar Arıkoğlu. (1961). *Hatıralarım*. Tan Gazetesi Yayınları, İstanbul, ss.223.

⁴⁹ Çevik, a.g.e., ss.410.

⁵⁰ Demirel, a.g.e., ss.224-228.

“ Mecliste görüşmeler genel olarak çok münakaşalı oluyor, hükümetin en basit teklifleri bile birçok itirazlara uğruyordu. Her vekil meclisten seçildiği için, vekâletlerine ait kanunları ve teklifleri mecliste ayrı ayrı müdafaa ediyordu. Hükümetin tamamı adına görüşmeler cereyan etmiyordu. Tabii, bu usulün zararları çok kereler ortaya çıkıyordu. Bilhassa ikinci Grubu teşkil eden mebuslar, daha o zaman hükümetin icraatını her sebeple tenkit ettiklerinden, en önemsiz işler bile lüzumsuz yere uzuyor ve tabii olarak çok zaman mebusları memnun edecek sonuçlar alınamıyordu. ”⁵¹

II. Grubun kurucuları Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş), Canik Mebusu Emin (Gevelioğlu), Erzurum Mebusu Süleyman Necati (Güneri), Kastamonu Mebusu Mehmet Besim (Fazlıoğlu), Kayseri Mebusu Ahmet Rifat (Çalika), Sivas Mebusu Kara Vâsıf (Karakol) ve Mersin Mebusu Çolak Selahattin (Köseoğlu) Beyler olarak karşımıza çıkar.⁵² İkinci Grup muhalefетinin temel noktalarının başında, kişi tahakkümüne karşı tavır gelmektedir. İkinci Grup, meclis egemenliği kavramına dayanarak, fiilen oluşabilecek her türlü kişisel yönetime karşı tepki göstermiş, meclis üstünlüğü ve bu gücün üzerinde yetkili makam tanımama konusunda olağanüstü ölçüde duyarlı davranmıştır.⁵³

Ülkede kanuna dayanan bir yönetim kurulması ilkesi de İkinci Grubun temel ilkelerinden birisidir. Bunun doğal bir sonucu olarak İkinci Grup, temel hak ve özgürlükler konusunda da oldukça duyarlı olmuştur. Bu anlayışı ile kendi baslarına buyruk İstiklal Mahkemeleri ve bu mahkemelerin uygulamalarına karşı çıkmıştır.⁵⁴

II. Grup’un aslında özgün bir programı olmayan bir muhalefетin koalisyonu olduğu söylenebilir. Grup, Mustafa Kemal’in Grubu’ndan daha muhafazakâr bir bakış açısına sahip olmakla beraber, üyelerinin tümü din unsurunu öne çıkaran milletvekillerinden oluşmamaktaydı İkinci Grup’un kurucularından Hüseyin Avni (Ulaş) Bey’in 30 Nisan 1923 tarihli Tevhid-i Efkar gazetesine verdiği demeç, Birinci Meclis üyelerinin gruplara dağılımındaki belirsizliğin giderilmesini olanaklı kılmaktadır. Hüseyin Avni Bey, bu önemli demecinde İkinci Grup üyelerinin adlarını tek tek saymıştır. Bu listede Hüseyin Avni Bey’in dışında 66 İkinci Grup üyesinin adı sayılmakta, ancak bunların 4’ünün daha sonra İkinci Grup’tan istifa ettiği belirtildiğinden, liste toplamı (kendisiyle birlikte) 63’e düşmektedir.⁵⁵

Bu muhalefет ilk önce Teşkilat-ı Esasiye Kanunu görüşülürken örgütsüz olarak ortaya çıkmıştır. Örgütsüz muhalefет Heyet-i Vekile’nin görev ve

⁵¹ Kazım Özalp. (1992). *Atatürk’ten Anılar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.174.

⁵² Demirel, a.g.e., ss.380.

⁵³ Demirel, a.g.e., ss.10.

⁵⁴ Demirel, a.g.e., ss.11.

⁵⁵ Demirel, a.g.e., ss.117.

sorumluluklarının belirleyen kanun tasarısının mecliste görüşülmesiyle devam etti. Kanun tasarısını hazırlayacak bir komisyonun oluşturulmasıyla ilgili Hüseyin Avni (Ulaş) Bey'in önergesinin kabulü ile komisyonun hazırladığı kanun teklifi ile yasama ve yürütme birbirinden ayrılıyordu, kabine sistemine geçişi öngörüyordu. Komisyonun başkanı II. Grubu oluşturanlardan olan Celaleddin Arif Bey'di Hüseyin Avni (Ulaş) Bey ile Selahattin (Köseoğlu) Beyler de seçilmişlerdir. I.Grubun üyeleri kuvvetler birliğini savunarak teklife karşı çıkmışlardır. Bu durumun değerlendirilmesini yapan Faik Ahmet (Barutçu) Bey de teklif ile yasama ve yürütme kuvvetleri arasındaki ilişkiye değinerek, TBMM'nin yürütme yetkisini kendisinde toplamasına rağmen kabine sistemindeki ilişkiye benzetmekte ve kuvvetlerin ayrılığı sonucuna varmaktadır.⁵⁶

II. Grubun muhalefetini gün yüzüne çıkaran ve örgütlü hale getiren olay Başkumandanlık Kanunu'nun süresinin uzatılması görüşmeleri olmuştur. Burada muhalif mebusların Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlığına karşı çıkmamaları fakat meclis yetkilerinin başkumandan tarafından kullanılmasına karşı çıkmaları dikkati çeken noktadır. Başkumandanlık kanunun birinci uzatmasında gizli celsede kabul oyu vererek o zor günlerde TBMM'de bir görüş ayrılığı olmadığı izlenimini vermek istemişlerdi. Ancak ikinci ve üçüncü uzatmanın görüşülmesi özellikle üçüncü uzatma döneminde gizli oturumlardaki muhalefetin tavır ve düşünceleri açık celselerde yansımaya başlamıştır ki bu eleştiriler yukarıda da belirtildiği üzere meclisin yetkileri kanununda olmuştur. Hatta üçüncü uzatmanın maddelerinin teker teker görüşülmesinde kanunun tümü hakkında yapılan oylamaya bazı mebuslar katılmayarak engellemek istemişlerdir. Yapılan oylamada yeter sayısına ulaşamamış ve kanun süresinin üç ay daha uzatılmasına yönelik kanun teklifi meclisten geçememiştir.⁵⁷ Atatürk bu durumu Nutuk'ta ele almıştır ve oylamanın yapıldığı zaman hasta olduğunu, durumun diğer vekiller tarafından kendisine bildirildiğini söyler ve kendisinin bu durumdan duyduğu üzüntüyü belirtir. Meclise geçtiğini ve önce meclis zabıtlarını inceleyerek kimin ne söylediğini okuduğunu belirtir ve daha sonra meclis'te gizli oturumda duyduğu derin kaygıyı ve üzüntüyü sert bir şekilde belirttiğini söyler.⁵⁸

⁵⁶ Faik Ahmet Barutçu. Heyet-i Vekilenin İstifası. *İstikbal Gazetesi*, 19.05.1921, s.307.

⁵⁷ Çevik, a.g.e., ss.424 - 426.

⁵⁸ Atatürk, a.g.e., ss. 511 – 513.

Muhalefetin giderek bloklaştığını gösteren bu sonuç karşısında Mustafa Kemal Paşa, meclisin gizli oturumunda söz alarak sert bir şekilde kanuna yöneltilen eleştirilere cevap vermiş ve hiçbir zaman meclisin yetkilerini gasp etmeyi aklından geçirmediğini, hiçbir kimseye kendisini Başkumandan yapın demediğini tam tersine bütün meclisin kendisinden Başkumandan olmasını istediğini söylemiştir. Aynı zamanda hiçbir zaman kısmen de olsa meclisin yetkilerini gasp etmeyi aklından geçirmediğini söylemiştir. Daha sonra kendisini eleştirenlere şöyle cevap vermiştir:

“ Nerede kaldı ki bir dava takip eden, bir ihtilal yapan, bir inkılâp geçiren bu millet düşman karşısındaki ordularına Başkumandan tayin ederken, düşmanlara karşı, bizim Başkumandan yapar, yapamaz diye münakaşa eder. İşte bunun olmaması için, bu sakıncanın olmaması için açık celsede değil, gizli celsede münakaşa edilmesini tercih etmek gereklidir. Yoksa Mehmet Şükrü Bey’in söylediği gibi hiçbir vakit şu kürsüden söylenecek sözlerin, yapılacak eleştirilerin milletten gizlenmesi görüşüne yöneltilmiş değildir. Aksine düşmanlarımızdan gizlemektir.”⁵⁹

Mustafa Kemal Paşa bu sözlerden sonra uzatmanın kabul edilmemesinden dolayı o andan itibaren ordunun kumandansız olduğunu o kritik durumda orduyu bırakmayacağını kesin bir dille söylemiştir. Dahası ve en önemlisi de muhalefetin tavrına değinerek bu engellemenin sadece başkumandanlık konusunda olmadığını daha önce de vekil seçiminde gösterdiği adayların seçilmesi meselesinde de yapıldığını ve bu durumda hükümetin iş yapamaz hale geldiğinden yakınmıştır. Konuşmanın sonunda bu durumun böyle gidemeyeceğini belirterek, Birinci grubun kurulmasına rağmen meclisin gidişatından memnun olmadığını açıklamıştır.⁶⁰

Mecliste, dağınık ve bireysel çabalarla etkili olmaya çalışan muhalefetin hızla örgütlenmesini sağlayan diğer bir olay da I. Grup içinde kurulmuş olan “ Selamet-i Umumiye Komitesi ” dir. I. Grup’tan bazı mebuslar tarafından grupta ve mecliste çoğunluğu denetlemek amacıyla kurulmuştur.⁶¹ Bu örgüt I. Grubun etkisinin sarsılmaya başlaması ile Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle kurulmuştur. Bu gizli örgüt 14 kişi tarafından kurulmuştur. Bunlar: Bursa Mebusu Operatör Emin (Erkul), İstanbul Mebusu Dr. Adnan (Adıvar), Saruhan Mebusu Celal (Bayar), Cebelibereket Mebusu İhsan (Eryavuz), Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi (Ataç), İzmir Mebusu Mahmut Esat (Bozkurt), Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya (Yiğit), Kozan Mebusu dr. Fikret (Onuralp), Gaziantep Mebusu Kılıç Ali, Van Mebusu Hakkı (Ungan), Van Mebusu Haydar (Vaner), Karahisar-ı Sahip Mebusu Ali (Çetinkaya), Kayseri Mebusu Atıf (Tüzün) ve Bursa Mebusu Muhittin Baha (Pars)

⁵⁹ Çevik, a.g.e., ss.426 - 427.

⁶⁰ Çevik, a.g.e., ss.428.

⁶¹ Demirel, a.g.e., ss.301 – 302.

Beylerden oluşmaktaydı. Bu örgütün üye sayısı daha sonra 35'e kadar artmıştır. Örgüt gizli oturumlarda alınan kararları I. Grup toplantılarından önce yakın arkadaşlarına telkin ediyorlar ve Grup toplantısında yapılan konuşmalarla grup kararı haline dönüştürüyorlardı. Grup içinde muhalif ve çekimser olanlarda Grup disiplini gereğince çoğunluğun kararına uymalarıyla meclisten istenilen kararlar çıkartılıyordu.⁶²

Selamet-i Umumiye Komitesi II. Grup'un tamamen kurulmasına neden olmuştur. Kurulan II. Grup'un temel görüşlerini Zeki Çevik şu şekilde sıralamıştır:

- “ 1. Birinci Meclis'teki muhalefet bir grup muhalefettir ve iktidar amacı gütmemiştir.
2. İkinci Grup, yalnızca duyarlı olduğu konularda, muhalefet yapmış ve çoğu zaman meclis tartışmalarını belirlemiştir.
3. İkinci Grup'un temel eleştirisi konularının başında kişi tahakkümüne karşı tavır gelmektedir.
4. İkinci Grup, meclis egemenliği kavramına dayanarak, fiilen oluşabilecek her türlü kişisel yönetime karşı tepki geliştirmiş, meclis üstünlüğü ve bu gücün üzerinde yetkili makam tanımamak konusunda olağanüstü duyarlı davranmıştır.
5. Ülkede kanuna dayanan bir yönetim kurulması ilkesi de İkinci Grup'un temel ilkelerinden biridir. Bunun doğal sonucu olarak İkinci Grup temel hak ve hürriyetler konusunda da hassas olmuştur. İstiklal mahkemelerine karşı çıkışları da bu çerçevede değerlendirilmelidir. ”⁶³

I.TBMM'nin son döneminde saltanatın kaldırılması, Lozan görüşmelerinin meclise yansımaları gibi önemli gelişmeler olurken Mustafa Kemal Paşa da yeni seçim kararı almıştır. 1 Kasım 1922'de I. ve II. Grupların uzlaşmasıyla siyasi gücü elinden alınan hilafet makamı korunarak saltanat kaldırılmış ve I. Meclis Cumhuriyet'e giden yolda çok önemli bir adım atmıştır.

Bu arada I.TBMM'nde görülen karışık ruh hali de ciddi olarak düşünülmesi gereken bir duruma girmişti. Bütün millette, meclisin vazife yapamayacak bir hale geldiği endişesi hissedilmeye başlanmıştı. Meclis'te durumu soğukkanlılık ve uzak görüşlülükle düşünen ve muhakeme eden üyeler bile bu konudaki rahatsızlıklarını açığa vurmaktan kendilerini alamıyorlardı. Artık meclis iyice yıpranmıştı ve yenilenmedikçe millet ve memleketin ağır ve mesuliyetli işlerini yürütmeye imkân yoktu. Meclisin yenilenmesi zaruretiyle kanaat getiren Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta düşüncelerini bu şekilde açıklamıştır. Diğer taraftan da Heyet-i Vekile ve I. Grup idare heyetinde sabaha kadar süren görüşmeler sonucunda yeni seçim kararı alındığını, 1 Nisan 1923'de I. Grup genel kurulunda kararın kabul edilerek, aynı gün

⁶² Demirel, a.g.e., ss.385 – 386.

⁶³ Çevik, a.g.e., ss.436.

12 kadar üyenin imzasını taşıyan yeni seçimler için kanun teklifinin meclis genel kuruluna getirildiğini belirtmektedir.⁶⁴

Her çağdaşlaşma eylemi, her devrim bir öndere ve bir örgütle gereksinim duyar. Öndersiz, başsız bir devrim düşünülemez. Siyasal bir örgüte dayanmadan toplumu denetlemek, yönlendirmek, sistemin toplumca benimsenmesini sağlamak olanaksızdır. Bunun için çağdaşlaşma çabasındaki toplumlardan önderliğin ve parti sisteminin çok önemli işlevleri vardır. Örgütlenme siyasal iktidara gelmek için ön koşullardan biridir. Siyasal örgütlenme ise siyasal partiyi gerekli kılar. Siyasal parti iktidara gelmek, toplumu yönlendirmek için gereklidir⁶⁵ sözlerinden yola çıkarak Mustafa Kemal Paşa'nın parti kurma girişiminde haklılığının derecesini daha iyi anlamaktayız. Mustafa Kemal Paşa I. Meclisi feshederek kendi düşüncelerine uygun yeni bir meclisi toplayıp, düşündüğü inkılâp ve reformları bu yeni meclis ile yapmayı düşünmektedir.⁶⁶

Nitekim Meclisin seçim kararı almasından bir hafta sonra 8 Nisan 1923'de Mustafa Kemal Paşa, A-RMHG Reisi sıfatıyla imzalayıp yayınladığı Dokuz Umde Bildirisi ile Meclisteki I. Grup'u, Halk Fırkası'na dönüştüreceğini açıklamış, ülkede siyasi bir örgütlenmenin oluşması için bir dizi ilkeler saptamıştır.⁶⁷

Dokuz Umde Mustafa Kemal Paşa tarafından partini ilk programı olarak nitelendirilmiştir. Programın içinde bütün temel hususların yer aldığını söylemiş ve programın yetersiz olduğunu söyleyenlere de Nutuk'ta şöyle cevap vermiştir:

*'' Yayınladığım programı, bir siyasi parti için yetersiz, kısa bulanlar oldu. Halk Partisi'nin programı yoktur dediler. Gerçekten de, ilkeler adı altında bilinen programımız, itiraz edenlerin gördükleri ve bildikleri şekilde bir kitap değildi. Fakat temel ilkeleri içine alıyordu ve pratikti. Biz de uygulaması imkânsız düşünceleri, fıkri birtakım ayrıntıları yaldızlayarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Millet'in maddi ve manevi alandaki yenileşmesi ve genişlemesi yolunda, söz ve teori ile iş ve icraata önem vermeyi tercih ettik.*⁶⁸

9 Umde'de yer alan program şunlardır:

1. Ulusal egemenliğe bağlılık. Yönetim ile ilgili şu yeni yasalar çıkarılacaktır: Bakanlar Kurulu'nun görev ve sorumlulukları, Şûrâlar, Genel Müfettişlikler, Bucaklar.

⁶⁴ Atatürk, a.g.e., ss.574.

⁶⁵ Suna Kili. (1983). *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.167.

⁶⁶ Atatürk, a.g.e., ss.575.

⁶⁷ Fethi Okyar. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. (Haz.) Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, ss.333.

⁶⁸ Atatürk, a.g.e., ss.566 – 567.

2. Saltanatın kaldırılması kararının değişmezliği. TBMM'ye dayanan Halifelik makamının Müslüman'lar arası yüksek makam olduğu.

3. İç güvenlik ve asayişin sağlanması.

4. Mahkemelerin hızlı işlemesi. Yeni yasalar yapılması.

5. Alınacak ekonomik ve toplumsal önlemler on madde halinde şunlardır:

- Aşar Vergisi'nin sakıncalarının düzeltilmesi,
- Tütün tarım ve ticaretinin desteklenmesi,
- Tarım, endüstri ve ticaret kredileri,
- Ziraat Bankası'nın sermayesinin arttırılması,
- Tarım makineleri,
- Endüstrinin teşviki,
- Demiryolları yapımı,
- ilkokullarda öğretimin birleştirilmesi ve bütün okulları geliştirilmesi,
- Genel sağlık ve toplumsal yardımlaşma,
- Orman, madencilik ve hayvancılık

6. Zorunlu askerlik süresinin kısaltılması ve okuryazarlığa göre daha azaltılması. Orduda görevli kişilerin güvenliklerinin sağlanması

7. Yedek subaylara, malûl gazilere, emeklilere, dul ve yetimlere yardım.

8. Bürokrasinin düzeltilmesi, aydınlardan kamu görevlerinde yararlanılması.

9. Bayındırlık işleri için ortaklık kurulmasının sağlanması ve kişisel girişimlerin kollarlanması.⁶⁹

9 Umde beyanname halinde A-RMHC'lerine gönderilmiştir. Cemiyetin, Halk Fırkası'na dönüştürüleceği kararına Trabzon'dan ilginç bir tepki gelmiştir. 1922 yılına kadar Milli Mücadele'yi destekleyen yazılar yazan Faik Ahmet Bey ve babası Hacı Ahmet Beylerin öncülüğünde muhalif bir grup özellikle Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinden sonra Trabzon'dan halk ile birlikte galeyan göstermişlerdir. Beyannameye itiraz ederek bu durumun kişisel yönetime gideceğini ve dernek tüzüğüne aykırı bir tasarı olduğunu bir yazı ile bildirmişlerdir.⁷⁰ Faik Ahmet meseleyi 10 Mayıs 1339/1923 tarihli yazısında ele alıp, Müdafaa-i

⁶⁹ Mete Tunçay. (1992). *T.C. 'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923 – 1931)*. Cem Yayınevi, İstanbul, ss.52-53.

⁷⁰ Barutçu, a.g.e., ss.308.

Hukukların fırka programlarına dâhil olamayacağını belirterek yazısının devamında şöyle der:

‘‘ Evvel emirde şunu söyleyeyim ki Müdafaa-i Hukuklar muayyen bir gaye etrafında teşekkül etmiş, muayyen prensiplere malik milli bir cemiyetlerdir. Muayyen prensiplere malik milli bir cemiyet ve teşkilat olduğuna göre nasıl bu cemiyete münhasıran şu veya bu zümrenin mesulü olarak nevli ve tesahüb edebilmesi imkânsız ise onun elde mevcut bulunan nizamnamesini usul ve kavaid-i mevzuası hilafında tebdil ve tağyir edebilmekte aynı surette hukuken ve mantıken mümkün değildir. Malum olduğu üzere Müdafaa-i Hukukların gayesi vatanın emniyet ve selametini istihşalden ve milli hâkimiyeti tesisten ibarettir. Sivas Kongresi'nde kaleme alınan nizamname de bu esas takrir edilerek milli cemiyetin her türlü fırka cereyanlarından âri olduğu, bilumum İslam vatandaşların cemiyetin aza-yı tabiiyesinden bulunduğu zikredilmiştir. Bugün Müdafaa-i Hukuk Heyeti'ne fırkamızın prensipleri haricine çıktınız diyenler Müdafaa-i Hukuk teşkilatının esasından tegafül göstermiş olurlar. Müdafaa-i Hukuk Fırka filan tanımaz, Müdafaa-i Hukuk bir gaye tanır. O da milli gayeden ibarettir. Bu gayeye hizmette her vatandaşla birleşir. Her vatandaş bu gayeye matuf mesaisinde Müdafaa-i Hukuklarla beraber demektir. Bu teşkilat fırka programlarına tabi değildir ve fırka programları arkasında sürüklenmek sebebi ve gaye-i teşkiliyle telif edilemez ‘‘.⁷¹

Bunun üzerine Trabzon'a iki milletvekilinden oluşan bir soruşturma komisyonu gönderilmiş, tahkikat sonucu eski Heyet-i Merkeziye'nin görevine son verilmiş, yeni bir heyeti müteşebbise kurulmuştur.⁷²

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin yeni dönemi için iki dereceli olarak yapılacak seçimde Birinci Grup üyelerinin kazanması için çaba sarf etmiştir. Buna karşılık İstanbul'da bazı muhalifler seçimlerde üstünlük sağlayıp eski İttihat ve Terakki'yi yeniden canlandırmak ve Mustafa Kemal Paşa'yı saf dışı bırakmak için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa durumu haber alınca İstanbullulara bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride vatanın kurtulmasının daha tamamlanmadığı, İstanbulluların bu oyunlara gelmeyeceği, oylarının bölünmesine karşı geleceği, bu durumun tüm dünya tarafından izlendiğini dolayısıyla seçimlerin hayati öneme sahip olduğunu belirtmiştir.⁷³

Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Ankara'da bir seçim bürosu başkanlığı kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa her gün düzenli olarak bu grup ile birlikte çalışmış, adayların listesini belirlemiştir.⁷⁴ Kazım Karabekir hatıralarında seçim çalışmalarının yapıldığı toplantılarda Mustafa Kemal Paşa'nın millet bana güvensin ve mebusların seçimini bana bıraksın teklifine itiraz ettiğini ve kendisinin Mustafa Kemal Paşa'ya milletin kendisine güvendiğini ama seçimin farklı olduğunu

⁷¹ Barutçu, a.g.e., ss.308.

⁷² Arıkoğlu, a.g.e., ss.334.

⁷³ Tunçay, a.g.e., ss.54.

⁷⁴ Arıkoğlu, a.g.e., ss.323.

onun milletin hakkı olduğunu söylediğini belirtir. Yine Kazım Karabekir sözlerine şöyle devam eder:

‘‘ Fakat her taraftan kendisine en çok emniyet verenler listeye girdiler ve hatta hükümet yardımı ile seçime arz olundular. İkinci Grup’tan kimse namzet gösterilmedi. Halbuki bunların çoğu İstiklal Harbi’ne ilk günden beri canla başla hizmet etmiş insanlar idi. Bu hususta aramızda biraz de münakaşa oldu. Gazi Ben muhalif istemiyorum, diyerek kendisine sözle ve yazıyla en çok sadakat gösterenleri ve Birinci Meclis’te bu güveni kazananları hemen bütün karargâhının mensuplarını namzet gösteriyorlardı. ‘’⁷⁵

II. Grup üyeleri seçimlere katılmama kararı almışlardır. Mustafa Kemal Paşa’da bu kişileri bu konuda serbest bırakmıştır. 1923 seçimlerinde Mustafa Kemal Paşa’nın seçilmesini istediği kişiler seçilmiştir.⁷⁶ Mustafa Kemal Paşa seçim sonuçlarının belli olması üzerine, 18 Temmuz 1923’te Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Reislerine şu kutlama telgrafını çekmiştir:

‘‘ Livanızın yüksek rüşt-ü siyasisi ve kabiliyet-i vatanperverânesini irade eden netice-i intihaptan dolayı felaket-i vatani saadete tahvil gayesiyle senelerce evvel faaliyete başlamış olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk namına bütün liva halkını tebrik ederim. Memleketin bundan böyle de nail-i füyuzât olması için livanızın aynı derecede yüksek hassasiyet-i vatanperverâne ile cemiyet ve fırkamıza zahir olacağından şüphem yoktur. Cenâb - ı Hak cümlelerinizi muvaffak-ı bilhayır eylesin iş bu maruzatımın bilumum liva Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı ve Belediye Hey’etleri ile ahval-i muhteremeye iblağını hassaten rica eylerim efendim. ‘’⁷⁷

Ahmet Demirel, yeniden seçilen ve seçilmeyen mebusların gruplara göre dökümlerini şöyle verir:

‘‘ Meclis albümlerinde adı geçen 473 Birinci Meclis üyesinden 125’i İkinci Meclis’e seçilmiştir. İkinci Meclis’e girmemekle birlikte daha sonraki meclislerden her hangi birine seçilenlerin sayısı 22’dir. Buna karşılık 290 mebus Birinci Dönem’den sonra hiçbir Meclis’e girememiştir ve bu kişilerin parlamenter olarak siyasal yaşamları Birinci Meclis ile birlikte son bulmuştur. İkinci Meclis’e seçilenlerden 114’ü Birinci Meclis’te Birinci Grup üyesi, 5’i bağımsız idi. 6’si ise Birinci Grup’un kurulduğu 10 Mayıs 1921’den önce Meclis ile ilişkisi kesilen mebuslardandı. Bir başka deyiş ile 202 Birinci Grup üyesinin % 56,4’ü, 90 Bağımsız’ın % 5,6’sı, Birinci Grup kurulmadan meclis ile ilişkisi kesilen 82 mebusun % 7,3’ü İkinci Meclis’e de girmiştir. Buna karşılık İkinci Grup üyelerinin hiç biri seçilememiş ve 1923 seçimleriyle birlikte İkinci Grup tarih sahnesinden silinmiştir. ‘’⁷⁸

Seçilen mebuslar TBMM’nin ikinci devresi için Ankara’ya gitmişlerdir. 7 Ağustos 1923 günü Mustafa Kemal Paşa, daha sonradan Halk Fırkası’na mensup olacak bu milletvekilleriyle ilk toplantısını yapmıştır. Bu toplantıda I. Mecliste partileşmeye yönelik çabaları anlatmış ve Müdafaa-i Hukuk’un Halk Fırkası’na dönüştüğünü söylemiştir. Dokuz Umde esas olmak üzere hazırlanan Halk Fırkası

⁷⁵ Kazım Karabekir. (1981). *İstiklâl Harbinin Esasları, Kazım Karabekir Paşa’nın Hatıratı*. (Haz.) Nihat Uzan, Yelken Matbaası, İstanbul, ss.138 – 139.

⁷⁶ Mehmet Kabasakal. (1991). *Türkiye’de Siyasi Parti örgütlenmesi (1908 – 1960)*. Tekin Yayınları, İstanbul, ss.96.

⁷⁷ Sevim, a.g.e., ss.511.

⁷⁸ Demirel, a.g.e., ss.584.

Nizamnamesi 9 Eylül 1923’de A-RMHG onaylamıştır.⁷⁹ 106 madde ve bir ekten oluşan bu nizamnamenin genel esaslara ait 7 maddelik bölümünde Halk Fırkası’nın amacı belirtilerek Türkiye’nin demokratik, çağdaş ve hukuk devleti haline yükseldiği, sınıflar üstü halk tanımından hareket edilerek her türlü ayrıcalığa karşı çıkılmaktadır. Halk Fırkası’na her Türk’ün ve dışarıdan gelip Türk uyruklu ve kültürünü benimseyen herkesin girebileceğini göstermektedir. Halk Fırkası üyelerinin tüzük ve programa uyma yükümlülükleri belirtilmektedir. Parti genel başkanı milletvekillerinin arasından büyük kongrece seçileceğinin, genel ilkelere karşı olan üyelerin divan kararıyla üyelikten çıkarılacağını ve bu genel ilkelerin ancak büyük kongrenin üçte iki oy çokluğuyla değiştirilebileceği belirtilmektedir.⁸⁰

11 Eylül’de Halk Fırkası Başkanlığı’na TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, genel sekreterliği Recep (Peker) Bey seçilerek partiye fiilen işlerlik kazandırılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Paşa bu görevi İsmet (İnönü) Paşa’ya vererek onu Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliği’ne atamıştır.⁸¹ İsmet Paşa 20 Kasım 1923’de yayınladığı ve ‘‘ Dünkü Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bugünkü Halk Fırkası İdare Kurallarıyla vazifeye başlıyorum ‘‘ dediği genelge ile A-RMHC’nin bütün örgütlerini Halk Fırkası’nın içine almıştır. Yine bu genelge ile Türk halkı ve yurdunu emperyalizmin saldırı ve işgalinden kurtarmak amacıyla Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde oluşturulan A-RMHC örgütü bir siyasal partiye dönüştürülmüştür. A-RMHC yerini toplumda Milli Hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiye’yi tam anlamıyla çağdaş bir devlet haline getirmek için Halkçılık temeli üstüne kurulan Halk Fırkası’na bırakmıştır.⁸²

2.3. Konya’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Kurulması ve Faaliyetleri

Mondros Ateşkes Antlaşmasının 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti’nin toprakları İtilaf devletleri tarafında işgale uğramaya başlamış, Konya da bu işgallerden nasibini almıştır. İtilaf devletleri kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar gereğince Konya ve çevresini İtalyanlara bırakmışlardır. İtalya da Mondros Ateşkes Antlaşmasına dayanarak Konya’yı işgal etmiştir. İtalyanların

⁷⁹ Tarık Zafer Tunaya. (1952). *Türkiye’de Siyasi Partiler*. Arba Yayınları, İstanbul, ss.559.

⁸⁰ Tunçay, a.g.e., ss.56-57.

⁸¹ Demirel, a.g.e., ss.599.

⁸² İhsan Güneş. (1987). Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş. *ATAM Dergisi*, 8(8): 442 .

işgali esnasında genç bir subay olan ve Konya’da bulunan M. Şevki (Yazman) İtalyanların şehre gelişini şöyle anlatır:

‘‘ ... Konya’ya önde şapkaları parlak tüylü jandarmalar, arkada pelerinlerinin sağ eteğini bir nevi Sezar gibi sol omzuna atmış at üstünde askerler, bunun ardında da kırta kırta yürüyen, etrafına sırtan, pencerelerden kendilerine bakanlara yılışa yılışa bakan, bir sürü çelimsiz yaya ve neferlerden ibaret bir alay girdi. ‘⁸³

Şehirlerinin işgale uğraması Konya halkının çok ciddi etkilemiş olmasına rağmen işgal hareketine önceleri çok ciddi bir direniş sergilememişlerdir. Bu durumun değişik sebepleri vardır. İtalyanların yaptıkları işgaller esnasında yerli halkla karşı karşıya gelmekten kaçınmaları, onları tahrik etmemeleri neden olarak söylenebileceği gibi Konya’da daha Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurulmamış olması ve geç kurulması işgallere halkın başlangıçta tepkisiz kalmasını açıklayabilmektedir. Milli Mücadele yıllarında Konya’da en geç kurulan siyasi kuruluş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olmuştur. Geç kurulmasındaki temel sebep aslındanda Konya valisinin Cemal Bey olmasıdır. Cemal Bey Milli Mücadelenin en büyük düşmanlarından biri olmuştur. Cemal Bey aynı zaman da İngiliz Muhipler Cemiyeti’nin üyesi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın da çok sadık ve güçlü bir savunucusuydu.⁸⁴ Tüm bu sebeplerden dolayı Konya’da kaldığı sürece Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin faaliyetlerinin önünde olmuş ve engellemek için elinden gelen tüm gayreti sergilemiştir. Cemal Bey, Konya’nın Milli Mücadele yıllarındaki durumu incelenirken üzerinde durulması gereken önemli bir şahsiyet olduğu için kendisi ile ilgili daha geniş bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Cemal Bey ile ilgili bazı bilgiler vereceğiz.

2.3.1. Konya Valisi Cemal Bey’in Faaliyetleri ve Konya’yı Terk Edişi.

Cemal Bey Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra 11 Kasım 1918 tarihinde kurulan Tevfik Paşa Hükümeti tarafından 28 Kasım 1918’de Konya Valiliğine tayin edilmiştir.⁸⁵ Koyu bir Hürriyet ve İtilaf Partisi mensubu ve İngiliz Muhipler Cemiyeti’nin faal bir üyesi olduğundan İttihat ve Terakki Partisi’ne

⁸³. M. Şevki Yazman. (1934). *İstiklal Savaşı Nasıl Oldu?*. Akşam Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, ss.1.

⁸⁴ Avanas.a.g.e., ss.64.

⁸⁵ Kamil Erdeha. (1975). *Milli Mücadele’de Vilayetler ve Valiler*. Remzi Kitapevi, İstanbul, ss.267.

düşmanlığı ile tanınıyordu.⁸⁶ Cemal Bey Konya Valiliğine iki defa gelmiştir. İlki 3 ay 6 gün ikincisi 4 ay 10 gün sürmüştür.⁸⁷

Cemal Bey'in birinci Valiliği döneminde yapmış olduğu en önemli olay Konya'da bulunan 12. Kolordu ve II. Ordu mensuplarından kendisi gibi düşünmeyenlere İttihat ve Terakki Partisi'ne mensup diyerek İstanbul'a şikâyet etmesi ve görevlerinden aldırması olmuştur. Bu ilk Konya Valiliği 4 Mart 1919 tarihinde kurulan Birinci Damat Ferit kabinesinde Dâhiliye Nazırlığı'na getirilmesi üzerine sona ermiştir.⁸⁸ Cemal Bey'in bir de lakabı bulunmaktaydı. Kendisine Artin Cemal denilmekteydi. Bunun temel sebebi ise Dâhiliye Nazırlığı görevinde iken İttihat ve Terakki Partisine duyduğu nefret ile Ermenilerle yakınlaşmış olmasıdır. Bu sebepten dolayı da kendisine 'Artin' lakabı verilmiştir.⁸⁹

Cemal Bey'in Konya Valiliğine ikinci gelişi, Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin İzmir'in işgali üzerine halkın tepkileri sonucu istifa edip kabinenin dağılması ile başlar. Cemal Bey bu olay üzerine tekrar Konya Valiliğine atanır.⁹⁰ Cemal Bey Konya'da Milli Mücadele taraftarlarının çalışmalarını engellemede en büyük engel olarak II. Ordu ve 12. Kolordu'yu görmekteydi. Bu amaçla Kolordu'yu Konya'dan kaldırmak istemiş fakat başarılı olamamıştır. Bunun üzerine halkı ordudan soğutmaya çalışmıştır. Bu sırada haftada iki gün çıkan İbret Gazetesi'nde subaylar ile ilgili olumsuz yazılar yazdırmıştır. Bunun yanında askerleri firara teşvik ederek subayları zor durumda bırakmıştır. Temel gayesi subayları yalnız bırakmak ve Milli Mücadele örgütlenmesinin halkın içine girmesine engel olmaktır.⁹¹ Bu girişimler sonucunda Milli Mücadele'nin Konya'daki önemli isimlerinden Yarbay Selahattin Bey Konya'dan ayrılmıştır. Böylece Cemal Bey'in Konya'daki hâkimiyeti güç kazanmıştır. Atatürk Nutuk'ta bu durum için şunları söylemiştir:

*“Efendiler Konya'da Vali bulunan Cemal Bey, Ferit Paşa Kabinesi'nin Anadolu'da önemli bir dayanak noktası durumuna geldi. Ordu Müfettişi olan Cemal Paşa'nın İstanbul'a gidip dönmemesi, orada bulunan Kolordu komutanı Selahattin Bey'in kararsızlık içindeki tutum ve davranışları ve sonunda da haber vermeden İstanbul'a çekip gitmesi, Konya ve dolaylarını Vali Cemal Bey'in hükmü altına bırakmıştır.”*⁹²

Damat Ferit Paşa'nın tekrar hükümete gelmesi ile İstanbul'da valiler toplantısı yapılmış Cemal Bey de bu toplantıya katılmıştır. Bu toplantıdan sonra

⁸⁶ Fahrettin Altay. (1970). *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912 – 1922)*. İnsel Yayınları, İstanbul, ss. 180.

⁸⁷ Avanas, a.g.e., ss.76-81.

⁸⁸ Erdeha, a.g.e., ss.267.

⁸⁹ Kansu, a.g.e., ss.316.

⁹⁰ Erdeha, a.g.e., ss.267.

⁹¹ Avanas, a.g.e., ss.78.

⁹² Atatürk, a.g.e., ss.149.

Cemal Bey Milli Mücadeleyi karalama faaliyetlerine hız vermiştir. Hürriyet ve İtilaf Partisi üyelerinden Bozkırlı Nakşibendî Tarikat Şeyhlerinden Zeynel Abidin Efendi taraftarları ile sıkı işbirliğine girmiştir. Milli Mücadele, Kuvay-ı Milliye diyenlerin Bolşevik olduğunu söylemiştir. Bunun yanında Rum ve Ermeni azınlıklar ile de iletişime geçmiş, kendi önceliğinin Müslümanlar olmadığını daha çok Rum ve Ermenilerin hakları için çalıştığını söylemiştir.⁹³

Tüm bu olaylardan sonra Refet Bey Konya'yı Cemal Bey'den kurtarmak ile görevlendirilmiştir. Refet Bey'in büyük bir kuvvet ile gönderildiği haberi Konya'da duyulmuş ve büyük heyecan uyandırmıştır. Cemal Bey bu durum üzerine hapisanede bulunan mahkumları serbest bırakıp silahlandırarak Refet Bey'e karşı koymak istemiştir. Fakat Cemal Bey bir süre sonra durumun ciddiyetinin farkına iyice varmış ve kaçmaktan başka çaresinin kalmadığını anlamıştır. Bir yük trenine binerek Konya'dan kaçarak ayrılmıştır.⁹⁴ Atatürk bu olayı Nutuk'ta şu şekilde anlatır:

“ ...Konya'ya maksadı iyice kavramış bir kimsenin gönderilmesi gerekiyordu. Sivas'ta iken yanımızda bulunan Refet Bey'in gönderilmesi uygun bulundu ve Refet Bey hareket etti. Konya'da Temsil Heyeti tarafından gönderilen bir komutanın gelmekte olduğu haberi alınınca, vatan sevgisi ile dolu olan kimseler canlanmıştı. Ancak öte yandan Vali Cemal Bey, hapisanede ne kadar kanlı katil ve tutuklu varsa hepsini çıkarıp silahlandırarak kendisine bir kuvvet yapmak istemişti. Konya'nın sayın halkı bu alçakça harekete karşı ayaklanarak vatanseverliğin gerektirdiği şeyin yapılmasına karar vermiş, bunun farkına varan Cemal Bey de 26 Eylül'de İstanbul'a kaçmıştır. ”⁹⁵

Cemal Bey'in şehri terk etmesi ile Konya Milli Mücadele taraftarlarının kontrolüne geçmiştir. Böylece Konya'da yeni bir dönem başlamıştır. Mazhar Müfit Kansu Atatürk'ün Cemal Bey ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklar:

“ Cemal Bey yabana atılacak biri değildir. Meziyetlerini, azmini, enerjisini bize çok büyük bir düşmanlık beslemesine rağmen takdir ederim. Eğer Damat Ferit haininin emrinde olacağı yerde bizimle birleşerek çalışmış olsaydı, muhakkak ki memleket içinde, şahsı içinde büyük faydalar sağlayacaktı. Anlaşıyor ki, Ferit Paşa'dan çok şey bekliyor ve ona inanmış bulunuyor. Belki ihtirası, gelecek kaygısı ve endişeleri de var. ”⁹⁶

2.3.2. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Cemal Bey'in şehri terk etmesi ile resmen kurulmuştur. Temsil Heyeti Başkanı olan Mustafa Kemal Paşa 30 Eylül 1919 tarihinde şehir halkına bir telgraf göndererek Konya'da Müdafaa-i Hukuk

⁹³ Avanas, a.g.e., ss.80.

⁹⁴ Avanas, a.g.e., ss.85.

⁹⁵ Atatürk, a.g.e., ss.149.

⁹⁶ Kansu, a.g.e., ss.316.

Cemiyeti'nin kurulmasını istemiştir. Bu telgrafta Mustafa Kemal Paşa, Refet Bey'in Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında tam yetkiye sahip olduğunu söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafından bir hafta sonra Refet Bey'in başkanlığında Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. 8 Ekim 1919 tarihinde Cemiyetin Konya Heyet-i Merkeziyesi'nin oluşumu için seçim yapıldı.⁹⁷

Yapılan seçim sonunda geçici heyete seçilenler şunlardır: Abdulhalim Çelebi, Yalvaçlı Ömer Vehbi Hoca, Sivaslı Ali Kemali, Sertarik Adil Çelebi, Müftüzade M. Cevdet, Kazım Hüsnü, Hacı Mendizade Süleyman, Ahi Babazade Yusuf Ziya, Tahir Paşazade Cevdet, Mutapzade Rıfat, Kadızade Ahmet, Eczacı Hüsamettin, Hacı Bahri Efendizade Mümtaz Bahri, Hacı Mahmutzade Mustafa, Acemzade Murat, Burhanzade Hacı Mehmet, Nakibül Eşraf Mehmet, Saatçi Rıfat, Mustafa Şevki, Attariye Şirketi Müdürü Tahir, Bakkal Hoca Mustafa, Kasap Sametzade Hacı Mehmet, Köse Şirketi Müdürü Mehmet Necati, Gilisralı Tahir Efendi ile Mehmet Muhlis.⁹⁸

Böylece Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurularak faaliyete geçmişti. Fakat ilk zamanlar cemiyetin faaliyetlerinden ve yöneticilerinde istenilen sonuç alınamadığı gibi şikâyetler de gelmişti. Örneğin Milli Mücadele karşıtı olan kimi insanlar karalama kampanyaları yürütmüşler, kimileri ise kendilerini Kuvay-ı Milliyeci gösterip halktan zorla para ve eşya toplamaya başladılar. Konya'da kendini çok fazla hissettiren bu durum, Mustafa Kemal Paşa'yı da rahatsız etmiştir. Mustafa Kemal Paşa 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya çektiği telgrafta rahatsızlığını belirtmiş ve bu durumun sona ermesini istemiştir.⁹⁹

Tüm bunların dışında Konya Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne bazı kötü niyetli kişiler de seçilmiş ve iş başına getirilmişlerdir. Bunlar arasında kendisine ve çevresindekilere yüksek maaşlar bağlatılanlar olmuştur. Özellikle Binbaşı Hüsnü ve Abdi Beyler Müdafaa-i Hukuk Merkezine hizmet edecekleri yerde ticaret ile uğraşmaktaydılar. Bu olaylar halkın dikkatini çekmiş ve Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden şikâyet etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa, Fahrettin Paşa'yı devreye sokarak olayın soruşturulmasını istemiştir. Fahrettin Paşa, Albay Bahaattin, Yarbay Hayri ve İzzet ile mali bir tahkik heyeti kurmuş ve meseleyi araştırmıştır.¹⁰⁰

⁹⁷ Mehmet Önder. (1953). *Milli Mücadele'de Konya, I. Delibaş Hadisesi*. Yeni Kitap Basımevi, Konya, ss.64 – 65.

⁹⁸ Önder, a.g.e., ss.65.

⁹⁹ Avanas, a.g.e., ss.65.

¹⁰⁰ Altay, a.g.e., ss.223.

Tüm bu meydana gelen olaylardan Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ve birçok aydın da memnun değildi. Refik (Koraltan) Bey, Fahrettin Paşa'ya Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını eleştiren bir mektup vermiştir. Refik Bey eleştirilerini yedi maddede toplamıştır. Bu maddeler:

1. Halkın cahillik nedeniyle her türlü propagandaya açık olduğu ve iyi bir teşkilata bağlanır ise her türlü vatan vazifesine koşabileceği, buna karşılık öyle bir propaganda teşkilatı kurulmadığı için Hristiyan ve Milli Mücadeleye karşı olanlar tarafından kandırıldığı,

2. Milli cereyanları ancak yerel durumu bilen ve vazife hissi taşıyan, hayatını vatanın yüksek menfaatlerine adanmış, şahsi işlerden uzak vatanseverler idare edebilir. Yoksa Konya'daki Merkez Heyetini teşkil edenler gibi şahsi menfaatten başka hiçbir mefkûre sahibi olmayan, Vali Cemal Bey ile işbirliğinde bulunan şahısları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne sokmanın vatanın menfaatleri ile uzlaşmayacağı,

3. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Merkez Heyeti dört aydan beri hiçbir iş yapmamıştır. Teşkilatçılık başlı başına bir ilim ve sanattır, muhafazakâr kesim ile değil münevver ve cevval kuvvetler ile başarıya ulaşır. Hayatı paradan ibaret sayan zenginler ve halkı ilk çağa sevk etmekle mevki sağlamak isteyen hocaların bu kutsi davaya hizmet edemeyecekleri,

4. Binbaşı Hüsnü Bey teşkilatçılıktan uzaktır. Halkı etrafında toplamaya gerekir iken ticaret ile uğraşmaktadır. Dolayısıyla düşüncelerinin iptidai olduğu,

5. Vatanın kurtulması için toplanması gereken yardımların münevver şahıslardan toplanması gerektiği,

6. Vatan müdafaasının karşılık beklenmeden yapılması gerektiği,

7. Halkın parasını toplayan kişilerin tamamen vatan ve millet menfaatini düşünmesi gerektiği şeklinde sıralanabilir.¹⁰¹

Refik Bey'in bu mektubu üzerine Fahrettin Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamlı olarak teftiş edilmesi ve yeni baştan oluşturulması gerektiğini söylemiştir.¹⁰² Bunun üzerine Temsil Heyeti Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ni yeniden düzenledi. Yeni düzenlemeye göre Konya Müdafaa-i Hukuk Merkeziye Reisi Sivaslı Ali Kemali oldu. Azalıklarını ise, Ahi Babazade Yusuf Ziya, Saatçi Rıfat, Çaylak Hüseyin, Faik

¹⁰¹ Altay, a.g.e., ss.223.

¹⁰² Altay, a.g.e., ss.226.

Kafalızade, Hoca Lokman, Maytapzade Rıfat, Tahir Paşazade Cevdet Tahir, İntibah Mektebi Müdürü Mümtaz Bahri, Hacı Mendizade Süleyman, Binbaşı Hüsnü, İsmail Hakkı, Gilisralı Hacı Tahir, Kazım Hüsnü, Ereğlili Fuat, Kara Hafızzade Mustafa, Mustafa Şevki getirilmişlerdir.¹⁰³

Temsil Heyeti'nin yeniden yapılandığı Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti halkın sevgisini kazanmış kişilerden oluşmuş ve şehir halkının üzerinde çok olumlu tesir uyandırmıştır. Bu tesir kendisini kısa zamanda göstermiş ve bundan sonra Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çok daha uyum içerisinde çalışmıştır. Acil ihtiyaç duyulan asker, silah ve para toplama işleri ile bunların cepheye gönderilmesi daha süratli yapılmıştır.¹⁰⁴ Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin temellerini sağlam atmasından sonra bu cemiyetin yan kuruluşu olan hanımlar şubesi de açılmış ve faaliyetlerde bulunmuştur. Kadınların faaliyetlerini yürüttüğü bu oluşum önemli hizmetlerde bulunmuştur. Birçok kurs açmışlar, müzayedeler düzenlemişler ve elde ettikleri gelirleri de Milli Mücadele yolunda kullanmışlardır.¹⁰⁵

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Konya'da Milli Mücadele hareketinin halk tarafından tamamen kabul edilmesi hemen gerçekleşmemiştir. Bir süre sonra şehirde isyan hareketleri ortaya çıkmıştır.

2.4. Konya'da Milli Mücadele Karşıtı Hareketler

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından sonra, ülkenin düştüğü durumdan sorumlu olan İttihat ve Terakki Partisi yönetimi kaybetmiş ve siyasetten çekilmişti. Bir süre sonra yönetim ittihatçı düşmanı olan Damat Ferit Paşa Hükümeti ile Hürriyet ve İtilaf Partisine kalmıştı. Bu sıralarda Anadolu'da ortaya çıkan Milli Mücadele hareketini ittihatçı olarak niteleyen Damat Ferit Paşa Hükümeti Milli Mücadele Hareketi'ni bitirmek amacıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerine Tahkik Heyetleri göndermiştir. Bu heyetlerden biri de Konya'ya gitmiştir. Konya'ya giden bu heyetin başında Süleyman Şefik Paşa bulunmaktaydı. Bu sırada Konya Valisi olan Cemal Bey ile birlikte hareket eden Süleyman Şefik Paşa hükümete verdiği raporda Kuva-yı Milliye'nin dağıtılmasının kolay olduğunu fakat bunun için kendisinin Harbiye Nazırı olması gerektiğini belirtmiştir. Süleyman Şefik Paşa'nın

¹⁰³ Altay, a.g.e., ss.226 – 227.

¹⁰⁴ Avanas, a.g.e., ss.69.

¹⁰⁵ Avanas, a.g.e., ss.70.

bu isteği uygun görülmüş ve Damat Ferit Paşa Hükümeti Şefik Paşa'yı Harbiye Nazırlığına getirmiştir. Bu atamadan çok geçmeden Süleyman Şefik Paşa'nın görev yeri Konya'da isyan patlak vermiştir.¹⁰⁶

Konya'da bu dönemde birçok ayaklanma çıkmıştır. Bu ayaklanmaları I. ve II. Bozkır Ayaklanmaları ile Delibaş Mehmet Ayaklanması olarak sıralayabiliriz. Bu isyanların baş sorumlusu Cemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, bölgede çok yoğun nüfuzu olan Zeynel Abidin Efendi, Sait Molla, Papaz Frew ile bunların üye oldukları ve destekledikleri Hürriyet ve İtilaf Partisi ve İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin mensuplarıdır.¹⁰⁷

2.4.1. I. ve II. Bozkır Ayaklanmaları

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Konya Valisi olan Cemal Bey koyu bir Hürriyet ve İtilaf Partisi mensubu ve İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesiydi. Konya'da bulunduğu süre içerisinde Milli Mücadele aleyhine çok yoğun çalışmış ve elinden gelen tüm engellemeleri yapmıştır. Cemal Bey, Refet Bey komutasındaki milli kuvvetlerin etkisi ile Konya'yı terk etmek zorunda kalmıştı. Fakat bu terk etmeden önce Konya halkının dini ve milli duygularını Milli Mücadele aleyhine tahrik etmiş ve aynı zamanda bölgede çok önemli nüfuzu olan Nakşibendî Şeyhlerinden Zeynel Abidin Efendi'den de faydalanmıştır. İşte Birinci Bozkır İsyanı gerek Cemal Bey'in gerekse Zeynel Abidin Efendi'nin telkinlerine kanan 1000 kadar silahlı ve silahsız köylü, Kürtoğlu Musa, Bademlili Hacı Halil ve Güzel Çavuş'un idaresinde toplanarak Bozkır'a geldiler. Önce kasabada olan az sayıdaki jandarmanın silahlarını aldılar, sonra silah deposunu basarak cephane ve silahlara el koydular. 12. Kolordu Topçu Komutanı Yarbey İzzet Bey ile bazı subayları esir ettiler. Ayrıca üzerlerine gönderilen Beyşehir'deki Süvari Alayı'nın da bir bölümünü ani bir saldırı ile esir aldılar. Refet Bey komutasındaki milli kuvvetlerin Konya'ya girmesi ile isyancılara nasihat heyeti gönderilmesine karar verildi. Ayaklanma nasihat heyetinin konuşmaları ile kesildi. Birinci Bozkır Ayaklanması 27 Eylül 1919 – 4 Ekim 1919 tarihleri arasında meydana gelmiştir.¹⁰⁸

İkinci Bozkır Ayaklanması ise çok uzun sürmeden patlak vermiştir. İsyancılar ilk isyanda isyanı durdukları halde ellerindeki silahları teslim

¹⁰⁶ Taha Niyazi Karaca. (2004). Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları. *Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(12):172-175.

¹⁰⁷ Avanas, a.g.e., ss.104.

¹⁰⁸ Avanas, a.g.e., ss.101-102.

etmemişlerdi. Bu durumdan güç alan isyancılar çok uzun sürmeden tekrar faaliyete geçmişlerdir. Özellikle bölgedeki hareketlilik İstanbul'dan da yakından takip edilmekteydi. Sait Molla, Papaz Frew gibi isimler bölgedeki ayaklanmaları destekliyorlardı. Hatta Papaz Frew Konya'ya gelmiş ve propagandalarını buradan yürütmeye başlamıştı. Bu ikinci isyanda başı Zeynel Abidin Efendi'nin emriyle Amcazadeleri Hoca Abdullah, Hoca Sabit, Hoca Abdulkhakim ve yakınları çekmekteydi. Asilerin bu faaliyetleri üzerine Afyonda bulunan Arif Bey'in idaresindeki bir müfreze asker bölgeye gönderilmişti. Yine bazı askeri birlikler de Çumra civarına gönderilmişti. Bu gibi hazırlıklardan rahatsız olan isyancılar, Zeynel Abidin Efendinin emri ile askeri hareketliliğin durmasını valilikten istediler. Olumsuz cevap alınca da Bozkır ve çevresinde ayaklanıp çevre köylerdeki halkı zorla kendilerine kattılar. Fakat Arif Bey'in yoğun çabaları sonucu isyancılar bozguna uğratılmış ve dağıtılmıştır. İkinci Bozkır Ayaklanması olarak bilinen bu ayaklanma da milli kuvvetlerin başarılı müdahaleleri ile son bulmuştur.¹⁰⁹

Bozkır Ayaklanmalarının bastırılmaları ile her şeyin yoluna girdiğinin düşünüldüğü sırada 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa kabinesi tekrar kurulmuştu. Şeyhülislam Abdullah Efendi'nin Milli Mücadele'ye katılanların İslam Dini açısından öldürülmelerinin uygun olacağı, yardımcı olanların ve hatta sempati duyanların da cezalandırılmaları gerektiği yönünde fetva yayınlaması da dini hassasiyeti ile bilinen Konya'da işlerin karışmasına neden olmuştur.¹¹⁰

Fetvadan güç alan Milli Mücadele karşıtları halkı tekrar galeyana getirmek için harekete geçmişlerdir. Bu örgütlenmeden ve propagandalardan endişe duyan başta Konya Müdafaa-i Hukuk Başkanı Sivaslı Ali Kemali ve diğer kişiler Vali Suphi Bey'den tedbir almasını istediler. Ancak Vali Suphi Bey bu isteklere aldırış etmemiştir. Fakat daha sonra alınan önlemler ile bir isyan girişiminin olduğu anlaşılmış ve hemen engellenmiştir. Bu olay üzerine Vali Suphi Bey görevden alınmış yerine eski Van Valisi Haydar Bey atanmıştır. Atatürk bu olayı Nutuk'ta şöyle anlatır:

“ Efendiler, Çopur Musa olayından önce bir ayaklanma olayı da Konya'da oldu. 5 Mayıs 1920 tarihinde, Konya'da bir bozgun derneği keşfedildi. Bu dernek üyelerinin ileri gelenleri tutuklanmaya başladı. Bir gün sonra, tutuklanmakta olan bu ileri gelenler, halkı da kışkırtarak Konya içinde silahlı bir toplantı yapmaya giriştiler. Bir kısım halkda silahlı olarak dışarıdan gelerek hep birlikte isyan ettiler. Konya'da

¹⁰⁹ Avanas, a.g.e., ss.103.

¹¹⁰ Yaşar Semiz. (2008). Atatürk ve Konya. *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı Konya Kitabı*, 9(1):6.

bulunan komutan, elindeki kuvvetlerle cesurca hareket ederek asileri dağıtmayı ve ön ayak olanları tutuklayıp takip etmeyi başardı. ”¹¹¹

2.4.2. Delibaş Mehmet Hadisesi

Milli Mücadele karşıtlarının Bozkır'daki iki girişimi de sonuçsuz kalmış, isyancıların bazılarının da kaçmaları üzerine geçici de olsa Konya'da asayiş sağlanmıştır. Fakat bu durum çok uzun sürmemiştir. Özellikle İstanbul'daki Milli Mücadele karşıtları Konya'dan ümidini kesmemiştir. Bu gurupta Sait Molla, Zeynel Abidin Efendi ve taraftarları bulunmaktaydı. Lakin daha önceki tecrübeleriyle daha dikkatli davranmaya başladılar. Daha çok halkın üzerinde nüfuzu bulunan ağa, hacı ve hocayı kazanmaya giriştiler ve başarılı da oldular. Bu kişileri kullanarak halkı Milli Mücadele aleyhine kışkırtan Sait Molla ve Zeynel Abidin Efendiler başarıya ulaşmak için isyanı iyi idare edebilecek birini aramışlar ve daha önce yer yer isyan hareketlerine karışan Delibaş Mehmet'i kendilerine hedef seçmişlerdir.¹¹²

Delibaş Mehmet, Çumra'nın Alibeyhüyüğü köyündendir. Arnavut asıllıdır. Dedesi Mehmet Ağa Osmanlı ordusundaki " Delibaş " teşkilatında alaydan yetişme mülazım idi. Bu sebeple ailesine kısaca " Delibaş " veya " Mülazımlar " deniliyordu. Yaşlıları ile Çanakkale Savaşı'na katılmış, savaş esnasında köyüne gelmiş ve nüfuzlu bir kişi olan Muhtar Hacı Şih'in etkisi ile daha sonradan askere gitmekten kurtularak, çiftçilik yapmaya başlamıştır.¹¹³

Bozkır İsyanı'nda da bulunan Delibaş Mehmet, Sait Molla için kullanılabilecek biriydi. Cahil, bilgisiz, öğünmeyi seven, yeri geldiğinde çıkarları için zorbalık yapmaktan çekinmeyen Delibaş Mehmet Nahiye Meclisi'ne üye seçildikten sonra eski hatalarını unutturmak için Konya Valisi Haydar Bey ile sıkı dostluk kurdu.¹¹⁴ Eline geçen fırsatları bu dönemde iyi kullanan Delibaş Mehmet kısa zamanda Çumra ve çevresinde büyük üne kavuşmuştur. Çumra ve çevresinde asayiş sağlamış Vali Haydar Bey üzerinde olumlu tesir bırakmıştır. Vali Haydar Bey kendisine geniş yetkiler vererek asker toplamasını sağlamıştır.¹¹⁵

İşte böyle bir dönemde Sait Molla ve Zeynel Abidin Efendi Delibaş Mehmet'i kandırıp kendi yanlarına çekmiştir. Delibaş Mehmet'in kandırılmasında ve isyana kışkırtılmasında en büyük rolü halifeciler ve Zeynel Abidin Efendi'nin

¹¹¹ Atatürk, a.g.e., ss.355.

¹¹² Avanas, a.g.e., ss.120 -122.

¹¹³ Önder, a.g.e., ss.98.

¹¹⁴ Erdeha, a.g.e., ss.293.

¹¹⁵ İsyanın Tarihçesi, *Öğüt Gazetesi*, 2.11.1920, s.4.

tarafatlarından Derviş Bekiroğlu Mehmet, Yıkık Mahalleli Abdurrahman ve Taşbaşı Hüseyin Hoca oynamıştır.¹¹⁶

Buna rağmen Delibaş Mehmet önceleri direnmiş menfaatlerini kaybetmekten korkmuştur. İstanbul Hükümeti Konya civarındaki çalışmalarını hızlandırırken, diğer taraftan Delibaş Mehmet'i kazanmaya çalışıyordu. Bu arada Hürriyet ve İtilaf Partisi mensupları Konya'daki Milli Mücadele taraftarlarının Delibaş Mehmet'i idam edecekleri yalan haberini yaydılar. Aynı zamanda emrindeki askerlerin de cepheye gönderilip öldürüleceğini söylüyorlardı. Bu söylentiler Delibaş Mehmet'i kısa zamanda Milli Mücadele karşıtlarının yanına itmiştir. Ayrıca Halife ordusunu komuta etmek gibi teklifler de hoşuna gidiyordu. Bir yandan öldürülme endişesi, diğer taraftan kendisine sunulan vaatler arasında kaldıktan sonra Milli Mücadele karşıtlarının safına geçmiştir.¹¹⁷

Zeynel Abidin Efendi ve Delibaş Mehmet gizlice isyan planları yapmışlar ve ova köylerinde Türkmenlerden çoğunluğu asker kaçağı olan beş yüz kadar silahlı adam toplamışlardır. Delibaş Mehmet, Alibeyhüyüğü'nden adamları ile yola çıkarak 2 Ekim 1920 akşamı Çumra'yı bastı. Bucak Müdürü'nü tutuklattı ve Konya ile haberleşmeyi kesti. Kısa zamanda yönünü Konya'ya çevirmiş ve şehre doğru ilerlemiştir. Durumu öğrenen Vali Haydar Bey, Afyon'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya haber vermiştir. Kendisi de otuz kadar jandarma eri ile Konya Depo Taburu'ndan toplayabildiği iki yüz kadar silahlıyla Alâeddin Tepesi'nde savunma hattı oluşturmuştur. Birkaç kişiyi de Hükümet Binası ile Merkez Komutanlığı'nı korumakla görevlendirmiştir. Bu arada isyan Karapınar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Seydişehir ve Beyşehir'e de yayılmıştır. Çumra'dan yola çıkan Delibaş Mehmet ve asiler 2 – 3 Ekim gecesi, jandarma karakollarını basıp, telgraf hatlarını keserek sabaha karşı Konya'nın güney kesiminden şehre girmişlerdir. Suçluları kendine kuvvet olarak kullanmak için cezaevlerini basıp hapisanelerdeki serbest bırakmıştır. Hükümet binasını işgal etmiş kendine karargâh yapmıştır. Kendisine yardım eden bazı kişileri Polis Müdürü, Kaymakam gibi görevlere atamıştır. Alâeddin Tepesini de yapılan çarpışmalarla ele geçirmiştir. 8 Ekim 1920'de harekete geçen Refet Bey Çumra, Karaman, Bozkır, Seydişehir ve Beyşehir'i asilerden kurtarmıştır. Daha sonra Konya da isyancıların elinden alınmıştır. Böylece Ekim 1920'de isyan sona erdirilmiştir. Delibaş Mehmet

¹¹⁶ Avanas, a.g.e., ss.124.

¹¹⁷ Önder, a.g.e., ss.124.

Fransızlara sığınmış, daha sonra tekrar gizlice Konya'ya geldiğinde isyancı arkadaşları tarafından öldürülmüştür.¹¹⁸

Delibaş Mehmet hadisesi Nutuk'ta şu şekilde anlatılmaktadır:

“ ... Delibaş adında bir eşkıya, beş yüz kadar asker kaçağını topladı. 2 – 3 Ekim 1920 gecesi Çumra'yı bastı. 3 Ekim sabahı da Konya'ya girdi ve idareyi ele geçirdi. Konya valisi bulunan Haydar Bey ve Komutan Avni Bey Konya'da bulunan az sayıdaki asker ve jandarma ile Alâeddin tepesinde asilere karşı anılmaya değer bir kahramanlıkla karşı savunmada bulundular. Fakat asilerin çokluğu ve her taraftan saldırımları karşısında asilere esir düştüler. Aynı günlerde Beyşehir ve Akşehir ilçelerinde de, görevli olarak dolaşan asker heyetlerimiz oralarda asiler tarafından görev yapmaktan alıkondular. Ilgın ilçesinin Çekil Köyü yakınlarında toplanan üç yüz kadar aside nasihat için giden kurula ateş etti. Konya'nın güneyinde Karaman ilçesinde de asiler toplanmaya başladı. Sultaniye asiler eline düştü. Efendiler bu ayaklanmalara karşı, Afyon'dan ve Kütahya'dan sevk ettiğimiz Derviş Bey komutasındaki kuvvetler, Konya'nın kuzeyindeki Meydan İstasyonu yakınlarında asilerle karşılaştı. Ankara'dan da bir süvari alayı ve bir dağ topu ile, o zaman içişleri bakanı olan Refet Bey komutasında sevk edilen kuvvet, Meydan İstasyonunda ilerleyen Derviş Bey kuvvetiyle birleşti. Adana Cephesinden de bir kuvvet Karaman'a doğru harekete geçti. Konya üzerine hareket eden kuvvetler, asilerle yaptıkları birkaç çatışmadan sonra, 6 Ekim 1920'de Konya'yı asilerden kurtardı. Oradan kaçan asiler Koçhisar, Akseki, Bozkır ve Manavgat'a doğru gittiler. İsyân bölgesinde asileri tepelemeyi başaran kuvvetlerimiz Bozkır, Seydişehir ve Beyşehir'i de isyancılardan temizledi. Her tarafta asilerin döküntülerinden bir kısmı bize katıldılar. Bir kısmı da Antalya ve Mersin yönlerine doğru kaçtılar. Delibaş Mersin bölgesinde Fransızlara sığındı. ”¹¹⁹

Verilen bilgilere baktığımızda yorum yapacak olursak Konya'nın Milli Mücadele saflarına tam olarak katılması oldukça güç olmuştur. Konya'nın tarihsel kimliği, halkının dini hassasiyetinin fazla olması ve bunu çok iyi bilen Milli Mücadele karşıtlarının etkisi Milli Mücadelenin Konya'da hâkim olmasını zorlaştırmıştır. Özellikle başlangıçta da belirttiğimiz gibi Cemal Bey gibi bir valiye sahip olması ve onun oluşturduğu olumsuz ortam bu durumun en önemli nedenidir. Bunun dışında Zeynel Abidin Efendi gibi bölgede çok geniş bir nüfuza sahip olan birinin Milli Mücadele karşıtı olması ve İstanbul'da bulunan Sait Molla, Papaz Frew gibi kişilerin Konya'yı önemli bir üs görmeleri Konya'nın en büyük talihsizliğidir. Tüm bu olumsuz etkiler Konya'da Milli Mücadele'ye karşı isyanların çıkmasına neden olmuştur. Bu isyanlar zaman alsa da Milli Kuvvetlerce bastırılmış ve bölge tamamen Milli Mücadelenin kontrolüne geçmiştir.¹²⁰

Konya halkı böylece hızla Milli Mücadele saflarına katılmış ve Milli Mücadele'ye sahip çıkmıştır.

¹¹⁸ Arıkoğlu, a.g.e., ss.448-449.

¹¹⁹ Atatürk, a.g.e., ss.392-393.

¹²⁰ Avanas, a.g.e., ss.119-152.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EKONOMİ, BAYINDIRLIK VE İMAR FAALİYETLERİ

3.1. Tarımsal Faaliyetler

3.1.1. Sulama Meselesi

Konya İç Anadolu Bölgesi'nde geniş yüzölçümüne ve verimli, düz tarım alanlarına sahip önemli bir tarım merkezidir. Tarih boyunca da bir tarım beldesi olmuştur. Dolayısıyla tarım Konya'nın en önemli iktisadi faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımın bu kadar önemli olması haliyle suyun da önemini ortaya çıkarmaktadır. Tarımın sağlıklı yapılabilmesi için su sıkıntısının olmaması gerekir. Lakin Konya yer yer su sıkıntısı çekmiş, bu durum da tabi ki tarımı yani Konya ekonomik faaliyetlerini etkilemiştir. Ele aldığımız dönem olan 1923 – 1938 yıllarında Konya'da su sıkıntısı çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu sebeple Konya'da tarım ile ilgili CHP'nin faaliyetlerini incelerken önce sulama ile ilgili gerek halkın isteklerini, gerekse CHP'nin bu konuda yaptığı faaliyetleri ele almamız gerekmektedir.

CHP Kongre tutanaklarında halkın kuraklık dolayısıyla çok yıprandığı, elinde bulunan ürünlerinin de yok olmasına sebep olduğu şikâyetleri bulunmaktadır. Aynı zamanda hayvancılığın da bu durumda çok olumsuz etkilendiği belirtilmiş, hatta hayvanlara verilebilecek yemin de kalmadığı söylenmiştir. Halkın büyük kısmının çiftçi olması dolayısıyla çok büyük ekonomik sıkıntıların halk tarafından yaşandığı belirtilmiştir.¹²¹ Özellikle 1930 yılındaki kongrede şu istekler şikâyetler kendini göstermektedir:

‘‘ Zahir e fiyatlarının malum olan düşüklüğü dolayısıyla halk kendisine yüklenen vergi ve yol mükellefiyeti gibi borçlarını önceden olduğu gibi zamanında ödeme imkânını bulamaması yüzünden hapis kararı ve haciz muamelesi gibi uygulanan kanunlar karşısında pek şaşkın ve elim bir vaziyete düşmüştür. Bu böyle olmakla beraber hali hazırda vergilerin fazlalığından hiçbir vatandaş şikâyet etmemekte ancak şu birkaç seneden beri devam eden ekonomik buhran mahsulâtın para etmemesi halkı ve ziraatçıyı tamamıyla şaşırtmış hatta ürünleri ekmek zaruretinde bırakmıştır.

¹²¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.43-84.

*Bununla birlikte geçen sene ortaya çıkan haşere istilası o kadar emek ve masraf eden çiftçinin beledikleri mahsulün yüzde ellisini mahvederek yara üzerine bir yara daha açmıştır. Bununla fenni bir şekilde mücadele edilip önü alınmayacak olursa ziraatçı bu seneki elim vaziyetten daha fenasına uğrayacak ve Konya vilayetini birkaç senedir istila eden kuraklık sahası halkı daha acıklı bir vaziyete düşürecektir. Bu itibarla ziraat memurları biran önce tüm gücüyle harekete geçerek sorunların önünü alma çaresini bulmalı ve vergilerin hali hazır vaziyete göre imkân dâhilinde ertelenmesini temenni etmekteyiz. Bu dileklerin gerekli yerlere iletilmesini istemekteyiz.*¹²²

Çiftçinin sorunları bahsi geçen dönemde özellikle su sıkıntısının fazlaca hissedilmesi ile giderek artmıştır. Su sıkıntısı ekonomik buhranı ortaya çıkarmış, bununla birlikte çiftçi karşısına çıkan diğer problemleri çözemez hale gelmiştir. Kuraklık dolayısıyla koyun ve keçilerine ot bulamadıklarından dolayı ambarlarındaki ürünlerini hayvanlarına yedirmek zorunda bile kalmışlardır.¹²³ Hükümetin biran önce su problemini çözmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunların da halledilmesi istenmiştir. Yine aynı dönemde CHP Kongresi'nde Konyalılar şu şikâyetlerde bulunmuştur:

*'' Konya ovasının önemli bir sahasını sulama için yapılmış olan sulama kurumu zan ediyoruz ki fenni imkân ve kabiliyetinin çok altında iş görebiliyor. Beş yüz bin dönüm alanın sulanması için yapılmış olan bu tesisatın bu gün suladığı arazi yüz elli bin dönüm bile değildir ve bunu da muntazam ve ziraatçıyı memnun edecek bir şekilde sulayamıyor. Diğer mevzu içme suyu meselesidir. Seydişehir halkı içmekte olduğu su yüzünden helak olmuş bir vaziyettedir. Bu durumu anlatmak buradaki heyeti o kadar çok üzeceğinden uzunca izaha lüzum görmeden kısaca konuyu izah edeceğiz. Kasabadan muayene olmak için vilayete vatandaşlardan her kim gelirse gelsin doktorlar tarafından verilen cevap içilen suyun fenalığı, genel olarak tüm hastalıklara sebep olmakta olduğu ve suyun hayvanları bile rahatsız edeceği söylenmektedir. Bu olumsuz durum karşısında ilçe halkı kasabaya 7 kilometre mesafede ve tahlil görmüş olan Ağa Oluğu suyunu kasabaya getirmek için bir miktar para toplamıştır. Fakat hali hazır vaziyet bunun daha fazla toplanmasına maddi imkân bırakmamakta olduğundan 1927 senesi Meclisi Umumi toplantısında hususi gelir bütçesine konulmuş olan 10000 liranın tekrar bütçeye konulmasıyla bu memleket ahalisinin hayatını kurtaracağından bunun temini temennisinde bulunmaktayız. Bu durumun çözülmesini istemekteyiz.*¹²⁴

Bu isteklerden anladığımız kadarı ile tarlaların sulanması sorunu büyük bir problem olmasının yanında Konya'nın bazı ilçelerinde içme suyunun da ciddi bir problem olduğunu görmekteyiz. Özellikle Seydişehir'de halkın bozuk içme suyundan dolayı hastalandığı söylenmekte hatta bu suyun hayvanları dahi rahatsız edecek derecede sağlıksız olduğu vurgulanmaktadır. Aslında bu olay Konya'nın çoğu ilçelerinde aynı şekilde kendini göstermektedir. Bu durumun dışında halk kuraklık dolayısıyla tohumluk ihtiyacını da karşılayamamış ve istediği ölçüde ekim yapamamıştır. Yaptığı ekimlerde kaliteli tohumlarla yapılamadığından ve fazla ürün elde edilemediğinden dolayı halk Ziraat Bankası'na olması gerektiğinden daha fazla

¹²² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.39-83.

¹²³ Celalettin Ali. Konya Ovası ve Su İhtiyacı. *Babalık Gazetesi*, 13.09.1928. s.3.

¹²⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.43-83.

borçlanmıştır. Tabi bu borçları ürün fiyatlarının da istenilen seviyede olmamasından dolayı zamanında ödeme şansına sahip olamamışlar, bu sebeple vereceklerinin ertelenmesi yönünde de isteklerde bulunmuşlardır. Aslında bu borçların ertelenmesi isteği Ziraat Bankası tarafından uygun bulunmuş olsa da yürürlüğe konulmamış ve çiftçinin her türlü mallarına haciz gelmiş, hatta bu haciz edilen mallarda satılmıştır.¹²⁵

Devlet Konya'daki bu problemin farkında idi ve sorunun çözümü için girişimleri vardı. Örneğin dönemin Başbakanı İsmet İnönü Ereğli Bez Fabrikası'nın açılışında " Konya'nın su davasını halletmez ve Konya'yı suya kavuşturamazsam gözlerim açık gider. "¹²⁶ demiştir. İsmet İnönü bu amaçla Konya'da daha önce bölgenin su ihtiyacını büyük oranda karşılaması amacıyla yapılmış, fakat istenilen ölçüde verim elde edilememiş olan Konya Ovası Sulama Şebekesi'nin durumunu öğrenmek ve yapılması gerekenler ile ilgili bilgi edinmek için Konya Milletvekillerine 1935 yılında Konya Ovası Sulama Şebekesine dair bir rapor hazırlatmıştır. Raporda Çumra'da yapılmış olan sulama şebekesinin durumu incelenmiştir. Rapora göre çok büyük bir sermaye ile yapımına başlanan bu su şebekesi 58 bin hektar arazinin sulanması için oluşturulmak istenmiştir. Fakat yatırım başlanıldığı gibi devam ettirilememiş ve tamamlanamamıştır. Raporda bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

" Şebekenin tesisine başlanıldığı zaman ağız kanalının temeli Beyşehir gölünde o zaman mevcut olan su seviyesinden üç metre aşağı atılmış ve temel ile göl seviyesi arasında suyun istenilen bir tazyik ile akmasını temin maksadı ile bir buçuk metrelik asgari bir yükseklik farkı kabul edilmiştir. Bu suretle gölden alınacak su miktarı bir buçuk metrelik bir seviyeye inmesine tekabül edecek miktarda olacak ve gölün seviyesi hiçbir zaman temelden itibaren bir buçuk metreden aşağı düşürülmeyecekti. Gölün genişliği 670 kilometre dört köşe olduğuna nazaran bir buçuk metrelik seviye farkı takriben bir milyar tonluk bir su kütlesine tekabül eder. Hâlbuki ilk projeye göre bir senede gölden alınabilecek su miktarı 260 milyon ton bulunduğu göre derinliği ve dipteki sızmalar dolayısıyla ortaya çıkacak ziyat fevkalade kurak senelerde gölün getirisi ile karşılanması zordur. Sulama ihtiyacı için gölde emniyet seviyesi olan bir buçuk metrelik seviyenin üstünde birkaç sene için kâfi gelebilecek su mevcut bulunuyordur demektir."¹²⁷

Denildikten sonra şebekenin yönetiminin çok da işini doğru yapan kişilerin elinde olmadığı, bu sebeple sulama şebekesinin amacına uygun şekilde kullanılamadığı ve bu durumun devleti ciddi zarara uğrattığı şu şekilde anlatılmıştır:

¹²⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.49.

¹²⁶ Başvekilimizin Beyanatı, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06.04.1937, s.1.

¹²⁷ CA, 030-0-010-000-000-158-109-13, s.1.

Hal böyle iken son senelerde oldukça zor bir fenni iş teşkil eden bu şebekenin idaresi layık olduğu ehemmiyete mazhar olamamış ve seviye grafikleri tetkik edilirse görüleceği gibi bilhassa 1925 ve 1926 senelerinde gölün suyu hiçbir lüzum bulunmadığı halde israf edilerek seviye, telafisi güç olacak derecede düşürülmüştür. Devam eden senelerin kuraklığı ve idaresizliği yüzünden şebeke sahasında bulunduğumuz zaman sürecinde gölün seviyesi kanal temelinden itibaren 35 santimetreye düşmüş durumdaydı. Bu seviye farkı kanaldaki yük zararı sebebinden suyun akışına kâfi gelmeyeceği gibi son günlere kadar devam etmiş bulunan kuraklık ve buharlaşma dolayısıyla belki de 15 – 20 santimetreye kadar düşecektir. Seviye farkı sonbahar ziraatı için lazım gelen sulama ameliyesini imkânsız bırakmakla beraber gelecek bahar sulamalarını Çarşamba çayının getirdiği 80 milyon tonluk suyun sulayabileceği pek sınırlı bir sahaya yetebilecektir. Bu suretle sulama için gölden su alabilmek imkânı bugün için tamamen kalmamış ve bütün tesisat atıl bir hale gelmiştir. ¹²⁸

Yapılmış olan bu sulama kanalının yanlış yönetilmesi ve yapım aşamasındaki hatalar sebebiyle istenilen verim elde edilememiştir. Raporda yer alan ifadelerle göre suyun tekrar eski seviyesine gelebilmesi için en az 25 yıl gerekmektedir. Bu durumda kısa zamanda bölgenin su ihtiyacının sulama kanalından giderilmesinin hayal olduğunu göstermektedir. Gerek ülkemiz için gerekse bölge için çok önemli bir yatırım olan bu sulama kanalının atıl bırakılmaması ve proje aşamasında iken düşünüldüğü gibi faaliyete geçirmek için esaslı bir programa ihtiyaç duyulduğu ve titizlikle yapılacak programa uyulması halinde gerçekleştirilebileceği raporda belirtilmiştir. Yine raporda 600 bin dönümlük bir alanı sulamak için oluşturulmuş olan bu proje uygulanabilmiş olsaydı, Konya su sıkıntısından büyük oranda kurtulmuş olurdu denilmiştir. Fakat bu durum için çok geç kalınmadığı yine raporda belirtilmiş ve daha önce de belirttiğimiz gibi bir program dâhilinde hareket edilmesi gerektiği söylenmiştir. ¹²⁹

Raporu hazırlayanlar o andan itibaren yapılması gerekenler ile ilgili de önerilerde bulunmuşlar ve bununla ilgili görüşlerini de belirtmişlerdir. Bu öneriler şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Sonraki yıllarda sulama faaliyetlerinin aralıksız devam edebilmesini sağlamak için hızlıca yapılması gereken ilk iş kanal başlangıcından itibaren 10 kilometrelik bir mesafede kanalın yatağını bir buçuk metre aşağıya indirmek. Gölden alınacak suyun yıllık azami miktarı 40 santimetrelilik bir seviye oluşturduğundan ve geçen yıl 18 santimetre alındığından bu önlem sayesinde, kış esnasında yağacak yağmur ve karların getireceği etkiyle, önümüzdeki sulama mevsiminde gölden 25 – 30 santimetrelilik bir seviye farkına ulaşabilecek kadar su alınabilecektir.

¹²⁸ CA, 030-0-010-000-000-158-109-13, s.1.

¹²⁹ CA, 030-0-010-000-000-158-109-13, s.1.

2. Şebekeden faydalanan arazi sahiplerinin topraklarını sulamalarını bir düzene koyarak kontrollü bir şekilde şebekeden faydalanmalarını sağlayıp suyun israf edilmesinin önüne geçmek.

3. Kanalların kısmen temizliklerini ve düzenli şekilde tamiratlarını yaptırmak üzere çiftçilerin kullanılmasını sağlamak. Böylece çiftçilerin yıllardan bu yana birikmiş olan borçlarına karşılık kanalların bakımında çalıştırılarak hem kanalların bakımını sağlamak hem de çiftçilerin borçlarını onları çalıştırarak tahsil etmiş olmak.

4. Sulanan araziye kıyasla çok fazla su sarfiyatını gerekli hale getiren düzensiz şebekeyi düzenli şebeke haline getirmek. Bu bölgenin insanlarını bu dönüşüm için kullanarak bu dönüşümü ucuza getirmek.

5. Bugünkü ekim işleri ekonomik yapılmamakta ve birçok boş saha bırakılarak birbirinden uzak alanlar sulanarak kanallardaki su israf edilmektedir. Bundan başka ekim işlerinde nöbetleşme sulamaya dikkat edilmediğinde asıl sulanması gereken yerler çok az bir zamana sıkıştırılarak sulanmakta bu durum sorunu arttırmaktadır. İşin zirai yönünü oluşturan bu durumun sona erdirilmesi için önemli tedbirler almak ve sulama mıntıkasının genel ekonomik durumunu esas alarak planlar oluşturmak.

6. Düzenli ve düzenli olmayan şebekenin genel noksanlarını tamamlayarak, kısmen açılmamış ve kısmen de atıl bırakılarak bakılmaması yüzünden işlemeyecek bir hale gelmiş olan tahliye kanallarını açmak.

7. Bugün kanalın başlangıcında mevcut ve 15 gözü bulunan barajda şimdiki temelden bir buçuk metre aşağıya 6 gözlü bir baraj ilave ederek gölün içinde bu seviyeye ulaşabilecek tarama düzenlemesi yapmak. Bu şekilde çok kurak geçen senelerde bile sulama aksamamış ve ilk projedeki bir buçuk metrelik emniyet seviyesi tekrar sağlanmış olacaktır. Bu tesislerle yağış noktasından iyi ve kötü geçen yılların birbirini takibi itibariyle bugünkü meteorolojik ortam altında meydana gelebilecek en kötü ihtimallerde dahi sulama işlerine zarar gelmeyecektir.

8. Göle su getiren çayların ağızlarında ve bilhassa gölün batı sahilinde geniş bataklıklar mevcuttur. Bu bataklıklar bulundukları mahalle ve civar köylerin sağlık durumunu da bozmaktadır. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için bu çaylar mecralarının temizlenmesi gerekmektedir.

9. Sulama şebekesini tam randıman halinde ve ekonomik duruma uygun olarak işletmek için bölgedeki tarım ile uğraşan nüfus miktarı azdır. Bölgenin nüfus

ihtiyacını karşılamak için bölgenin özellikle tarım ile uğraşan insanların yerleşimine açmak gerekmektedir.¹³⁰

Sorunun çözümü için ilgililerin sunduğu yukarıdaki öneriler daha çok sulama şebekesinin yapısal sorunlarının çözümü ile ilgili önerilerdir. Bu önerilerin hızlıca yapılması ile kısa zamanda çözümün geleceği belirtilmiştir. Fakat bu önerilerin yanında sulama şebekesinin idaresi ile ilgili de sorunlar bulunmaktadır. Sulama şebekesinin idaresi ile ilgili şu şekilde sıralayabileceğimiz tespitlerde bulunulmuş ve öneriler sunulmuştur.

1. İyi işlemiş olsaydı bulunduğu bölgeyi bayındır hale getirebilecek kudrette bulunan sulama şebekesi aynı zamanda memleketimizde ileride yapılabilecek bu gibi tesisler için önemli bir tecrübe sahası olacaktı. Bu işin mesuliyetini üzerine almış olanlar bu güzel eseri bugün bulunduğu zor duruma düşürmelerinden dolayı her türlü suçlamayı hak etmektedirler. İhmal, kötü idare bu büyük eseri çok acınacak ve halen istifade edilmesi güç bir duruma sokmuştur. Tesisteki eksikleri tamamlama düşüncesi ile devlet tarafından son yıllarda yapıldığı ve miktarının 350 bin lirayı bulduğu söylenen yardımın da belki de iyi kullanılmaması yüzünden belli başlı bir iş yapılamamıştır. Bu itibarla bu eseri adeta kullanılamayacak hale getirenlerin bu hareketlerinin önemli bir soruşturma mevzuu olduğu kanaatindeyiz.

2. İdarenin bu seneki bütçesinde eğitim ve staj için Avrupa'ya bir mühendis gönderilmesi amacıyla ödenek mevcuttur. Bu mühendisin bir an önce gönderilmesini sağlamak ve önümüzdeki yıl da üç tane daha mühendisin gönderilmesi için çalışma yapmak ve gönderilecek mühendislerin kabiliyetli ve yetenekli olmalarında hassas davranmak. Zira bu işin teknik boyutu diğer yönlerine göre daha fazla önemlidir. Geçmişteki hataların tekrarına meydan vermemek için işin yetkin kişilerin elinde bulunması gerekmektedir.

3. İdarenin faaliyeti sık sık denetlenmeli ve her yılın programı tespit edildikten sonra uygulanması devamlı olarak takip edilmelidir. Önemli bir ekonomik teşebbüs olmasından dolayı bu işe valiliğin daha sıkı bir ilgi göstermesini sağlamak gerekmektedir.

4. Yapılacak olan yeni inşaatlarda işi küçük parçalara ayırarak küçük sermaye sahibi girişimcileri işin içine sokarak yapılacak olan işin daha ucuza mal edilmesini sağlamak önemlidir.

¹³⁰ CA, 030-0-010-000-000-158-109-13, s.1-2.

5. Gerek idari hatalar ve gerek çeşitli sebeplerden dolayı arazisine su verilmediği halde yalnız sulama mıntıkasında bulunmasından dolayı çiftçilere borç getirilmesine meydan vermemek. Bilindiği gibi idari hatalardan dolayı ekinleri yandığı halde sulama ücreti vermeye mecbur tutulan çiftçilerin şikâyetleri yıllardan beri bilinmektedir. Denebilir ki büyük bir nimet olan bu şebeke bir kısım köylüler için adeta bir musibet hâlini almıştır.¹³¹

Dikkat edildiği gibi dava büyüktü. Konya'nın bir an önce su probleminin çözülmesi gerekmektedir. Bu amaçla CHP kongrelerde halkın istek ve şikâyetlerini ele almıştır. Bu amaçla önce bölge halkının bir an önce iş sahibi olmaları için Bayındırlık Bakanlığı'nın bölgede iş sahaları açmaları istenmiştir. Buna bağlı olarak demiryollarında ve karayollarında ihtiyaç duyulan işçi bölge halkından alınmıştır. Tabi bu önlemler geçici önlemlerdir. Asıl mesele bölgenin su problemini çözüp ziraî kalkınmasını sağlamaktır. Bu amaçla daha önce de belirttiğimiz gibi Konya Ovası Sulama Şebekesi'nin problemleri çözülmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise bölgede bataklık olarak bulunan yerler kurutularak tarım arazisine çevrilmiştir. Bu çalışma çerçevesinde 200 bin dönüme yakın bataklık kurutularak tarım arazisine çevrilmiştir. Bataklığa sebep olan İvriz Çayı, Deli Mahmutlu Suyu gibi sular da Konya Ovasının istifadesine sunulmuştur.¹³²

Baraj ve Sondaj işlerine gelince, Konya'daki yağışın ve çevresindeki akarsuların azlığı yer altı sularını gündeme getirmiştir. 11 Haziran 1935'de Ankara'dan dönen dönemin Konya valisi Cemal Bardakçı da bu hususa değinirken şunları söylemiştir.

*''.....Bu yılki ziraat geçen yıla nazaran fena değildir. Göklerden su düşme toprak altındaki suları yeryüzüne çıkaracağız. Bugün karşılaştığımız tarımsal ve ekonomik müşküller mutlaka ortadan kalkacaktır...''*¹³³

Cemal Bardakçı'nın önderliğinde Konya vilayetinde sondajlara başlanmış ve Vilayet Su İşleri Uzmanı Dr. H. Dunner tarafından Silile, Altınapa, Dedebahçesi ve Karaman'da yapılan bu sondajlardan başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmaların olumlu sonuçlar vermesi ile su probleminin çözümü için büyük adımlar atılması gündeme gelmiştir. Bu amaçla verilecek emek ve sarf edilecek para hususunda olduğu kadar, tesisat yapılacak yerlerin gelecekte alacağı şekli, randımanı, köyün ve köylünün ihtiyaçlarını yakından görmek ve onları harekete geçirmek için 4

¹³¹ CA, 030-0-010-000-000-158-109-13, s.2-3.

¹³² Reşat Ekrem. Konya Ovasında Baraj ve Bataklık İşleri. *Ekekon Gazetesi*, 06.08.1935, s.3.

¹³³ Konya'daki Su İşleri, *Babalık Gazetesi*, 12.06.1935, s.1.

Şubat 1936 tarihinde Konya’da Vilayet ve Su İşleri Bürosu kuruldu. Bu büro genel olarak şu işlerle meşgul olmaktaydı;

- a) Su biriktirme havuzlarının inşası
- b) Su kuyularının temini
- c) Sulatma, kurutma işleri
- d) Belediyelerin ve köylerin muhtelif işlerinde incelemeler yapmaktı.¹³⁴

Özellikle Konya Ovası Sulama Şebekesi’nin düzeltilmeye çalışılması ve yeni barajlar yapılması, kuyuların açılması ve çevredeki akarsuları düzenlenmesi ile 1936’dan sonra mesele büyük oranda çözülmüştür.

3.1.2. Makineleşme, Zirai Mücadele ve Tarım İle İlgili Diğer Meseleler

Konya’da tarım ile uğraşan nüfusun kuraklık ve su sıkıntısının dışında diğer sorunları da tarımda makineleşmenin yani teknik gelişmenin sağlanamamış olması ve çok geniş tarım arazilerinin olmasına rağmen tarımda çalışacak yeteri kadar nüfusun olmayışı da bulunmaktadır. Tarımda makineleşmenin sağlanamaması kaliteli tarımın yapılamamasına neden olduğu gibi ekilen alan ile elde edilen ürün arasında çok ciddi uçurumun oluşmasına sebep olmaktadır. Tabi bu durumda çiftçinin zarar etmesine ve tarım arazilerinin istenildiği gibi kullanılamaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Diğer mevzu olan nüfus azlığı ise tarım alanlarının asgari seviyede kullanılmasının önemli sebebidir. Tüm bu olumsuz durumlarla ilgili Konya halkının çok ciddi şikâyet ve istekleri bulunmaktadır. Bunun yanında CHP idaresinin bu sorunların çözümüne yönelik çalışmaları da söz konusudur.

Konya’nın Seydişehir ilçesinin zirai mücadele ve kaliteli tohumluk ile ilgili CHP kongresinden 1931 yılındaki şu istekleri dikkat çekicidir:

“ Seydişehir merkez kazası ilkbahar tohumluğuna ve Ermenek kazası ile Karaman kazası damızlık hayvana ihtiyaç duymaktadır. Ziraat Bankası ile Ekonomi Bakanlığı’nın bu hususta bir tedbir düşünmelerini temenni ve rica ederiz. Seydişehir’de tarlalar fareler tarafından istila edilmiş bir haldedir. Geçen sonbahar ürünler fareler tarafından tamamen tahrip edilmiş ve halk ekinlerini sökmek mecburiyetinde kalmıştır. Farelerin itlafi için seri tedbirler alınmasını Ekonomi Bakanlığımızdan bilhassa rica ederiz. ”¹³⁵

Konya’nın merkez ve diğer ilçelerinde de zirai mücadele, makineleşme, kaliteli tohum, ürünün istenilen fiyattan satılamaması ve benzeri ihtiyaç ve istekler kendini göstermektedir. 1935 yılında kongre isteklerine baktığımızda Akşehir ve

¹³⁴ Yaşar Semiz. (1998). 1923 – 1938 Döneminde Konya’nın İktisadi Durumu, *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı Konya Kitabı*, 1(8):80.

¹³⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.48.

Kadınhanı ilçelerinde şeker pancarı fiyatlarının ucuz olmasından dolayı halkın şeker pancarı ekmek istemediğini görmekteyiz. Satılan mallarda özellikle köylünü değil de aracılardan para kazandığı, bu sebeple hükümetin özellikle yaptığı uluslararası ticari anlaşmalarda köylüyü direk bilgilendirmesi istenmekte, böylelikle aracılardan köylüler üzerinden yapacakları kârın köylüye kalacağı belirtilmektedir. Bunun için de şu isteklerde bulunulmuştur:

“ Hükümet birçok yabancı devletlerle yaptığı ekonomik anlaşmaların köylüye dokunan yönlerini daha önce bildirmelidir. Bu yıl hükümetin değerli çalışmasıyla birçok ürünümüz iyi bir fiyat ile satıldı. Ancak bundan köylü ile alıcı arasında girenler daha çok kazanç yaptılar. Hükümetimiz bu türlü anlaşmalarını köylü ürününü elinden çıkarmadan köylüye kadar bildirir ise bütün amacı köylünün kalkınması olan partimizin ve hükümetin en önemli düşüncelerinden bir yerine getirilmiş olur. Bu yıl içinde Konya’da demiryolu üzerinde bulunan yerlerde Mersin yolu ile Avrupa’ya iki bin vagona yakın arpa satıldı. İşin dışarıdan görünüşü yurttaşları sevindirecek boyutta ise de iç yüzü böyle değildir. Demiryolları emrnamesinde köylü mallarının para etmesi için bin vagon mal yollayanlara bu vagonların tüm tutarından %30’unu bağışlamakta ise de bundan köylüye bir menfaat yoktur. Çünkü ne köylü ve ne de küçük alıcılar bin vagon yollamayacaklarından ister istemez büyük alıcıların boyunduruğuna giriyorlar.”¹³⁶

Yine CHP’nin 1938 kongresinde Konya halkının ziraat ile ilgili istekleri ilçelere göre belirlenmiş ve tanzim edilmiştir. Konya merkezde buğday tohumlarının kalitesinin düşük olduğu bunun için tohumlukların arındırılması için ilaçlama yapılması ve gerekli makinelerin halka temini istenmiştir. Akşehir’de şeker pancarı işleme fabrikasının açılması, özellikle su sıkıntısının yaşandığı yerlerde ekilebilmesi için susuz pancar tohumunun köylüye dağıtılarak ekiminin teşvik edilmesi ve yine Akşehir’in diğer bazı kasabalarına tohum ıslah makinelerinin verilmesinin gerektiği söylenmiştir. Diğer ilçe Bozkır’ın meyvecilik konusunda uygun bir yer olduğu vurgulanmış yalnız halkın meyvecilik konusunda yeterince bilgiye sahip olmadığı ve ağaçların aşılmasını bile tam anlamıyla gerçekleştiremedikleri belirtilmiştir. Bu durumun düzeltilebilmesi ve meyveciliğin Bozkır’da gelişimini sağlayabilmek için bölgeye bu konuda uzman bir ziraatçının gönderilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Cihanbeyli’de ziraat alet ve makinelerinin aracı olmadan köylüye devlet tarafından verilmesi ve Hadim’de nargile tütününü ekiminin genişletilmesi istenmiştir.¹³⁷

Akşehir’de 1938 yılındaki şu istekler de dikkat çekicidir:

“ Akşehir’de Ziraat Bankası buğday alma vaziyeti çok acı bir şekilde devam etmektedir. Bir kantarla idare edilen bu iş köylünün bir araba buğday verebilmesini günlerce ve hatta haftalarca uzatmaktadır. Bu önemli işin acilen çözüme kavuşturulması ve ilk tedbir olarak hiç olmazsa şimdilik bir kantar daha ilave edilerek ihtiyacın nispeten

¹³⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.27-28.

¹³⁷ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.3.

*giderilmesine çalışılmalıdır. Akşehir’de üretimi olan haşhaş mahsullerinin bankaca iyi bir fiyatla satılması için Cumhuriyet Hükümeti’nce kabul edilen kararlar çok yerinde ise de maalesef çiftçinin iki veya üç kilo haşhaş verebilmesi için burada günlerce nöbet beklemesi gerekmektedir. Satacağı haşhaş bedelini de kasabada sarf etmek mecburiyetine düştüğünden zarureten yine tüccara satarak iş başına koşmakta ve bu itibarla bundan istenen gaye elde edilmemektedir. Bu iş için bir çare düşünülerek çiftçinin himaye edilmesinin temini sağlanmalıdır. Tuzlukçu Kasabası merkezinde bir zirai kredi kooperatifinin açılması ve aynı zamanda bir de Reis Kasabası’nda açılması dilenmiş olduğundan her iki kasabada da açılması için teşebbüslerde bulunulması istenmektedir.*¹³⁸

Çumra’da ise tarım makineleriyle ilgili istekler karşımıza çıkmaktadır. Tarım Bakanlığınca Çumra’ya iki adet buğday toplamada kullanılan makine gönderilmiş birisi Alibeyhöyüğü ve diğeri de Küçük Köy’e kurulmuştur. Bu makinelerin aynı zamanda civar köyler tarafından da kullanılması planlanmış ve gerçekten de olumlu neticeler elde edilmiştir. Fakat Çumra ilçesine bağlı köy sayısının fazla olması ve bu köylerin birbirine uzak olması nedeniyle bütün köyler bu makineden faydalanamamıştır. Bu sebeple, hiç olmazsa şimdilik 4 adet daha bu makineden gönderilmesi istenmiştir. Bu makinelerin ısrarla istenmesinin en önemli nedeni aslında çiftçinin mahsulünü topraktan çok hızlı kaldıramamasıdır. Çünkü ilkel usullerle hasat yapıldığı için çok zaman harcanmakta dolayısıyla mahsul tarlada iken değişen iklim şartlarına bağlı olarak oluşabilecek ani yağmurlar ve şiddetli rüzgârlar ile ziyan olmaktadır. Buna bağlı olarak da çiftçi ciddi zarar etmekte ve borçlarını dahi ödeyemeyecek duruma düşmekte idi. Bu sebeple bu durumu önleyebilmek amacıyla acil bir şekilde Çumra’nın altı bölgeye bölünmesi ve her bölgeye ayrı ayrı hasat makinesi gönderilmesi istenmiştir.¹³⁹

Aslında Çumra ilçesinin istekleri bu kadarı ile sınırlı olmamıştır. Bu isteklerin yanı sıra kuraklık nedeniyle çoğu çiftçinin mağdur olduğu bu sebeple bu çiftçilerin tohumluk ihtiyacının temin edilmesi istenmiştir. Aynı zamanda ilçenin fidan temin etmekte zorlandığı bu sebeple bu mevzunun çözüme kavuşturulması amacıyla ilçe merkezinde bir fidanlılığın kurulması ve hasat zamanında köylüye satılan küçük çaptaki makinelerin araçlar ile değil de direk devlet tarafından satılması istenmiş, böylece aracının köylüyü mağdur etmesinin önüne geçileceği belirtilmiştir.¹⁴⁰ Çumra’da bu isteklerin dışında şu istekler de dikkat çekmektedir:

‘‘ Çumra Kazası çiftçi memleketidir. Her sene yalnız satışa on milyon kilodan fazla mahsul arz etmektedir. Bununla beraber toprak mahsulleri ofisi ajans memurluğunun kadrosu dar ve aldığı mahsulü koyacak ambar ve deposu yoktur. Köylüler tarafından getirilen buğdaylar yer olmaması hasebiyle haftalarca beklettirildikten sonra alınmakta

¹³⁸ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.7.

¹³⁹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.4.

¹⁴⁰ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.4-5.

ve bu yüzden çiftçi pek büyük sıkıntıya maruz kalmaktadır. Bu kadroya bir kantarla bir kantarcının daha ilavesi ve alınan mahsulün stoku için 100 – 150 vagon hacmi genişliğinde bir ambar ve yahut deponun inşası istenmektedir. ¹⁴¹

Diğer bir ilçe olan Ilgın'da ise arazisi olmayan Deşdiğin, Dığrak, Güneypınar, Ayaslar, Beğribalyas köylerine uzun taksitli arazi verilmesi ve Köylüler tarafından gayret edilerek kurutulan Ağalar Bataklığı arazisinin civar köylere uzun taksitlerle verilmesi istenmiştir. Bu isteklerin yanında Beğri, Deşdiğin, Balyas, Ayaslar köylerine geri alınmak şartıyla ödünç buğday tohumu verilmesi ve Pancar yetiştirmeğe toprağı çok elverişli olan Ilgın merkezinde bir şeker fabrikası yapılmasının uygun bulunmasının ilçeye çok faydalı olacağı vurgulanmıştır. ¹⁴²

Aynı şekilde Konya'nın önemli ve büyük ilçelerinden olan Ereğli'de 1938 yılındaki kongreden benzer isteklerde bulunduklarını görmekteyiz. Ereğliler şu şekilde isteklerde bulunmuşlardır:

“ Ereğli'de tohumları temizlemek için Çayhan kasabası muntıkasına bir temizleme makinesi gönderilmesi olamayacak ise beş adet kötü temizleme makinesi verilmesi. Çayhan kasabası ve kasabaya bağlı köyler yakacak ihtiyacı içinde olduklarından 15 kilometre mesafesinde orman mevcut olduğundan köylerimizin yakacak sıkıntısından bir an evvel kurtulması için orman kanununda düzenleme yapılarak bilhassa tatbikat şekillerinde köylülerimize azami kolaylık gösterilmesi. Dede Köy kasabası ve bağlı köyler kuraklıktan yeteri derecede zirai üretim yapamadıklarından Ziraat Bankası'ndan tohumluk yardımı yapılması ve meyvelere musallat olan hasaratın yok edilmesi için mücadele teşkilatı kurulması. Dede Köy kasabasında da yakacak sıkıntısı çekildiğinden yukarıdaki şekilde yakacak temini için kolaylık gösterilmesi. Kasaba dâhilinde patates yüksek randıman verdiği ve fazla ürün verdiği halde birkaç seneden bu yana tohumların bozulması yüzünden iyi üretim yapılamamakta olduğundan ücreti karşılığında ıslah edilmiş patates tohumu verilmesi. Kasaba dâhilindeki fakir çiftçilere işlerini bırakmamaları için tohumluk verilmesini istemekteyiz. ¹⁴³

Kadınhanı'nda ise daha çok çiftçinin sırtından para kazandıklarını düşündükleri araçların çıkarılarak, çiftçinin ihtiyacı olan tarım makinelerinin devlet tarafından direk köylüye satılması istenmiştir. Örneğin 1938 yılında ilçeye üç yüz orak makinesi gelmiş ve köylü ihtiyacı olduğundan sevinerek bu makineleri satın almıştır. Fakat yurt dışından gelen bu makinelerin gümrüğe 80 liraya geldiği lakin araçların devreye girerek 225 liraya kadar fiyatını arttırdıkları bu durumun köylüyü üzdüğü dolayısıyla bu yolsuzluğun ve haksız kazancı hükümetçe engellenmesi gerekmekte olduğu söylenmektedir. Aynı zamanda diğer bir istekleri de ilçeye bir ziraat memuru gönderilmesidir. ¹⁴⁴

¹⁴¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.8.

¹⁴² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.5.

¹⁴³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.5-6.

¹⁴⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.6.

Karaman da çiftçi ürettiği buğdayları o dönemde çiftçiye desteklemek amacıyla buğday alımı da yapan Ziraat Bankası'na satmaktaydı. Bankanın ilçede buğday alımı için bulundurduğu memur ve tartı sayısının azlığı ilçe halkının temel şikâyet noktasını oluşturmaktadır. Çiftçiye sıkıntıdan kurtarmak için alım memuru sayısının iki veya üçe çıkmasını istemektedirler. Diğer istekleri ise çiftçinin elindeki tohumların ıslah edilmesi, ilçede bulunan tarım makinelerinin sayısının artırılması, bölgede ziraat uzmanının bulundurulması gibi istekler oluşturmaktadır.¹⁴⁵

Cihanbeyli'de ise gaz ve şeker fiyatlarının yine araçlardan dolayı olması gerektiğinden çok daha fazla fiyata satıldığı söylenmektedir. Köylü bu yüzden gaz ve şeker gibi çok sıradan ihtiyaçlarını temin etmekte çok zorlanmaktadır denilmektedir. Şeker ve gaz gibi zorunlu ihtiyaç olan bu maddelerin her yerde aynı fiyatla satılmasının temin edilmesi istenmiştir.¹⁴⁶

Yukarıda bahsetmeye çalıştığımız halkın istek ve şikâyetlerine baktığımızda aslında şunları görmekteyiz. Çiftçiye rehberlik edecek ve onu bilgi bakımından destekleyecek uzman ziraatçıların olmayışı, çok ciddi makineleşme ve teçhizat eksikliği, tohumların tarlaya ekseriyetle ilkel usullerle ekilmesi, çiftçinin elindeki tohumların bozulmuş ve vasıflarını kaybetmiş olması ve çiftçiye yeterli ölçüde kredi imkânının sağlanamaması ve destekleme alımının yapılamaması sayabileceğimiz başlıca sorunlardır. Bu sorunların çözümünde CHP yönetiminin ciddi girişimleri olduğunu söyleyebiliriz. Atatürk Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren saymış olduğumuz bu konular üzerinde durmuştur. Cumhuriyetin ilk günlerinden itibaren Konya'da 200.000 lira sermaye ile “ Anadolu Alat-ı Ziraiye ve Sınaiye ” şirketi kurulmuş ve halka binlerce pulluk, orak makinesi v.b. satılmıştır. Bunun sonucunda 1938'de Konya çiftçisi % 75 oranında pullukla tanışmıştır. Fakat traktör kullanımına 1950 yılına kadar tam anlamıyla geçilememiştir. Bu da devletin desteği ile ülkeye getirilen traktörden üreticinin faydalanamadığını göstermektedir.¹⁴⁷

Bunun yanında tohumların tarlaya ilkel usuller ile saçılması, sabanla örtülmesi ve tohumların vasıflarını kaybetmiş olması gibi sorunları Hükümet dikkate almıştır. Bu sorunları çözmek amaçlı 1938 yılında Konya'ya son sistem tohum temizleme ve ilaçlama makinelerinden, hem temizleme ve hem de ilaçlama teçhizatına sahip beş adet, yalnız temizleyici özelliğe sahip on bir adet olmak üzere

¹⁴⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.6.

¹⁴⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.8.

¹⁴⁷ Semiz, a.g.m., s.81.

toplam on altı adet tarım makinesi göndermiştir. Bunlar şehrin uygun yerlerine konularak hizmete sunulmuştur.¹⁴⁸

Konya’da tarımın diğer bir sorunu da ekilecek arazinin genişliğine rağmen yeterli iş gücünün olmamasıdır. Konya’da tarım alanlarının asgari seviyede kullanılmasının belki de en önemli sebebi budur. Türkiye’nin genelinin problemi olan nüfus azlığı Konya’da da kendisini belli etmektedir. Konya’daki toplam tarıma el verişli olan alan göz önüne alındığı zaman her ekilen bir hektar arazi başına bir kişiden az erkek iş gücü düşmektedir. Bu durum ilçelerde çok daha belirgindir. Bu yüzden ilçeler Konya’nın kuraklık tehdidi altındaki bölgelerinden o dönem için önemli bir rakam olan 10 bin nüfusu kasabalarında iskân etmek istediklerini açıklamışlardır.¹⁴⁹

Diğer mevzu olan tarımsal alanda fabrikalaşmaya gidilememesi tarımın gelişiminin önündeki başka bir sorundur. Aslında bu meselenin çözümünde sadece devletin girişimlerinin beklenilmesi de büyük bir yanlışlıktır. Çünkü Konya’da sermaye sahibi insanlar bulunmaktadır. Fakat istenilen ölçüde fabrikalaşma girişiminde bulunmamaktadırlar. Babalık Gazetesi bu durumu şu şekilde eleştirmektedir:

“ Ziraat sahasında maalesef katı teşebbüse sahip değiliz. Küçük sermayedarlarımız bankalardan nispeten ağır faizle aldıkları sermayelerle ticaretten vazgeçmişler, yalnız ekme parasını kazanmaya çalışmışlardır. Büyük sermayedarlarımız ise sanki hemen sermayeleri kaybolacakmış gibi ekonomik teşebbüslere girmekten çok çekiniyorlar. Neden zenginlerimiz şehrimizde un fabrikası veya şeker fabrikası kurmamaktadırlar? ”¹⁵⁰

Bölgede tarıma dayalı sanayi yatırımlarının olmayışı halkın CHP yönetimine karşı yaptığı şikâyetler içerisinde de yer almaktadır. Örneğin 1931 yılında kongre isteklerinde bu konu ile ilgili şu ifadeler yer alır:

“ Ereğli ve havalisinde ispirto üretimine elverişli ve kâfi miktarda patates ve mısır ve sair meyvelerin yetiştiği evvelce icra edilen tetkikattan anlaşılacak burada bir ispirto fabrikası vücuda getirilmesi lüzumu nazarı itibara alınmıştı. Fakat yapılmadığı beyan edilmekte olmasına rağmen Ereğli civarındaki komşu kazaların aynı cins ve miktarda mahsulât yetiştirmekte olduğu anlaşılmasından Ereğli’de bir ispirto fabrikası inşası iktisadi gelişim noktasından memleket için pek faydalı olacağına kesin bakılan bu husus hakkında Maliye ve Ekonomi Bakanlıkları nezdinde girişimlerde bulunulmasına. ”¹⁵¹

Bu ifadelerin dışında 1935 yılındaki kongre tutanaklarında da yukarıdaki ifadelere benzer şu sözler geçmektedir:

¹⁴⁸ Semiz, a.g.m., s.80.

¹⁴⁹ Ereğli Mektubu, *Babalık Gazetesi*, 30 – 31.07.1933, s.1.

¹⁵⁰ Muzaffer Hamit. Şehrimizde Buhranı İktisadi. *Babalık Gazetesi*, 30.12.1926, s.4.

¹⁵¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.49-50-75.

‘‘ Cumhuriyet Hükümetinin şükranlar değen ekonomi programının ikinci kısmına Hadim’in Aladağ Nahiyesi içindeki yer köprü mevkiindeki büyük şelalenin taşıdığı yüce kuvvetin memleketi elektrikleme programında ehemmiyetli olacaktır. Bu büyük kuvvetin memleket sanayinde ve amme hizmetlerine ait tesisatın bir an evvel vücut bulmasını ve mümkünse bu civardaki üzümlerden istifade edilmek üzere bir içki fabrikasının yapılmasının temini.¹⁵² ‘‘

Tabi bu durum da yatırımın halk tarafından neden yapılmadığı ile ilgili dönemin şartlarına bakmak gerekmektedir. Vatandaşın uzun vadeli bir yatırıma girmek istemeyişinin sebebi Tanzimat ile birlikte yasaklanmış olmasına rağmen yer yer devam eden müsadere sisteminin Osmanlı Devleti’nin sonuna kadar devam etmiş olmasından kaynaklanmaktadır denebilir. Cumhuriyet ile birlikte müsaderecinin kesin olarak kaldırıldığı, müteşebbislere yatırımlarında yasal güvence verildiği ve hatta yatırıma teşvik edildiği halde önceki dönemin psikolojik etkisi bir süre daha kendisini hissettirmiştir. Bundan dolayı Türk ve Müslüman olan sermaye sahipleri uzun vadeli yatırımlara tereddütlü baktı. Daha kolay ve daha garantili gelir elde edeceğine inandığı küçük çaplı ticareti, tefeciliği, günlük ticareti ya da banka faizini tercih etti.¹⁵³

3.1.3. Ziraat Bankası Meselesi

1923 – 1938 döneminde Konya ziraatının istenilen boyutta gelişmemesinin bir diğer önemli sebebi de yeterli zirai kredi müesseselerinin bulunmayışdır. Gerçi Konya’nın merkez ve ilçelerinde Ziraat Bankası teşkilatı mevcuttu fakat vilayetin genişliğine ve köylü – çiftçi nispetine nazaran Ziraat Bankasının vatandaşa açtığı kredi miktarı 1923’ten itibaren son 15 yılda süratle artmasına rağmen üreticinin kredi ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.¹⁵⁴ Öte yandan Ziraat Bankası üreticiye desteğin devam ettirilmesi açısından 1932 yılından itibaren buğdayı koruma kanunu çerçevesi içinde üreticiden belirli bir fiyat mukabilinde devlet hesabına buğday da almaya başladı. 1932’den itibaren ele aldığımız dönemin tamamını kapsayan bu girişim sayesinde Konya çiftçisi bir ölçüde buğdayını yok pahasına satmaktan kurtuldu. Ama alım fiyatlarının dünya iktisadi buhranı ile aşırı düşmüş olmasından dolayı çiftçilerin farklı alanlarda geçimini sağlama arayışını da önleyemedi.¹⁵⁵

Ele aldığımız dönemde Ziraat Bankası çiftçi için hayati bir öneme sahipti. Ziraat Bankasının, gerek çiftçiye kredi imkânı sağlaması ve gerekse çiftçinin elindeki

¹⁵² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.27-28.

¹⁵³ Semiz, a.g.m., s.82.

¹⁵⁴ Semiz, a.g.m., s.81.

¹⁵⁵ Muzaffer Hamit. Kurtarıcı Sanat. *Babalık Gazetesi*, 06.02.1929, s.3.

ürünü destekleme amacıyla alması bu kurumu çiftçi için en önemli kurum yapmaktadır. Ziraat Bankası'nın özellikle en önemli ekonomik faaliyeti tarım olmasından dolayı Konya halkı için hayatı bir öneme sahip olması bu kurum ile ilgili şikâyet ve isteklerin de fazla olmasına neden olmaktadır.

CHP kongre tutanaklarında 1929 yılında elde edilen mahsulün oldukça iyi olmasına rağmen özellikle ihraç edilen ürünlerin fiyatlarında orantısız bir şekilde düşüş olmasının yanında aynı zamanda ürünlere müşteri bulunamadığı bu sebeple çiftçinin zor duruma düştüğü belirtilmiştir. Bu durumun aslında en önemli nedeni olarak bu dönemde dünyada meydana gelmiş olan ekonomik krizi gösterebiliriz. Tabi ekonomik krizden dolayı meydana gelen ihracat malları üzerindeki bu olumsuz durum haliyle şehrin ekonomik hayatını da etkilemiştir. Bu nedenlerle daha önceki dönemlerde özellikle devam eden kuraklık dolayısıyla ciddi sıkıntıya giren çiftçiye destek veren Ziraat Bankası'nın aynı şekilde elindeki malları satamayan halka da yardım edeceği düşünülmüştür. Dünyadaki ekonomik krizle faiz oranları yükselmiş dolayısıyla bankalardan kredi çeken ama elindeki malları satamadığından mağdur olan halkın, tıpkı kuraklık sebebiyle destek gördüğü gibi yine Ziraat Bankası'ndan destek beklediği söylenmiştir.¹⁵⁶

Ziraat Bankası ile ilgili istekler sadece faiz oranlarının yükselmesi sebebiyle yardım etmesi değildir. Bunun dışında Konya merkez ve ilçelerin Ziraat Bankası ile ilgili değişik istekleri de bulunmaktadır. Örneğin 1930 yılında Seydişehir ilçesinde Ziraat Bankası'ndan şimdiye kadar düzenli şekilde aldıkları zirai yardımı alamadıklarını söylemişler ve bir an önce tohumluk ve kredi imkânlarının düzeltilmesi istemişlerdir.¹⁵⁷

İlgili ilçesinin Ziraat Bankası'na yönelik şu şikâyetleri dikkat çekicidir:

*“ Her hangi borçlu bir çiftçiye haciz verildiğinde onun aç kalacağı düşünülmeyen ancak nafaka ihtiyacını temin edebilecek bir çift öküzle buna yiyecek tohumluk ve bir de iki aylık iâşesine tekabül edecek zahiresiyle üç koyun bir ineğinden başka her şeyi haczedilip satılır. Bu muamele neticesinde iki ay sonra aç kalacağı gayet tabii olan bu çiftçi ya tefecilere el açmak ve yahut da başka sahalarda yiyeceğini temin için çalışmak mecburiyetinde kalıyor. Yeniden borçlandığına göre bu muamelenin müteakip senelerde tekrirrî ve sonuç olarak ömrünün sonuna kadar borçtan kurtulmasına imkân bırakılmıyor. İkinci şekle göre de üretici vaziyetinden büsbütün uzaklaşarak tüketici vaziyetine düşüyor. Hâlbuki mali üretimi arttırmayı en büyük bir gaye edinen hükümetin prensipleriyle bu feci netice uygun değildir. Böyle olacağına borçluya daha fazla üretim vasıtaları ve bir senelik iâşesine yetecek zahiresi kendisine terk edilirse hem borçtan kurtulmasına hem de üretimin artırılmasına hizmet edilmiş olacaktır.”*¹⁵⁸

¹⁵⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.43.

¹⁵⁷ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.84.

¹⁵⁸ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.39.

Ziraat Bankası'nın üzerine düşen sorumluluğu yerine getiremediği, köylüye fazlaca yüklendiği ve hatta üretimi engelleyici faaliyetlerde bulunduğu eleştirileri yapılmıştır. Ziraat Bankası'nın tekrar asıl görevini yerine getirebilmesi için kendini yenilemesi gerektiği vurgulanmıştır. Aslında bu durumun temel nedeni olarak Ziraat Bankası'nın ekonomik olarak çok da güçlü olmamasından kaynaklı olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple bankanın sermaye birikimi yaparak bu durumdan kurtulabileceği ve hatta çok güçlü bir hale gelince de çiftçiye de daha iyi bir şekilde destekleyebileceği söylenmiştir. Ziraat Bankası'nın sermaye birikimi sağlayabilmesi için de en rahat yolun çiftçiye açılması olduğu belirtilmiştir. Ziraat Bankası zaman içinde kontrollü bir şekilde çiftçiye hisse senetlerini satabilirse bu sermaye birikimi kendiliğinden sağlanmış olacaktır denilmiştir. Şu ifadelerden bu durumu anlamaktayız:

“ Bugün çiftçilere kredi temini ve vaziyetlerinin ıslahı denildiği zaman göz önüne Ziraat Bankası getirilir. Hâlbuki bankanın bugünkü vaziyeti bunu temine kâfi değildir. Her şeyden evvel bankanın takviyesi lazım gelir. Bunun en ameli çaresi bankayı yine çiftçiye tedrici bir surette takviye ettirmektedir, mesela memlekette iki milyona yakın çiftçi bulunduğuna göre bunun bir milyonunun senede elli dönüme kadar üretim yapan çiftçi olduğunu hesap edelim. Ziraat Bankası'nca on senede bedeli ödenmek üzere çıkarılacak yirmi beşer liralık hisse senedinin tamamı yirmi beş milyon lira eder ki her çiftçiye senede iki buçuk lira gibi az bir para düşer. 500 bin çiftçiye 100 dönüm üretim yapabilen çiftçiler olarak düşünerek yine bedeli on senede ödenmek üzere her birine elli liralık hisse senedi çıkarıldığı takdirde bunun da toplamı yirmi beş milyon lira eder ki her bir çiftçiye senede beş lira düşer. Kalan 500 bin çiftçinin de 100 dönümden fazla üretim yapanlardan sayılarak her biri 100 liralık olmak ve yine on senede ödenmek üzere çıkarılacak hisse senedinin mukabili de elli milyon lira eder. Her çiftçiye senede on lira düşer ki bu suretle derece derece on sene zarfında Ziraat Bankası 100 milyon lira sermayeye malik bir hale gelir. Artık bu suretle çiftçi tarafından takviye edilen Ziraat Bankası'nın da yegâne gayesi yalnız çiftçiye takviye ve onun inkişafını teminden başka bir şey olmamak lazım gelir. Memlekette en mühim bir kitle olan ve maatteessüf bugün borç altında inleyen zümreyi canlandırmak ve refahını temin etmek için başka yol yoktur. ”¹⁵⁹

Ziraat Bankası ile ilgili diğer bir eleştiri ise kredi verme usulüdür. Kredi şartlarının çiftçinin çıkarları doğrultusunda düzenlenmesi istenmiştir. Özellikle verilen kredilerin sürelerinin uzun tutulması gerektiği, o gün itibari ile verilen kredilerin en fazla bir yıl ile sınırlı tutulmasının çiftçiye sıkıntıya soktuğu söylenmiştir. Eğer krediler beş veya on yıl gibi süreler ile verilebilir ise geçimini rahat bir şekilde sağlamak ve kazancını arttırmak amacıyla kredi alan çiftçinin aldığı krediyi de zorlanmadan rahat bir şekilde ödeyebilmesi sağlanmış olacaktır. Bu sağlanmadığı takdirde aldığı kredi çiftçiye yarardan çok zarar getirmiş olur denilmiştir. Bunun en büyük örneği de çiftçinin elinde olmayan nedenlerle ortaya

¹⁵⁹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.39.

çıkan ekonomik krizler ile bankaya olan borcunu ödeyememesi sonucu borcunu ertelemek zorunda kalması ve bunun neticesinde gecikme faizlerinin ortaya çıkması söylenebilir. Zaten normal süresi içinde borcunu ödeyemeyen çiftçiyi bu durum çok daha acı bir vaziyete sokmaktadır denilmektedir. Bunun yolu hiç olmazsa olan borcunu üç ve beş yıl gibi uzun vadeli taksitlere bölerek kendisine çalışma fırsatı verilmesidir. Üretimimizin artması bu durumun memleket genelinde yaygınlaşmasıyla gerçekleşebileceği söylenmiştir. Bu durumun yanında yerli malı alımının yaygınlaştırılması ile de çiftçinin elindeki ürünün satılması sağlanmış ve çiftçinin borcunu rahat bir şekilde ödemesinin yolunun açılması sağlanacaktır denilmiştir. Hükümet de bu meselelerde halka ön ayak olmalı denilmiş ve en büyük devlet memurundan en küçüğüne kadar herkes yerli kumaş giyer ve yerli eşya kullanır ise iyi bir örnek oluşturulabileceği söylenmiştir.¹⁶⁰

1931 yılında da çiftçinin kredileri ödemekte çektiği zorluklar dile getirilmiştir. Buğday ve tahıl fiyatlarındaki bu düşüklük devam ettiği takdirde çiftçinin borçlarını ödeyebilmesinin imkânsız olacağı söylenmiştir. Bu amaçla Ziraat Bankası'na borcu olanların borçları ile ilgili düzenleme yapılması istenmiştir. Bu durumu şu cümlelerde anlamaktayız:

“ Hububat fiyatlarındaki bu düşkünlük devam ettiği takdirde çiftçinin borçlarını ödeyebilmesi imkânsız olacak ve hatta faizleri bile tedariki kolay olmayacaktır. Bu itibarla tatbikatta tesadüf edilen muhtelif yolsuzlukları bertaraf etmek üzere Ziraat Bankası'na verilmiş bulunan icra hakkının geri alınması. Bankanın istenilen tahsilâtı icra hakkındaki genel kurallara tabi tutularak çözmesi ve çok lüzumlu ve alacaklıya kaza hakkı vermek gibi hukuk esaslarına uygun düşmeyen bir vaziyetin düzenlenmesi gibi bir faydayı da temenniye şayan görüyoruz. Borçlu çiftçilerin ziraatı çok sarsılmış bulunan vilayetimizde şimdiki kısa vadeli üretimin uzun vadeli taksitlere koymayı üreticinin vaziyetini düzeltebilmesi için tek çare olarak görüyoruz. Bundan başka umumiyetle köylü ürün alımı uygulamasındaki uzun merasim dolayısıyla merkezde günlerce beklemek ve alacağı cüzi paranın bir kısmını dahi bu suretle harcamak mecburiyetinde kaldığından şikâyetçidir. Üretim uygulamasındaki bu mahsurları bertaraf etmek üzere daha kısa yolların aranılmasını rica etmekteyiz.”¹⁶¹

Aynı zamanda bazı ilçelerde Ziraat Bankası şubesinin olmaması sorunu mevcuttur. 1931 yılında bu durum belirtilmiş ve çözümü istenmiştir. Örneğin Cihanbeyli, Hadim ve Çumra ilçe merkezlerinde Ziraat Bankası şubesi mevcut değildir denilmiş ve sınırların geniş olduğu şehrimizde ilçeler arası mesafede fazla olduğundan diğer ilçelere gidilmesinin zor olduğu söylenmiştir. Bunun yanında Ermenek ilçesi kendi şubesinin sermayesinin arttırılmasını istemiştir.¹⁶²

Diğer yandan özel olarak Cihanbeyli ilçesi ilçe merkezinde Ziraat Bankası olmadığından banka ile ilgili işleri için Akşehir'e gitmek zorunda olduklarını

¹⁶⁰ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.39.

¹⁶¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.49.

¹⁶² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.49.

söylemişlerdir. Akşehir ile Cihanbeyli ilçelerinin bir birine olan uzaklıklarının fazla olduğundan şikâyet etmişlerdir. Her türlü işleri için örneğin kredi alımı ve ödemeler için Akşehir'e gitmek zorunda olduklarını, bazen ödeyecekleri paranın yol masraflarından daha az olduğunu bu durumun kendilerini mağdur ettiğinden bahsetmişlerdir. Ziraat Bankası'nın gayesi çiftçiyi rahat ettirmek ve üretimin devamını sağlamak ise otuz bin nüfuslu ve çoğunluğu ziraat ile uğraşan ilçeye şube açması gerektiği belirtilmiştir.¹⁶³

1935 yılında halkın CHP idaresinden Ziraat Bankası ile ilgili isteklerinin temeli bankaya olan borçların ertelenmesine yöneliktir. Bu tarihte Ege Bölgesi'ndeki Çiftçinin borçlarının hükümet tarafından on beş yıl ertelendiği duyulmuştur. Konya halkı da kendi bölgelerinde bu borçlarının on beş yıl kadar ertelenmesini istemiştir. Çiftçinin belki de en önemli ekonomik sıkıntısı bu dönemde Ziraat Bankası'na olan borçları gelmektedir. Dolayısıyla borçlarının on beş yıl kadar ertelenmesi onlar için bulunmaz bir fırsat olacaktır. Bu sebeple CHP idaresinden bu durum ile ilgili kendilerine çözüm getirmelerini istemişlerdir.¹⁶⁴

1938 yılında Konya il ve ilçeleri CHP idaresinden isteklerini şu şekilde sıralamışlardır:

“ Eröldüren Köyü Ziraat Bankası'na olan 1937 – 1938 yılı taksitlerini ikisini birden bu sene veremeyeceklerinden yalnız bir taksitin alınarak diğerinin gelecek seneye alınmasını dilemektedirler. Tathıca Köyü'nün on seneden beri süregelen Ziraat Bankası'na olan 1200 lira borçlarının 20 hanelik bu köyün veremeyeceklerini ve mahsulle de ancak yiyeceklerini temin etmekte olduklarından Cumhuriyet Hükümetimizin bu mesele üzerinde bir çare bulmasını dilemektedir. Pınarbaşı İstasyonuna Ziraat Bankası'nca bir buğday satın alma memurunun gönderilmesi. Ziraat Bankası'nca Konya'da bir Alat-ı Ziraiye Şubesi açılması. Karapınar kazamızda Ziraat Bankası bulunmamasından ziraatçı ve tüccar halkının bu yüzden müşkülât çekmektedirler. Çumra memleketimiz ziraat memleketi olduğu halde bir Ziraat Bankası olmadığı gibi mahalli ve milli bankalarda olmadığından halk, tüccar ve bilhassa çiftçi zümresi pek ziyade sıkıntı çekmektedir. Evvelki kongrelerde bu hususa dair yapılan dileklere bu gibi açılacak bankaların kendi masrafını temine bile kâfi gelmediği ve böyle açılmış olan bankaların kapatılması da sorun olduğu bildirilmektedir. Kazamız 60 pare köyden mürekkep ve 100 binlerce hektar toprağa sahip mühim bir çiftçi merkezidir. İktisadi durumu da günden güne artmaktadır. Başka yerlerle kıyas kabul etmeyecek derecededir. Bu itibarla bir bankanın açılması önemli olduğundan temin buyrulması istenmektedir. ”¹⁶⁵

Yine aynı yıl Kadınhanı ilçesinin buğday alım merkezinin açılması ile ilgili istekleri mevcuttur. Sarayönü Kasabasında bir alım merkezinin açılmış olmasına rağmen bu merkezin yeterli olmadığı, ürününü vermek için uzun yoldan gelen halkın çok masraf yaptığı ve gerektiği ölçüde kazanç sağlayamadığı belirtilmiştir. Hatta bazı

¹⁶³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.68.

¹⁶⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.31.

¹⁶⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.3-4-5-6.

üreticinin elindeki ürünü satamadığı yaptığı masrafın da kendisini iyice zarara soktuğu belirtilmiştir. Bu sebeple daha merkezi bir yere alım merkezinin açılması istenmektedir. Aynı zamanda Kadınhanı ilçesinin çok da küçük bir ilçe olmadığı bu sebeple halkın bu alım merkezlerine çok ciddi şekilde ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir.¹⁶⁶

Ziraat Bankası çiftçilerin zirai faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için çok önemli bir kurumdur. Tabi bu kurumun çiftçiye koruyan ve çiftçinin çıkarlarını düşünen politikalar ile hareket etmesi gerekmektedir. Ele aldığımız dönemde Konya çiftçisinin isteklerine baktığımızda bu durumun anlatılmaya çalışıldığını görmekteyiz.

3.2. Hayvancılık Faaliyetleri

Konya her şeyden önce çok önemli bir tarım merkezidir. Daha öncede belirttiğimiz gibi Konya ekonomisinin temeli tarıma dayanmaktadır. Geniş tarım alanlarının varlığı nüfusun büyük kısmının tarım ile uğraşmasını sağlamıştır. Hayvancılık ise Konya’da tarım kadar gelişim gösterememiştir. Fakat yine de çok olmasa da Konya’da hayvancılık da yapılmaktaydı. Özellikle Konya’da kuraklığın artması tarımsal üretimin azalmasına sebep olmuş, bu durum halkın başka uğraşlar aramasına yol açmıştır. Bu uğraşların başında tabi ki hayvancılık gelmektedir. Hayvancılıkta hayvanların ve hayvan ürünlerinin korunmasının daha kolay olması, tarıma göre pazara açılma imkânının daha fazla olması, hayvanları bir yerden başka yere taşınmasının daha rahat olması gibi sebepler halkın hayvancılığa kuraklık döneminde rağbet göstermesini sağlamıştır. Hatta bu rağbet ciddi boyutlara da ulaşmıştır. O kadar ki dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey ve CHP yönetimi bu yönelişin giderek artmasından tedirgin olmuşlar, tarım arazilerinin zamanla meralara dönüşmesinden korkmuşlardır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey’in şu sözleri bu durumu desteklemektedir:

“ Çiftçiler çiftçilikten çobanlığa doğru geçiyor. Bu geçişlerin devamı köylerin dağılmasına, ziraatın terk edilerek çobanlığın artmasına sebep olacaktır. Çobanlık, ziraatı geri olan yerlerde başlangıçta gayet doğal ve çok kârlı bir iş gibi görünse de ziraata nazaran hayvancılık üretimde çok geri bir servet kaynağıdır. Ziraatın başlatıldığı, medeniyetin girdiği yerde çobanlık da kalkar. Eğer ziraat gelişmez de hayvancılık gelişir ise çobanlık ziraatın ve medeniyetin aleyhine olarak gelişir. ”¹⁶⁷

¹⁶⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.8.

¹⁶⁷ Semiz, a.g.m., s.83.

Dikkat edilecek olur ise bu sözlerde halkın bu yönelişinden duyulan tedirginlik kendini göstermektedir. Yani hükümetin çiftçilikten hayvancılığa geçişin çok yoğun olacağı ile ilgili ciddi endişeleri bulunmaktadır. Aslına bakılır ise bu endişeler çok da gerçekçi değildir. Çünkü Konya’da topraktan faydalanma şekilleri arasında ilk sırayı alan ziraat tarihsel süreçte çok ciddi bir gelişim göstermiş ama buna karşın hayvancılık o nispette gelişim gösterememiştir. Kısa vade de bu yöneliş sadece halkın kuraklık dolayısıyla kendine bir çıkış yolu aramasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ekonomik anlamda korkulacak çok da bir şey yoktur.¹⁶⁸

Konyalılar daha önce belirttiğimiz gibi tarımdan elde ettiği gelirin düşmesi veya kuraklık gibi tarımı derinden sarsan afetleri yaşadığı zamanlarda tarıma alternatif olarak geçimlerini sağlayabilmek için hayvancılıkla ilgilenmişlerdir. Genelde bu durum tarımsal gelirin düştüğü yılın hemen ardından yaşanmaktaydı. Dolayısıyla hayvancılık Konya ziraatçısı için kendini koruma ve varlığını devam ettirme adına önemli bir gelir kapısı olmuştur. Ancak Konya ziraatında üreticiye mühim bir kazanç sağlayan hayvancılık hususunda da bazı ciddi problemler vardır. Bu problemlerin halkın CHP yetkililerinden hayvancılık ile ilgili yapmış oldukları dilek ve şikâyetlerinden anlayabiliriz. Şu ifadelerden hayvancılığın Konya’daki genel sıkıntılarını göstermektedir:

“ Geniş otlak sahalarına sahip olan vilayetimizde hayvan yetiştirmek hububat ziraatının bugünkü vaziyetine nazaran daha kârlı bir iştir, ancak bu sahada hakiki bir inkişaf yolu açmak üzere yapılması lazım gelen bazı ıslahatlar vardır. Sığır hayvanatı ırkları bozulmaya doğru gitmektedir. Irkın ıslahı için teşkilat yapılması icap ettiği gibi koyun cinslerinin dahi ıslahı ve bilhassa yünlerin kalitesini yükseltmek için tecrübelerle girişilmesinin vilayet ekonomisi açısından çok hayırlı neticeler vereceğine inanmaktayız. Muhtelif senelerin iklim şartları araştırılır ise bu şartların genellikle ziraatın lehinde olmadığı görülecektir. Ziraat ancak sulanabilen mıntikalarda az çok emin bir manzara arz edebilir. Çok geniş olan vilayetimizin ekonomik geleceğini daha ziyade emniyet arz eden hayvan yetiştirmekte aramak mecburiyetindedir. Bu durumu Ekonomi Bakanlığımızın nazarı dikkatine ehemmiyetle arz etmeyi bir vazife olarak görürüz. Şu durumu da dahi arz edelim ki bütün genişliğine rağmen iklimin genel şartları dolayısı ile vilayetimizde devamlı bir surette hayvanatın otlak ihtiyacını temin edebilecek meralar yoktur. Bu itibarla hayvan sahipleri daima yerlerini değiştirmek ve ot bulabildikleri sahalara göç etmek mecburiyetindedirler. Bu mecburiyet dolayısıyla ve buna eklenen kene parazitinin engellenemeyen istilası yüzünden sabit ağıl tutamamaktadırlar. Parazitin imhası için kendilerine kolaylıkla tatbik olunabilecek çareler bulup göstermekle beraber ağıl kanununun bölgenin durumuna göre portatif ve seyyar ağılların dahi kullanılabilmesine izin verilmesi şeklinde değiştirilmesini temenni ederiz.”¹⁶⁹

¹⁶⁸ Tevfik Dünder. (1949). *Konya’nın Zirai Durumu ve Gelişme İmkânları*. Ülkü Basım Evi, Konya, ss.102.

¹⁶⁹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.50.

Görüldüğü gibi hayvancılığın kârlı bir iş olduğu belirtilmiş fakat meralarla ilgili sorun yaşandığından dolayı ahır hayvancılığının geliştirilmesi için çalışmalar yapılması istenmiştir. Özellikle kış ayları için barınma ve beslenme problemi oluşmakta dolayısıyla ahır hayvancılığının desteklenmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Bu desteklenmenin de başında hayvancılık ile ilgili kanuni düzenlemelerin yapılması ve hayvancılıkla uğraşan kişilerin desteklenmesi gelmektedir. Ancak bu şekilde kuraklığın getirdiği olumsuz durumun ortadan kalkacağı vurgulanmıştır.¹⁷⁰

Hayvanların ıslahı ve ağılların sağlıklı halde olmayışı ciddi zararlara sebebiyet vermekteydi. Problemlerin giderilmesi için Ekonomi Bakanlığı ile Özel İdare tarafından 23 Haziran 1934 yılında Numune Çiftliği (Konya Harası) kuruldu. Numune Çiftliği hayvancılık alanında çeşitli girişimlerde bulunarak ıslah faaliyetlerini başlattı. Öte yandan Çiftlik (Konya Harası) bünyesinde örnek ağıllar kurularak halkın bilinçlendirilmesine çalışılmıştır.¹⁷¹

Bir diğer önemli problem de ihtiyaç fazlası olarak elde edilen hayvan ürünlerinin değerlendirilmesini sağlayacak müesseselerin bulunmayışıdır. Pazarlama problemi de tarım ürünlerine nazaran daha az olmakla birlikte vardı. Cumhuriyet'ten sonraki dönemde veteriner muayenesinden geçirildikten sonra iki milyona yakın hayvan vilayet dışı pazarlara sevk edilmiştir. Aynı zamanda elli milyon kilo yapağı ve 4.5 milyon kilo tiftik, 1.6 milyon adet sığır derisi, 2.345 milyon adet koyun ve keçi derisi, on bin adet av ve 45 bin adet kuzu derisi ile 189.900 kilo bağırsak, 6.805 kilo sucuk başta İstanbul, İzmir, Gaziantep, Uşak, Manisa ve Bursa'ya gönderilmiştir.¹⁷²

Hayvancılık da temel geçim kaynakları tarım olan Konya halkı için önemli bir ekonomik faaliyettir diyebiliriz. Özellikle kuraklığın ciddi boyutlara ulaştığı dönemlerde halkın sığınabileceği önemli bir liman olabileceği aslında yapılan isteklerden çıkarılabilir. Kuraklığın kendini çok hissettirdiği zamanlarda halkın hayvancılık faaliyetlerinde bulunması görecekleli zararı azaltacaktır. Hükümetin Konya'da hayvancılık ile ilgili aldığı tedbirlerden bunu anlamaktayız.

¹⁷⁰ Dündar, a.g.e., ss.62-63.

¹⁷¹ Ziraat ve Baytar İşleri, *Babalık Gazetesi*, 20.03.1929, s.1.

¹⁷² Semiz, a.g.m., s.85.

3.3. Sanayi Faaliyetleri

Konya tarihten günümüze kadar her zaman ekonomik faaliyet olarak tarımla gündeme gelmiş bir şehirdir. Özellikle bulunduğu coğrafya, tarım alanlarının düz ve geniş olması bu durumu sağlamıştır. İlk çağdan bu yana hep böyle devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da tarım ve ticareti gelişmiş, fakat sanayisi sadece mahalli ihtiyaçlarını giderebilecek ölçüdeydi. Ulaşım olanaklarının iyi olması, hammadde açısından çok sorununun olmaması ve Anadolu'nun ortasında olmasından dolayı pazar sorunu da yaşamayacak bir yer olmasına rağmen sanayi istenilen ölçüde Konya'da gelişmemiştir.

Aslına bakılırsa sadece Konya değil Türkiye'nin bütününde Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayi gelişmiş durumda değildi. Osmanlı Devleti özellikle kapitülasyonların etkisi ile ekonomik açıdan tamamen dışa bağımlı hale gelmişti. Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı tamamen dışa bağımlı, hammadde ihraç eden sanayi ürünleri ithal eden bir yapıya dönüşmüştü. Ülkenin büyük çoğunluğunda sanayi faaliyetleri ilkel yöntemlerle yapılmaktaydı.¹⁷³ Bu şekildeki bir ekonomi Türkiye tarafından devralınmıştı. Aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yıllarında savaştan çıkmış, elinde sermayesi olmayan bir halk mevcuttu. Bu sebeplerden dolayı yerli sermaye ile kısa zamanda sanayileşmek de mümkün görünmemekteydi. Böyle bir ortamda İzmir'de 1923 yılında Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Batı örnek alınarak biran önce ekonomik kalkınma sağlanmak istenmekteydi.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayi, verilen teşvikler ile geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlarla 1913 yılında çıkarılmış olan Teşvik-i Sanayi Kanunu 28 Mayıs 1927 yılında 1055 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek yerli üretim teşvik edilmiştir. Böylelikle hızlıca milli ekonomiye geçişin sağlanacağı düşünülmüştür. Teşvik-i Sanayi Kanununun getirmiş olduğu kolaylıkları şu şekilde verebiliriz.

Kanunun sanayi işletmelerine tanıdığı ayrıcalık şunlardır:¹⁷⁴

1. Belediye sınırları dışında işletme kurmak isteyen girişimcilere parasız olarak, gerekirse istimlak yoluna başvurarak arazi sağlanır. Sanayi girişimine belediye hudutları dâhilinde arazi gerekirse kuruluşlara 10 yıl içinde ödenmek şartıyla takdir edilecek bir bedel karşılığında arazi verilir.

2. Sanayi girişimlerine devlet şebekesi arasında resmi olmayan özel telgraf ve telefon hatları inşasına müsaade edilir.

¹⁷³ Korkut Boratav. (1989). *Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 1985*. Gerçek Yayınevi, Ankara, ss.11-13.

¹⁷⁴ Haldun Derin. (1940). *Türkiye'de Devletçilik*. Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, ss.81-87.

3. Sanayi işletme ve maden işletmesi vücuda getirmek için kurulacak şirketlerin hisse senetleri ve tahvilleri damga vergisinden muaftır.

4. Kanundan faydalanacak olan kuruluşlara yurt içinden temin edemedikleri lüzumlu malzemeler için gümrük muafiyeti sağlanacak, malzemeleri deniz ve demir yollarından ucuz tarife ile % 30 indirimli taşınabilecektir.

5. Kuruluşların tesisi, yapımı ve genişletilmesi için gerekli inşaat malzemesi, üretim için gerekli hammaddeleri, makine alet ve yedek parçalar vs. gerekli malzeme eğer yurt içinde bulunmamakta ise veyahut yeterli derecede üretilmiyorsa, gümrük vergilerinden muaftır.

6. Girişimlere Bakanlar Kurulu kararı ile mamul maddelerinin değerinin % 10'u nispetinde pirim verilebilir.

7. Tuz, ispiro ve patlayıcı maddelere, teşebbüsün faaliyeti için lüzumlu ise, Bakanlar Kurulu kararı ile belirli bir indirim uygulanabilir veya indirim imkânsız ise pirim verilebilir.

8. Devlet, Özel İdare ve belediyelerle bunlara ait kurumlar ve Teşviki Sanayi Kanunu'ndan yararlanan teşebbüslerin ihtiyaçları olan mallardan memlekette yeteri miktarda üretilip de benzerlerinin gördüğü işleri görebileceği tespit edilmiş olanları, ithal yoluyla gelen mallardan azami % 10 nispetinde pahalı da olsa, mallarına tercihen kullanmaya mecburdurlar.

Yukarıda saydığımız maddelere baktığımızda Teşviki Sanayi Kanunu'nda öncelikle dönemine göre ileri sayılabilecek sanayi kuruluşları hedef alınmakla beraber imtiyaz ve muafiyetler çarpıcı derecede geniş tutulmuştur. Tabi ele aldığımız dönemde ülkedeki sanayi çok iyi bir düzeyde olmadığından verilen teşvikler için şartları taşıyanlar büyük işletmeler denilebilir. Ancak ileri teknoloji olarak adlandırılan, teknolojik sınırları 10 beygirlik devir gücünü aşan ve yılda asgari 1500 gündelik ödeyebilen müesseselerin de çevre ülkeleri ile mukayese edildiği zaman ilkel bir tekniğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Tabi bu mukayeseye bağlı olarak şunu söyleyebiliriz ki Teşviki Sanayi Kanunu Türkiye'deki bütün kuruluşların faydalanabilmesine uygun olarak hazırlanmıştır. Buna rağmen tüm Türkiye genelinde 1932 yılı itibari ile teşvikten faydalanan toplam kuruluş sayısı, devir gücü kullanan 1295 ve devir gücü kullanmayan 178 olmak üzere toplam 1473'tür. Bu

rakam 1935'te 1161'e düşmüştür. Bu azalmanın başlıca sebebi bazı sanayi kuruluşlarının güçlerini birleştirmeleridir.¹⁷⁵

Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun getirmiş olduğu kolaylıklardan Konya'daki işletmeler de faydalanmışlardır. Bölgenin en önemli ekonomik faaliyeti tarım olduğu için genel olarak Konya'da gıda sanayisi daha fazladır diyebiliriz. Özellikle un işletmeleri başı çekmektedir. Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanan sanayi, kuruluşlarında önemli kısmını un tesisleri oluşturmaktadır. Bunun dışında Konya'da kereste, dokuma ve kumaş, trikotaj, matbaa, kimya sanayileri alanını kapsayan 26 sanayi kuruluşu Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanmıştır.¹⁷⁶

Konya'da faaliyet gösteren sanayi müesseselerinin yanı sıra esnaf ve tüccarların mesleklerine yardımcı olmak için 1926 yılında Konya'da bir Ticaret ve Sanayi Odası kurulmuştur. Ardından 22 Mart 1929 yılında ikinci Konya Mıntıkası Ticaret Kongresi toplandı. Dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, kongre adına Konya Valisi İzzet Bey'e bir telgraf çekmiş ve yapılan işten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Yapılan bu kongrede Konya'da sanayi ve ticaret ile ilgili yapılabilecekler ve bu alanlarda ciddi gelişimlerin nasıl sağlanabileceği ile ilgili önemli tartışmalar yapılmıştır. Kongreye katılanlar kendi projelerini ortaya koymuşlardır. Fakat yapılan bu çalışma ile ortaya konan projelerinin çoğu uygulanamamış ve hayata geçirilememiştir.¹⁷⁷

Ele aldığımız dönemde Konya'da bazı işletmeler mevcutsa da bunlar istenilen ölçütlerde değildir. Özellikle bu işletmeler içerisinde gıda sektörünün başı çektiğini görmekteyiz. Bu dönemde devletin bölgeye sanayi yatırımı ile ilgili yapmış olduğu en önemli yatırım Ereğli Bez Fabrikası'dır. Bu fabrikanın açılmasına kalkınma planları çerçevesinde karar verilmiştir. Önce yapımına Ereğli'de başlanacağı söylenen bu fabrikanın bir ara yeterli uygun ortam ve su bulunamadığı gerekçesi ile Adana'ya taşınacağı orada yapılacağı söylenmiştir. Fakat daha sonra Ereğli İvriz suyunun yeterli geleceği bildirilmiş bunun üzerine fabrika Konya'nın Ereğli ilçesinde yapılmıştır.¹⁷⁸

Fabrikanın temeli devletin üst düzey yetkililerinin katılımıyla 20 Kasım 1934 tarihinde atılmıştır. Temel atma töreninde Başbakan İsmet İnönü, Ekonomi

¹⁷⁵ Semiz, a.g.m., s.92.

¹⁷⁶ Semiz, a.g.m., s.92-93.

¹⁷⁷ Semiz, a.g.m., s.92.

¹⁷⁸ M. Nazmi Ahioğlu. Ereğli Mensucat Fabrikası. *Babalık Gazetesi*, 12.10.1934, s.3.

Bakanı Celal Bayar ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya da bulunmuştur. Başbakan İsmet İnönü temel atma töreninde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

‘‘ Kayseri’deki büyük bez fabrikasının temelini attık. Şimdi Ereğli’de üçüncü dokuma fabrikasını kurmaya başlıyoruz. Bu saydıklarım dokumaya ait sanayi programının eseridir. Sümerbank’ın diğer mezunları bu günkü sözlerimin haricindedir. Cumhuriyet kurucu ve yapıcı bir varlıktır. Türkler yeni bir fabrika kurulduğunu işitmekten memnun oluyorlar. ...Ereğli bez fabrikası ince bez için kuruluyor. Şimdiye kadar memleketimde yapılmayan saten, ince astarlık, mermerşahi, beyaz ve renkli patiska dokunacaktır. 15 bin ve 250 tezgâh olacaktır. Yalnız bu fabrika pamuk ekicilerinden 7 bin balya isteyen yeni bir müşteri olacaktır. Pamuklu dokuma işini pamuk yetiştirmek işi ile birlikte takip ediyoruz..... Görüyorsunuz ki fabrika kurarken çiftçilerimiz aynı zamanda faydalanmış oluyorlar. Ereğli Bez Fabrikası’na elektrik santrali ve işletme sermayesi birlikte olarak üç buçuk milyon lira harcanacaktır. Takriben 1250 amele çalışacak, 4 milyon metre kumaş çıkacak ve ayrıca 500bin kilo ince iplik elde edilecektir. Sümerbank 1935 yılı çıkmadan Ereğli Bez Fabrikası’nı işletmeye başlayacaktır. Verdiğim rakamlar, harcanacak paranın miktarı, teşebbüsün ehemmiyetini anlatmaya yetecektir sanırım..... ’’¹⁷⁹

Fabrika üzerinde yoğun çalışmalar sonucu istenilen zamanda tamamlanmış açılışı da Başbakan İsmet İnönü tarafından 04 Nisan 1937 tarihinde yapılmıştır. Başbakan İsmet İnönü fabrikanın açılışında bir konuşma yapmış ve şunları söylemiştir:

‘‘ On beş günden beri tam işlemeye başlamış olan bu fabrika Sümerbank dokuma kurumlarının orta çapta bir örneğidir. 16.500 iğ ve 300 dokuma tezgâhı vardır. Diğer fabrikalardan daha ince bez dokuyacaktır. Tezgâhlarda bulunan ince bezler ve patiskalar seyircilerin takdirini kazandı. Bu kıymetli eser için üç buçuk milyon harcanmıştır. Ereğli Bez Fabrikası’nın az zamanda her aileye kendini sevdirecek çok önemli bir millet fabrikası olduğunu emniyetle söyleyebilirim. ’’¹⁸⁰

Genel olarak Konya’da Cumhuriyetten sonraki 15 yıla baktığımızda sanayi gelişimi olarak Ereğli bez fabrikasından başka büyük kuruluş yoktur. Genellikle klasik tarıma dayalı ekonomi özelliği gösteren el sanatları ve küçük işletmeler vardır. Bu işletmelerin sayısı da çok fazla değildir.

3.4. Maliye İle İlgili Faaliyetler

Atatürk dönemi maliye politikası halkı zorlamadan denk bir bütçe oluşturmaya yöneliktir. Halkın savaştan yeni çıktığı, ekonomik sıkıntı yaşadığı göz önüne alınmış ve buna yönelik bir çalışma içerisine girilmiştir. Yine de devletin ekonomik bağımsızlığı için vergilerin önemi çok büyük olduğu için maliye konusu üzerinde hassasiyet ile durulmuştur. Bu konu ile ilgili Atatürk’ün şu sözleri önemlidir:

¹⁷⁹ İsmet Paşa Dün Merasimle Fabrikanın Temelini Attı, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21.11.1934, s.5.

¹⁸⁰ Ereğli Bez Fabrikası Bir Millet Fabrikasıdır, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06.04.1937, s.5.

“ Maliye yöntemimiz halka baskı yapmaktan ve ona zarar vermekten kaçınmak ile beraber mümkün olduğu kadar ihtiyaç ve yokluklar için dışarıya muhtaç olmadan yeterli gelir sağlamak temeline dayanmaktadır.”¹⁸¹

Verilen bu sözleriyle maliye politikasındaki temel amacını; halkı zorlamadan kaçınarak devlet bütçesi dengesinin sağlanması olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla vergilerin konulmasında halkın içinde bulunduğu durumda göz önüne alınmıştır. Fakat yine de ele aldığımız dönemde Konya halkının gerek maddi sıkıntılarının büyük olmasından gerekse vergilerin toplanma zamanı ve toplanış şekliyle ilgili maliye ile ilgili sıkıntılar çektiğini CHP kongre tutanaklarından anlamaktayız.

Vergilerin tespitinin değiştirilmesine yönelik 1930 yılında Konya halkının ciddi istekleri bulunmaktadır. Vergilerin özellikle ürün fiyatlarının düştüğü bu dönemde tarlada çalışanların gelirlerine göre belirlendiği belirtilmiş bu durumda üreticinin ürün fiyatlarının önceki yıllara göre düşüklüğünden dolayı vergileri ödemekte zorlandığı ifade edilmiştir. Şu ifadeler bu durumu göstermektedir:

“ Mükellefin yıllık vereceği verginin miktarıyla hangi zamanlarda ne kadarını ödemek ile mükellef bulunduğu her sene başı tespit edilerek kendisine bildirilmelidir. Bu takdirde verginin tahsilinde sıkıntıya maruz kalınmayacağı gibi bu durum tahsilât kadrolarında esaslı bir tasarruf temin edeceği gibi mükellefte muntazam bir mesaiye sevk edilmiş olacaktır. Bundan dolayı vergilerin birleştirilmesi ehemmiyetle üzerinde durulması gereken önemli bir meseledir. Yol vergisinin tayin ve tespitinde esas alınan unsur amele ücretleridir. Geçen senelerde elde edilen ürün yüksek kıymette satıldığı için amele ücreti de yükseldi. Hâlbuki mükellefler elde edilen ürünlerini geçmiş senelerle kıyas kabul edilmeyecek bir surette aşağı fiyatlarla satmaktadır. Bu gün amele ücreti ortalama olarak 60 kuruştur. Birim bu olduğuna göre yol vergisinin bu günkü miktarı olması gerekenin çok üstündedir. Bundan dolayı bu verginin olması gerekene indirilmesi halkın en ehemmiyetli dileklerinden biridir. Sayım vergisinin tespitinde de şüphesiz yukarıda arz edilen ekonomik sebepler hâkimdi. Aynı sebeplerden dolayı bu günkü alım satım fiyatlarını nazarı dikkate alarak bunun da uygun bir seviyeye indirilmesi lazımdır. Aksi takdirde üretici yaptığı işi bırakmak zorunda kalacaktır ki bu da memleketin ekonomisi için iyi değildir.”¹⁸²

Bu isteklerin dışında çiftlik hayvanlarının da sayım vergisinden muaf tutulması halkın en önemli isteklerindendir. Diğer bir vergi olan kazanç vergisinin tespitinde de ciddi bir sistemin olmayışından da şikâyet etmektedirler. Kazanç vergisi önemli bir vergi olmasına rağmen bu verginin hesaplanması ve tespit edilmesi alt dereceli memurlara verilmiştir. Bu uygulamanın yanlış olduğu söylenmiş ve çok önemli görülen bu verginin hesaplanması ve tespitinin bölgeyi ve bölge halkını iyi tanıyan, daha çok halkın çıkarlarını düşünün üst düzey memurlara verilmesi istenmiştir. Hatta kazanç vergisini tahsil ile görevlendirilmiş olan bu memurların

¹⁸¹ Dilek Göze Kaya ve Ayşe Durgun. (2009). 1923–1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(17):235.

¹⁸² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.38.

büyük çoğunluğunun ortaokul düzeyinde eğitim almış oldukları belirtilmiş ve bu sebeple memurlara çok geniş yetkilerin verilmemesini istemişlerdir. Çünkü kazanç vergisinin hesaplanmasında kanundan ziyade daha çok memurların kişisel görüşleri dikkate alındığından bölgeyi ve bölge halkını tanımayan, halkın çıkarlarını öncelikli görmeyen, tahsil seviyesi düşük bu memurların ciddi adaletsizliklere sebep verebilecekleri belirtilmiştir. Bu sebeple memurdan ziyade kanunların etkinliğinin artırılması istenmiştir.¹⁸³

Seydişehir ilçesinde çiftçiye zor durumda bırakan sulama ücreti de şikâyet edilmiştir. Özellikle Sulama İdaresi'nin aldığı sulama ücretinin yaygınlaştırılması sulanmayan araziler için de ücret alınmaya başlanmasına neden olmuştur. Bu durumun dışında bir de vergi alınmasının çiftçinin iki defa vergi ödemesi anlamına geldiği söylenmiş bu sebeple bu durumun ortadan kaldırılması istenmiştir. Bu durumun çiftçiye çok ağır geldiği söylenmiş böyle giderse çiftçinin ziraatı bırakabileceği belirtilmiştir. Tabi hâl böyle olunca ülke ekonomisinin bu durumdan çok ciddi bir şekilde zarar göreceği söylenmiştir. Bu sebeple Sulama İdaresi'nin sulama ücretleri konusunda tekrar düşünmesi ve gerekirse bu ücretin alınmaması istenmiştir.¹⁸⁴

Bu cümlelerden anladığımız aslında halkın vergi vermeme gibi bir sorununun olmadığıdır. Vergilerin yanında fazladan çiftçiye zorlayacak paraların alınması, vergilerin üreticinin yıllara göre gelirinin düşüp artmasına bağlı olarak güncellenmemesi, vergi toplama ve hesaplama ile ilgili görevli olan memurların yeterli ehliyete sahip olmadığı düşünceleri halkı vergilerle ilgili şikâyetler etmeye sevk etmiştir. Çünkü halk da ülkenin ekonomik kalkınmasının ve ülke genelinde hastaneler, okullar, yollar vs. yapılmasının düzenli vergi vermeyle gerçekleşeceğini bilmektedir. Dolayısıyla sadece işleyen düzenin daha sağlıklı şekilde yürümesi istenmiştir diyebiliriz.

1931 yılında istek ve şikâyetler devam etmiştir. Tarladan elde edilen ürünlerin çiftçinin zarar etmesine sebep olması vergilerin halk tarafından ödenememesine yol açacağı endişesini doğurmuştur. Bu sebeple yapılabilir ise vergilerin süresinin uzatılması istenmiştir. Bununla ilgili şu ifadeler dikkat çekicidir:

“ Vilayet genelinde vergilerin ağırlığı bilhassa mahsul fiyatlarının pek düşkün bulunmasının hâsıl eylediği umumi darlık dolayısıyla daha ziyade hissedilmektedir. Vergilerin dağıtılması usullerindeki adaletsizlik ehemmiyetle üzerinde durulmaya

¹⁸³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.38.

¹⁸⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.38.

değerdir. Yazma ve doğrulama komisyonlarındaki azanın her zaman Hazine çıkarları endişesiyle hareket etmeleri dahi halkın hukukunun zararına sebep olmakta ve netice itibari ile bütün bu nedenler vilayetin ekonomisini sarsarak dolayısıyla Hazinesinin zararına doğru giden bir mahiyet almaktadır. Hükümetimizce mükellef lehindeki düzenlemenin bu sene yürürlüğe konulmasını ve taksitle satılmış olan sahipleri bilinmeyen malların taksit müddetlerinin uzatılması ile fevkalade mağdur vaziyetine düşmüş bulunan mal almış vatandaşlara kolaylık temin edilmesini ehemmiyetle temenni ve rica eyleriz. Yol mükellefiyetinde dahi bir günkü ekonomik durumun tayin eylediği amele yevmiye ücretlerini nazara alarak nakdi mükellefiyetinin yükünü azaltmak hem yıllık gelirin büsbütün düşmesi engellenecek hem de mükelleflere mükellefiyetlerini nakden ifa etmek hususunda kolaylık temin edecektir. ¹⁸⁵

Aynı yıl hayvancılık ile ilgili vergilerden bahsedilmişti. Özellikle hayvanların satışından vergilerin peşin olarak verilmesinin ellerine, satıştan dolayı para geçmeyen halk için çok zor olduğu, sıkıntı ve sorun doğurduğu belirtilmiştir. Bu sebeplerle vergilerini veremeyen halk her türlü cezaya razı gelmektedir. Bu vergilerde indirimde gidilmesi istenmiştir.

Ermenek ilçesinde muhtar ve kır bekçilerinde alınan kazanç vergisinin alınmaması istenmiştir. Muhtarların ve kır bekçilerinin çalışmaları karşılığında aldıkları paranın yüksek olmadığı bu sebeple bir de bu kazanç üzerinden verginin alınmasının bu kişileri mağdur ettiği belirtilmiştir. Aynı zamanda ücretlerin düşüklüğü ve bunun yanında bir de vergi alınmasından dolayı artık kimsenin muhtar veya kır bekçisi olmak istemediği söylenmiştir. Bu sebepten dolayı bu görevlere uygun insanlar bulunamayacak denilmiştir. Buna bağlı olarak da muhtarların ve bekçilerin bu vergilerden muaf tutulması istenmiştir.

Aynı yıl özellikle hayvancılıktan alınan vergilerin sabit olması eleştirilmiştir. Yıla göre kazançların ve hayvan fiyatlarının değişkenlik göstermesinden dolayı bu verginin sabit olmasının üreticiyi zor duruma düşürdüğü eleştirilmiştir. Aynı zamanda yol ve kazanç vergilerinin ağırlığı da eleştirilen konular arasındadır. Eleştirileri şu şekilde verebiliriz:

“ Ağnam vergisinin sabit bir miktarda olması dolayısıyla hayvan piyasası düşkün ve hayvan mahsullerinin az para ettiği mahallerde iş bu verginin çok ağır bir şekilde bulunduğu ve iktisadi darlığın bütün manasıyla devam ettiği son seneler zarfında bu verginin köylüye pek ağır gelmekte olduğu sebebiyle bunun uygun bir hale getirilmesi. Yol vergisi ile kazanç vergisinin bu günkü iktisadi darlığa nazaran ağır olduğundan bunun da uygun bir hale indirilmesi. ¹⁸⁶

Cihanbeyli ilçesinde de ekonomik sorunlardan, halkın elindeki ürünün para etmemesinden dolayı iktisadi buhran yaşandığı dolayısıyla kazanç, ağnam, yol parası

¹⁸⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.51.

¹⁸⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.61.

ve vergilerin genel olarak halka çok ağır geldiği bu sebeple bu vergilerin uygun bir seviyeye düşürülmesi istenmiştir.¹⁸⁷

1938 yılında maliye ile ilgili isteklerde çok da bir değişiklik olmamış, genel olarak önceki yıllara benzer isteklerde bulunulmuştur. Bu istek ve şikâyetlerin bazılarını maddeler halinde sıralayacak olursak şöyle diyebiliriz:

1. Merkez ilçede tarımda kullanılan at, beygir vs. de olduğu gibi öküz ve mandaların da hayvan vergisinden muaf tutulması,

2. Akşehir'in Doğanhisar kasabası koşum hayvanlarından verginin kaldırılmasının sağlanması,

3. Cihanbeyli'de hayvan vergisinden bir miktar daha indirim yapılması ve Hayvan vergisinin ikinci taksiti harmanlardan sonra Eylül ayında tahsil ettirilmesi. Köylerde bulunan ve yalnız köylünün ununu öğütmekte kullanılan motorla çalışan değirmenler muamele vergisine tabi tutulmaktadır. Bu yüzden köylü yemesi için öğüttüğü un ve bulgurdan vergi vermek veyahut da haftalarca işinden uzak kalmasına sebep olacak uzak su değirmenlerine gitmek zorunda kalıyor. Muamele vergisi kanununun gayesi satış için imal edilen mallara ait olduğundan, yanlış tatbik edilerek köylüyü zarara sokan muamele vergisi kanununun düzeltilerek satış için olmayan ve yalnız ufak bir ücretle köylünün ununu öğütmek için kullanılan bu değirmenlerin vergi harici bırakılmasının sağlanması,

4. Ermenek'te çift hayvanlarından sayım vergisinin kaldırılması,

5. Ilgın'da koşum hayvanlarından vergi alınmaması, gizli evlenmelerin önünün alınması için evlenme kâğıtlarının parasız verilmesi ve gizli evlenmiş olanların nüfus kütüğüne kaydının yapılması. Aynı zamanda vergi affının getirilmesi,

6. Seydişehir'de diğer hayvanatın sayım vergisi indirildiği halde koyun ve keçide indirim yapılmamış olduğundan bu hayvanların vergisinde de indirim yapılmasının temini,

7. Çumra'da hükümetçe sayım vergisi bir miktar indirilmiş ise de indirilen miktar hayvanlar için yapılan masrafı karşılamadığından bu verginin daha makul bir hale indirilmesi. Ekonomik sıkıntılardan dolayı devletin aldığı muvazene ve iktisadi buhran vergisinin amacına ulaştığı ve çok ciddi paralar toplandığı bilinmektedir. Bu vergilerin büyük çoğunluğu memurlardan alınmakta ve sorunlar oluşmaktadır. Dolayısıyla bu vergilerin artık kaldırılması istenmiştir. İlçenin maliyesinde çalışan

¹⁸⁷ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.68.

memur sayısının oldukça az olması ve ilçenin işlerine yetişememekte olduklarından yeni memurların alınması da belirtilmiştir.¹⁸⁸

Yine 1938 yılında köy muhtarlarına ait bir istek de dikkat çekmektedir. Buna göre muhtarlar kendi köylerinde kaçakçılık ile uğraşan kişilerin ve mallarının yakalanması karşılığında ikramiye istemektedirler. Böylece muhtarların daha iyi çalışacağı vurgulanmaktadır. Muhtarlar şu şekilde istekte bulunmuşlardır:

“ Köy muhtarlarına kaçak çıkan köylerden ikramiye verilmemektedir. Hâlbuki muhtar ve ihtiyar heyeti bu hususta birçok zahmet göstermekte ve az miktarda çıkan kaçak için ikramiye alamadığından şevki kırılmaktadır. İhtimal ki muhtar ve ihtiyar heyetine karşı olan bir zümrenin bilerek ve mutlak ihtiyar heyetini ikramiyeden mahrum etmek için sakladıkları bir iki hayvandan dolayı ikramiye alamamaları adalet düşüncesi ile açıklanamamaktadır. Kanunun bu maddesinin kaçak çıkacak miktarı bir nispette kabul etmek şartıyla muhtarların emeklerinin yerine getirilmesi. ”¹⁸⁹

Halkın ekonomik sıkıntılar ile çok yoğun uğraştığı bu dönemde özellikle alınan vergilerin ertelenmesi veya azaltılması yolundaki istekler aslında içinde bulundukları vaziyeti ortaya koymaktadır. Tabi bunun yanında ele aldığımız dönemde Konya’da sanayi kuruluşlarının yetersizliği de dikkat çekmektedir. Bu durumun temel sebebi olarak halkın tarıma çok önem vermesi ve elinde sanayi kuruluşu oluşturabilecek yeterli sermayenin olmayışı söylenebilir.

3.5. Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri

Bayındırlık ve imar bir ülkenin karayolu, demiryolu, köprü, limanların yapılması ve eğitim, sağlık gibi halkın ihtiyacı olan kurumların oluşturulmasıdır. Aynı zamanda bayındırlık ve imar ekonominin temelini teşkil eden ulaşım sorunlarının çözüme kavuşturulması olduğu gibi, halkın sağlığını tehlikeye atan bataklıkların ve göllerin kurutulması gibi konuları da kapsamaktadır. Tüm bunların dışında bayındırlık ve imar işleri ile bir devletin emniyet, iktisat ve ülke savunmasını da gerçekleştiren önemli unsurlardır. Bir ülkede ulaşım sorunları çözüldünce o ülkenin asayişi sağlanır, ülkenin her köşesine ulaşılabilir ve vatandaşların huzur içerisinde yaşaması için gereken her türlü hizmet verilebilir. Bu amaçla Cumhuriyetin ilanından sonra üzerinde durulan diğer mevzu da bayındırlık ve imar faaliyetleri olmuştur. Bayındırlık ve imar işlerinin düzenli yürüyebilmesi amacıyla 20 Mayıs 1920 tarihinde Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) kurulmuştur.

¹⁸⁸ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.18-19.

¹⁸⁹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.19.

Tabi ülke yeni savaştan çıktığından dolayı hemen her yer bu mevzuda sorunlu bulunmaktaydı. Bu amaçla hızlıca bu konunun çözümüne çalışılmıştır. Bu konu ile ilgili Ali Fethi Beyin şu açıklamaları önemlidir:

“ Savaş zamanında bayındırlık işlerine çok az masraf edebildik. Yollarımız, köprülerimiz tamire muhtaç olduğu gibi, birçok limanımız hala yapılmamış ve birçok nehrimiz, civarındaki arazi için servet kaynağı olacağı yerde, bakımsızlık yüzünden o arazi için felaket sebebi olmuştur....Yaşamak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak için, bayındırlık işlerine dört elle sarılmak mecburiyetindeyiz. Bayındırlık işleri için ödeneği artırarak şoseler ve köprüler yapılacak, limanlar ve nehirler için etütler hazırlanacaktır.”¹⁹⁰

Yine 1927 yılında kurulan hükümetin Başbakanı olan İsmet İnönü 1 Kasım 1927 yılında açıkladığı hükümet programında bayındırlık ve imar faaliyetlerine dikkat çekmiş ve en önemli görevlerinden biri olarak ülkenin insan yaşamına daha uygun hale getirileceğinin belirtmiştir. İsmet İnönü’nün şu bayındırlık ve imar ile ilgili şu sözleri hükümetin bu alana vereceği önemi göstermektedir:

“ ...Hükümetin nafia işlerine bilhassa ehemmiyet vermekte olduğunu bilmem tasrihe lüzum yoktur. Cumhuriyet ilk gününden itibaren başlıca vazifesi imar ve ümran olduğunu idrak etmekte tehir etmedi. Önümüzdeki sene Nafia Bütçesini 32 milyon göreceksiniz. Bütçeden tedarik olunabilecek vasıtaları gelecek seneler için de müdafaa-i memlekete tahsis etmek fikrindeyiz. Ümit ederim ki bu sene yalnız altı istikamette işleyen şimendifer inşaatının gelecek senelerde daha başka işlemesine nafianın bilhassa su işlerinde ve diğer imar yollarında da faaliyet göstermesine imkân bulacağız.”¹⁹¹

Görüldüğü üzere ülkenin genelinde var olan bayındırlık ve imar sorunları Konya’da da ciddi bir problemdi. Bu sorunların çözümü amacıyla Konya halkının CHP hükümetinden çok ciddi istekleri bulunmaktaydı. Bu istekler okul, hastane vs. gibi kurumlar yönünden olduğu gibi yol, köprü gibi ulaşım hizmetleri konusunda da olmuştur. Bayındırlık ve imar işleri adına ele aldığımız bu dönemde halkın istekleri daha çok ulaşım sorunu üzerine olmuştur. Bunun yanında tabii ki daha önce de belirttiğimiz üzere hastane, okul ve diğer ihtiyaçlara yönelik istekler de bulunmaktadır. Özellikle yaşanan bölgelere ulaşım konusu çok defa gündeme getirilmiştir. Yol işleri ile ilgili 1930 ve 1931 yıllarında şu istek ve temenniler dikkat çekmektedir:

“ Vilayet dâhilindeki yolların esaslı bir surette inşası hususundaki beklentilerin ve belirlenmiş olan hedeflerin tamamen gerçekleştirilmesi mümkün olamamakla beraber yine de birçok bölgede yeni inşaat, kısmi tamirat, toprağın düzenlenmesi ve düzenli çalışmak suretiyle bugün vilayetimizin dâhilinde her kaza merkezine tekerlekli vasıtalar ile gidip gelmek imkânı elde edilmiştir. Yine yollar kanunu gereğince yollardan alınan verginin yüzde ellisi bakanlığa verildiğinden ve geriye kalan yüzde ellinin yüzde yirmisi

¹⁹⁰ Nuran Dağlı ve Belma Aktürk. (1988). *Hükümetler ve Programları*. c.I, TBMM Basımevi, Ankara, ss.16.

¹⁹¹ Dağlı ve Aktürk, a.g.e., ss.37.

*de nafia memurlarının ve teşkilatın masraflarına ayrıldığından vilayete kalan yüzde otuz ile ancak bu kadarı temin edilebilmiştir.*¹⁹²

Yukarıdaki ifadeden anladığımız kadarı ile gereken maddi olanakların Konya'ya gönderilmesi ile aslında bölgenin ihtiyaçlarının çözülebileceği vurgulanmıştır. Elde olan imkânlarla yapılanların yine de bir çözüm ortaya koymasının yanında yeterli gelmediği söylenmiştir. Bu düşüncelerin yanında Seydişehir ilçesinin bu dönemde yapmış olduğu istek de dikkat çekicidir. Uzun yıllardır devam eden Seydişehir'in diğer ilçelere bağlanmasını sağlayacak olan yolun daha bitirilemediği, bu yol için hükümetin gereken ödeneği sağlayamadığı, bölge halkının da ekonomik olarak sorunlu olmasından dolayı halktan da yolun bitirilmesi için gereken yardımın alınamadığı belirtilmiş ve sorunun çözümü istenmiştir. Seydişehir ilçesinin isteği şu şekildedir:

*“ Seydişehir Kazası'nın mühim ihtiyaçlarından birisini teşkil eden ve asırlardan beri iktisadi düşünceler ile ilçe halkının ekonomik ilişki içerisinde olduğu Akseki ahalisi arasındaki yol bölge halkının girişimleri ile 20 yıl süren çalışmayla Akseki'den başlayarak Seydişehir'in 15 kilometre yakınındaki kasabaya kadar getirmişlerdir. Bunun Seydişehir'e bağlanması halka ciddi katkı sağlayacaktır. Açılacak bu yol halkın zorunlu olarak kullanmakta olduğu Akseki – Beyşehir yoluna nazaran 20 kilometre gibi bir fark göstermekte olması şöyle dursun fakir olan bu millete 200 bin lira gibi mühim bir tasarruf temin ettirecektir. Bunun yanında bu güzergâh Beyşehir güzergâhına nispetle daha düz ve aynı zamanda daha sağlam araziden geçmekte ve bu durumu aynı zamanda Antalya doğu grubu mühendisi Kemal Bey tarafından verilen fenni raporda ortaya konmuştur. Akseki'nin iktisadi bağının Seydişehir'de bulunmasından dolayı güzergâhın maruzatımız olan mahalden geçirilmesi sebeplerinin temini temennimizdir. İlaveten şunu arz ederiz ki var olan güzergâh dağlar arasından devam etmektedir, bu gibi düzeltilmesi imkânı bulunmayan doğal arazinin güzergâh tayini ne dereceye kadar doğru ve salim olabilecektir? Hedef alınan gayeye uygun bulunmayan güzergâhın kaldırılarak bizim önerdiğimiz güzergâhın oluşturulması temennimizdir.*¹⁹³

Aslına bakılırsa Konya genel anlamda düz bir araziye sahiptir. Çok büyük masraflar gerektirmeden halkın ihtiyacı olan yolların yapımı gerçekleştirilebilir. Sadece eksik olan gereken ödeneği verilmesidir. Bu ödeneğin beklenilenden aşağı olması yolların yapımını zorlaştırmakta hatta engellemektedir. Bölge halkının da ekonomik sorunlarının bahsi geçen dönemde fazla olması halkın ekonomik yardım da bulunmasının da engellemektedir. Bu sebeple Konya halkı kendi bölgelerinde yapılacak yollar için bakanlığın bir ekonomi programı belirlemesini istemiştir. Bu şekilde rahatça yolların yapılacağını belirtmişlerdir. Örneğin bölgede yol işleri için halktan alınan yol vergilerinden Konya'nın geneline düşen miktar yıllık ortalama 50 bin lira olduğu söylenmiş, bu miktarın 49 bin kilometre genişliğinde bulunan bir bölge için yok hükmünde olduğu söylenmiştir. Bu sebeple bakanlığın yol işleri için

¹⁹² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.42.

¹⁹³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.82.

tahsil ettiği verginin tamamının bölgeye gönderilmesi istenmiştir. Ancak bu şekilde ciddi bir ilerlemenin kaydedileceği belirtilmiştir. Kaldı ki bölgede yol işleri için çalıştırılan 30 bin işçi için toplam vergi bile yetersiz kalacaktır denilmiş, ama işçilerin ucuz çalıştırılarak sorunun çözülebileceği anlatılmıştır. Tabi bunun için önceden de söylediğimiz gibi alınan yol ücretlerinin hepsinin bölgeye aktarılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yani yapılacak işe göre bölge halkı parasal yardım istemektedir diyebiliriz.¹⁹⁴

Seydişehir İlçesi ile ilgili diğer bir istek ise bazı köylerin yolların kötü olması gibi sebebi başka ilçelere bağlanması sorununun giderilmesidir. Bunlardan Karaviran Köyü ve çevresindeki köyler Seydişehir'den alınarak Bozkır İlçesine bağlanmıştır. Hâlbuki Karaviran ve çevresindeki köyler yanlış bir politika sonucu Bozkır'a bağlanmıştır denilmiştir. Bu köyler Seydişehir'e üç saat uzaklıkta olmasına rağmen yedi saat uzaklıktaki Bozkır'a bağlanması bölge halkı tarafından devletin uyguladığı politikalara ters olarak görülmektedir. Dolayısıyla özellikle bu köylerde yaşayan halkın çok üzgün olduğu ve resmi işlerinin çok uzak bir ilçede görüleceğine şaşırılmış durumda olduğu söylenmiştir. Kaldı ki bu üç köy Bozkır'a çok da kolay ulaşılamayacak yüksek dağlarla çevrili bulunmaktadır denilmiştir. Hükümet yetkililerinin de dikkatli şekilde inceleme yaptıklarında bu yanlışlığı görecekları belirtilir. Bozkır için bu köylerin hiçbir anlam ifade etmediği söylendikten sonra bu köylerin tekrar olması gerektiği gibi Seydişehir'e bağlanması temennileri CHP idaresine iletilmiştir.¹⁹⁵

Diğer bir mevzu ise bu dönemde yolların yapımı için uygun bir sistematığın belirlenmesi gerektiği olmuştur. Yapılan yolların bazen kış aylarında ciddi sorunlara sebep olduğu belirtilmiştir. Mesela yolların aşırı yağışlardan dolayı çamura dönüşmesi yol yapımını yavaşlatmaktadır denilmiştir. Bunun için yol yapımına girişmeden önce yolun yapılacağı bölgelerin ıslah edilmesi ve mümkün ise yapımın uygun mevsimlerde devam etmesi istenmiş böylelikle daha rahat ve daha hızlı netice alınacağı söylenmiştir. Özellikle imara açılan bölgelerin ıslahı önemlidir denilmiştir.¹⁹⁶

Karaman İlçesi'nin Konya merkeze ve Ereğli İlçesine bağlanan yollarının da sorunlu olduğu, buraların biran önce düzeltilmesi gerektiği şu şekilde anlatılmıştır:

¹⁹⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.47-48.

¹⁹⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.82.

¹⁹⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.48.

‘‘ Konya ve Ereğli yolları üzerinde bulunan bozuk ve gelip geçmesi imkansız mertebede olan ve 4500 ve 5000 metre ebadında bulunan yolun inşası ve sebeplerinin yerine getirilmesini istemekteyiz. Konya ve Aladağ yolları üzerinde var olan vaktiyle sahip oldukları ehemmiyet nispetinde dikkat ve itina ile inşa edilmiş iken uzun zamandan beri tamir ve düzenlemeye gidilmemesinden harap olmaya başlayan ve bir müddet daha tamir edilmedikleri takdirde binlerce lira oluşturacak olan altı köprünün tamirinin bir an önce gerçekleştirilmesini isteriz. ‘‘¹⁹⁷

Tüm bu ifadelere bakarak yol yapımının halk nezdinde çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu önemin temel nedenleri tabi ki daha önce de belirttiğimiz gibi; yol; asayişin sağlanması, ekonomik canlılık, eğitim – sağlık hizmetlerinin iyileşmesi, sosyal hayatın devamı, iletişimin rahat sağlanması ve bulunulan beldenin kalkınması demektir. Halk bu durumu çok iyi kavradığından dolayı yol yapımında hassas davranmıştır. Konya gibi yol yapımında rahat bir coğrafi yapıya sahip olan bir beldenin bu konu ile sorununun olmaması gerekir. Dolayısıyla halk bu meseleyi önemsemiştir diyebiliriz.

Devletin resmi işlerinin rahat yürüyebilmesi için gereken bazı binaların eksikliğinden de şikâyet edilmiştir. Örneğin Ereğli’de hükümet konağının 1931 yılında yanması ile tüm nüfus sicillerinin de yok olduğu söylendikten sonra yeni bir hükümet konağının inşasının başlaması istenmiştir. Buralarda çalışan memurların da ciddi mağdur olduğu işlerini değişik amaçlarla kurulmuş olan binalarda yapmak zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Yapılacak yeni bir hükümet konağı ile bu sorunların halledileceği söylenmiştir.¹⁹⁸

Yine Konya’da bir stadyum inşa edilmesi gerektiği, böylece spor müsabakalarının rahat yapılacağı ifade edilmiş, halkın da bu stadyumlar sayesinde spor yapacakları alanları oluşabileceği belirtilmiştir.¹⁹⁹

1931 yılındaki isteklere baktığımızda Cihanbeyli İlçesi’nde posta ve telgrafhanenin olmadığı bu sebeple ilçeye sekiz saat mesafede bulunan bir telgraf merkezinden telgrafların yazıldığı, ilçeye gelen telgrafların da zamanında ulaşamadığı bu sebeple bir posta ve telgraf merkezinin ilçeye açılması gerektiği söylenmiştir.²⁰⁰

1938 yılında Konya halkının bayındırlık ve imar faaliyetleri ile ilgili istekleri fazlaşmıştır. Özellikle şehrin tüm ilçelerinin bayındırlık ve imar faaliyetleri ile ilgili istekleri olduğunu görmekteyiz. Bu istekler yol yapımı, tren

¹⁹⁷ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.72.

¹⁹⁸ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.52.

¹⁹⁹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.52.

²⁰⁰ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.52.

istasyonları, köprü, - tünel inşası gibi alanlarda kendini göstermektedir. Bu istekleri şu şekilde maddeler halinde sıralayabiliriz:

1. Merkeze bağlı Kayacık Köyü sınırı içinde yer alan demir yolunun 19 ile 20. kilometreleri arasında bulunan köprüye paralel Ankara yoluna zarar vermemesi amacıyla o kısımda bulunan arazinin sulanması için bir köprü açtırılması. Çandır Köyü hayvanlarının meraya kolaylıkla gidip gelebilmesi için sınırları içinden geçen demir yollarının 397 ile 398. kilometreleri arasına bir geçit yapılması,

2. Akşehir’de köylünün kendi sınırları içinde yaptığı yolların masrafları her yıl vermesi gereken yol ücretini iki misli geçmesi, şehirde yaşayanların da bu yol ücretinden sorumlu olmaması değil dolayısıyla köylünün de bu konudaki mağduriyetinin giderilmesi,

3. Cihanbeyli İlçesinde Gümrük Bakanlığı tarafından Yavşan Tuzlası’na yaptırılan dekovil hattının ilçe üzerinden geçerek Sarayönü İstasyonu’na kadar uzatılması,

4. Ereğli İlçesinin başlıca kârlı üretimini oluşturan fasulye, nohut ve diğer üretilen meyvelerin tren ile taşınırken verilen ücretten indirim tabi tutulması,

5. Ilgın’ın Çavuşçu Köyü ile bu köye yakın 15 köyün mahsullerinin her taraftan daha çok olması bu köyü önemli bir merkez yapmaktadır. Bu sebeple daha önceden Çavuşçu Köyü’ne bir tren istasyonu yapılmış ve çevre köylü bu istasyonu kullanarak işlerini giderebilmiştir. Fakat daha sonra bu istasyon kaldırılmıştır. Tekrar bu istasyonun açılması,

6. Karaman’da kasaba halkının birçoğu ticaretle uğraşmaktadırlar. Ereğli’ye ve Konya merkeze sürekli gidip gelmekte ve buralarla alış veriş yapmaktadırlar. Halk bu işleri tren biletinin pahalı olmasından, ancak yaz mevsimine bırakmakta ve otobüslerle gidip gelmektedirler. Diğer yerlere olduğu gibi Ereğli’ye ve Konya merkeze de gidiş gelişin indirimli biletlerle yapılması ve istasyona gidilen yolların da yapılması,

7. Kadınhanı İlçesi istasyonunda iki hangar vardır. Bu hangarlar daha sonra satacağımız ürünlerimizi depolayabilecek kapasiteye sahip değildir. İki hangar arasındaki boşluğa bir hangar daha ilave edilebilir ise halkın ihtiyacı büyük oranda çözülebilecektir. Biran önce yeni hangarın yapılması istenmektedir. Tren istasyonunda yolcuların istirahat ve beklemelerini sağlamak için istasyon idaresi tarafından bir bekleme salonu açılmıştır. Fakat bu salonlar tren istasyona yarım saat kadar yaklaştıktan sonra açılabilir. İlçeye dokuz kilometre mesafede olan

istasyona halk erkenden gitmek zorunda kalmakta, bunun yanında istasyona yakın başka istirahat edilecek veya konaklanacak yer bulunmadığından bu sorunun biran önce çözülmesi istenmektedir. İstasyonumuzla Kurthasanlı Kasabası arasındaki makasların uzatılması üzerine geçit yolu kapatılmıştır. Bu sebepten kışın ilçenin ve bağlı bulunduğu köylerin gidiş ve geliş vaziyeti çok sorunlu olmaktadır. Bu makasın bir az daha uzatılarak geçidin yeni yapılmış olan yoldan verilmesinin temini.

8. Çumra İlçesinin Akviran Kasabası'na bir posta ve telgraf binasının yapılması istenmektedir. Aynı zamanda sulama idaresinin kanalları dolmuş olduğundan ve bu kanallar için yapılan köprülerin herhangi bir araç geçmeyecek derecede eskimiş durumdadır. Hatta daha önce bu sebepten dolayı köprüler üzerinde iki kaza meydana gelmiş ve iki vatandaşın ölümüne sebebiyet vermiştir. Bu sebepten dolayı bu köprülerin araç geçebilecek şekilde düzenlenmesi ve kanalların temizlenmesi ile sulama ücretlerinin de kaldırılması buna olanak yok ise sulama ücretlerinin indirilmesi istenmektedir. Çumra ve çevresinin temel geçiminin tarım olması ahalinin çoğunluğunun çiftçilik yapmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla ciddi oranda ürün elde edilmekte ve satılmaktadır. Bu amaçla istasyona bir alım merkezi yapılması, halkın elindeki ürünü satmak için haftalarca beklemesini, mevsimlerin olumsuz etkisinin giderilmesini önleyeceğinden dolayı biran önce istasyona bir alım merkezi yapılması gereklidir. Aynı zamanda Çumra önemli bir piknik ve mesire alanıdır. Bu sebeple halkın bu alanlardan düzenli şekilde istifade etmesini sağlamak amacıyla ilkbahardan sonbahara kadar her hafta Cumartesi sabahından başlayarak Pazar akşamına kadar devam etmek üzere bir banliyö treninin verilmesi,

9. Seydişehir'de sulama kanalı üzerindeki köprülerin beton haline getirilmesi, Gövrekli ve Akçalar Köyleri arasında mühim bir yer olan sulama kanalı üzerindeki köprünün halkın rahatça kullanmasına uygun hale getirilmesi istenmektedir.²⁰¹

Yukarıda maddeler halinde sıralamaya çalıştığımız isteklere baktığımızda diyebiliriz ki aslında Konya'nın bayındırlık ve imar sorunları çözülemeyecek boyutlarda değildir. Sadece belirli bir program dâhilinde hareket edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki halkın meselenin çözümüne yönelik istekleri de bu yöndedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Konya'nın coğrafi yapısı özellikle

²⁰¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.13-14-15.

ulaşımın sorun olmasını çıkarmaktadır. Çünkü düz bir araziye sahip olması bu meseleyi kolaylıkla çözülebilecek hale getirmektedir. İsteklerden anladığımız kadarı ile gerekli ödeneğin ulaştırılması ile Konya halkı bu sorunu çözülebilecek mesele olarak görmektedir.

Halkın bayındırlık ve imar ile ilgili istekleri içerisinde eğitim ve sağlık ile ilgili istekleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu isteklerin büyük çoğunluğunu eğitim ve sağlık alanında yapılan faaliyetler içerisinde anlatmıştık. Fakat bayındırlık ve imar faaliyetleri altında eğitim ve sağlık ile ilgili isteklerin bazılarını vermemiz gerekmektedir. Bu isteklerden okul yapımıyla ilgili olan şu istekler dikkat çekmektedir:

“ Son senelerin iktisadi sıkıntıları, Eğitim Bakanlığı tarafından tespit edilmiş olan okul inşaat planlarının uygulanmasını engellemektedir. Bu planlara göre oluşturulması gereken okulların malzemelerinden büyük bir kısmı bölgede bulunmadığından dolayı dışarıdan getirilmesi zorunlu olmaktadır. Bu durum bölgede planların uygulanamamasına ve okul yapılmasının durmasına sebep olmuştur. Bu günkü imkânlar dâhilinde mahalli malzeme ve vasıtalarla ve ucuz olarak inşa edilebilecek binaların Eğitim Bakanlığınca dersane adedine göre planlarının bir an evvel hazırlanıp vilayete iletilmesinde zaruret görülmüştür. Bu durumun dışında okul inşaatlarının sağlıklı bir program dâhilinde yürünmesi gerekmektedir. İmkân elverdikçe evvela kaza merkezlerinde ve sonra kasaba merkezlerindeki bina ihtiyaçları temin edilmeli ve ancak bunlar temin olunduktan sonradır ki köy kanununu tatbik ederek mektep inşasına teşebbüs eden köylere yardım edilmelidir. ”²⁰²

Görüldüğü gibi okul ihtiyacı çok ciddi boyutlardadır. Tabi daha çok bu ihtiyaçların giderilmesi için Milli Eğitim Bakanlığında isteklerde bulunulmuştur. Fakat bayındırlık bakanlığına da ciddi işlerin düştüğü yine belirtilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında okul ihtiyacı daha önce de belirttiğimiz gibi sadece Konya'ya has bir durum değildir. Tüm ülkenin aynı durumdan muzdarip olduğunu bilmekteyiz. Yukarıda okul yapımıyla ilgili istekler şöyle devam etmektedir:

“ Üç senelik okullar köy çocuklarının terbiye ve tahsiline kâfi gelememekte olduğundan bunun eskisi gibi beş seneye çıkarılması. Ermenek Kazası'nın vilayete uzaklığı ve halkın fakir olması yüzünden çocuklarını dışarıya tahsil için gönderememekte olmasından ve kazanın Anamur, Mut, Hadim kazalarının ortasında bulunması ve nüfusu çok bir belde olmasından dolayı kaza merkezinde bir ortaokul yapılması. Köy okullarına da şehir okullarına olduğu gibi ufak tefek masrafların karşılanması için para verilmesi. Fariske Kasabası'na bağlı Fariske Merkez Köyü ile Çukur Bağ, Civler, Muzvadı, Mençek köyleri ve Kazancı Kasabası'na bağlı Kazancı Merkez Köyü ahalisi çok fakir olduklarından köylerine okul yapamamışlar ve bu suretle nüfusu itibariyle epeyce kalabalık olan köy okulsuz bir halde bulunduğundan öğretmende tayin edilememektedir. Bu köylerin yapacağı okula yardımcı olmak için yeteri miktarda para verilmesi. ”²⁰³

Yüksek tahsilin devam etmesi içinde yeteri kadar orta ve dengi okulun bulunmadığı da şu ifadeler ile anlatılmıştır:

²⁰² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.47.

²⁰³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.61-63.

“ 1. Bozkır ilçede beş sınıflı üç ilkokul olup senelerden beri bunları bitiren yurt çocuklarının yüzde de 5'i olsun fakirlik sebebiyle daha yukarı okula gidememektedir. Buna karşın bir Sarioğlu Kasabası'nda bir de Dere Köyü'nde yeni ilkokul yapılması düşünülmektedir. Fakat bu beş ilkokulun mezun edeceği çocukların mesafenin uzaklığı, yoksulluk, vesaitsizlik sebebiyle yüksek okula gidemeyerek açık zekânın sönmeğe mahkûm olacağı pek açık bir hakikat bulunduğundan ya ilçe merkezinde bir ortaokul veya ilçe merkezindeki ilkokulda ortaokul programlarının oluşturulması istenmektedir.

2. Elli iki köye sahip olan Ilgın Kazası'na bağlı 13 adet ilkokul mevcuttur. İlkokulu bitiren vatan yavruları mali durumları noktasından dışarıda ortaokul tahsillerini yapamamaktadırlar. Ulusal ve kültür ihtiyacının en başında gelen bu derde bir çare olmak üzere Ilgın merkezinde bir ortaokul açılmasının temini istenmektedir.

3. Kadınhanı İlçemizde bir ilkokulumuz olup beş sınıflı sekiz dersliklidir. Kasabalardan ve ilçeden ilkokul tahsilini bitiren diyebiliriz ki yüz çocuk mevcudu bulunmaktadır. Vaziyeti maliyesi müsait olan babalar çocuklarını diğer vilayete veya her hangi bir mahalle göndererek tahsilini yaptırmaktadır buda % 5'i geçmemektedir. Doksan beş çocuğumuz ilçe de mahalle sokaklarında, köylerde çobanlık etmek ve tarlada koşmakla vakitlerini geçirmektedirler. Şu acı olan hakikat karşısında kalbimiz sızlanıyor. Buna çare olmak için ilçede bir ortaokul açılması veyahut aynı okula üç sınıfın daha ilavesiyle ortaokul eğitimini her çocuğu memleketinde yapmasının temin edilmesini istiyoruz. “²⁰⁴

Ortaokul inşasının gerekliliği çoğu yerde kullanılan ifadelerde karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de dediğimiz gibi bu isteklerin hemen çoğunluğunu eğitim faaliyetleri başlığı altında incelediğimizden, burada çok ayrıntıya girmemekteyiz. Okul ihtiyacını belirten bir diğer ifade de şöyledir:

“ Vilayet dâhilinde merkezden başka orta mektep bulunmaması cidden bir noksanlıktır. Günden güne kuvvetlendiğini başarı ile gösteren milli intibahın mesut tecellileri karşısında bu ihtiyaca çare olmak zamanı gelmektedir ve diyoruz hatta geçmişir.....Meşrutiyet döneminde vilayet merkezlerinde rüştiye kısmını da ihtiva eden yedi senelik idadi mekteplerinden başka bazı büyük kaza merkezlerinde yine bu kısmı kapsamak üzere beş senelik idadiler bile vardı. Bunlar vilayet merkezine ihtiyaç hissetmeden o kazadan civar kaza nahiyelerinin orta tahsil ihtiyacını şeklen olsun temin ediyordu. Mesela Akşehir'de mevcut beş senelik idadisine mukabil Cumhuriyet maarifinin bu mühim kaza merkezinde bir orta mektebi niye bulunmasın? Karaman'da bir orta mektep niçin açılmasın? Bunlar birer ihtiyaçtır ki, temin edildiği takdirde Konya Lisesi'ne her sene tahsil başlangıcından ancak bu mektebin alacağı kadar ilk mektep mezunu müracaat edecektir. “²⁰⁵

Eğitim ile ilgili kurumsal eksikliğin yanında sağlık ile ilgilide eksiklikler çok fazladır. Hastane, sağlık ocağı, dispanser gibi eksiklikler çoğu yerde seslendirilmiştir. Sağlık ile ilgili bu isteklerden bazılarını şöyle verebiliriz:

“ Vergilere yapılan ilavelerden ele geçen vilayet gelirleri yüz kırk bin liradır. İdare-i hususiye bu gelirlerle bütün ihtiyaçları karşılamak zorundadır. Ziraat işleri, Sanat Okulu, sağlık işleri bu gelirler ile döndürülecektir. Hâlbuki sadece sıhhat işlerinin lüzum gösterdiği masraf iki yüz bin lirayı buluyor. Birkaç seneden beri meclis-i umuminin ciddi himmet ve fedakârlıklarının çok faydalı bir eseri olarak tanzim edilmiş olan mükemmel bir hastane binası meydana getirilmiştir. Ancak vilayet bütçesinin sıkıntılı vaziyeti bu binanın iç tesisat ve ihtiyaçlarını temin edemediği için memleket hastanesi halen eski binada sıkışmış bir vaziyette bulunmaktadır. “²⁰⁶

²⁰⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.10.

²⁰⁵ Maarif Mevzuu, Babalık Gazetesi, 29.09.1929, s.2.

²⁰⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.42.

Özellikle eğitim ve sağlık hizmetleri ile ilgili kurumların biran önce yapılması istenmiştir. Şehrin gelirlerinin ihtiyaç duyulan bu kurumların yapımına yeterli gelmeyeceği belirtilmiştir.

3.6. Adliye İle İlgili Faaliyetler

Halkın huzur içinde yaşamasını sağlayan hususlar tek bir parçadan oluşmamaktadır. Ekonominin iyi olması, eğitim – sağlık gibi hizmetlerin aksamaması, asayişin sağlanması gibi unsurların yanında diğer önemli bir husus da adaletin temin edilmesidir. Adalet ile yönetilemeyen toplumlar huzuru yakalamakta sorun yaşarlar. Bir devlette de adaletin temin edileceği en önemli yerler adliye saraylarıdır. Buralarda hukukun mahkemelerde uygulanması ile toplumsal huzur teminat altına alınmış olur. Tüm bunlardan dolayı Konya halkı da adaletin temin edilebilmesi için adliye mekanizmasının sağlıklı çalışmasını istemiştir. Bu başlık altında Konya'nın adliye ve mahkemeler ile ilgili isteklerinden bahsedeceğiz. Bu konu ile ilgili Konya halkının ısrarlı istekleri göze çarpmaktadır. Adliye işleri ile ilgili Konya halkının istekleri genel anlamda sistemin uygulanırken aksamadan ve halkı mağdur etmeden yerine getirilmesi şeklindedir. Adliye işleri ile ilgili halkın genel anlamda üzerinde durduğu istekler şunlardır:

- Adli işlerin yürütüleceği mahkeme binalarının ve salonlarının azlığı,
- Adliye binaları veya mahkeme salonları olmayan ilçelerden gelenlerin mağdur hale geldikleri,
- Hâkim, savcı ve adli memur gibi adliye personelinin yetersiz kaldığı, ihtiyaçları karşılayamadığı,
- Adliye binası olup da hemen her alanda mahkemelerin olmaması gibi istekler bulunmaktadır.

Konya halkının adli işler ile ilgili isteklerini maddeler halinde sıralar isek şöyle diyebiliriz:

1. Şehrin genelinde asliye mahkemesi eksik durumdadır bu durum da halkı büyük sıkıntıya maruz bırakmaktadır. Halk 30 – 35 saatlik mesafelere gitmek ve gittikleri yerlerde günlerce perişan halde mahkeme gününü beklemek zorunda kalmaktadırlar. Devletin bütçesinin ve personel sayısının bu ihtiyacın karşılanmasını mümkün bırakmıyorsa sulh mahkemelerine kısmen de olsa asliye işlerinin de görülmesi için yetki verilmesini istemişlerdir.

2. Cihanbeyli İlçesi'nin adliye teşkilatı İnevi, Böğrüdelik, Ilgın, Akşehir ve Konya olmak üzere beş mahkemeye ayrılmıştır. İnevi ve Böğrüdelik'te birer sulh hâkimliği vardır. Bu sulh hâkimliğinden başka mahkeme bulunmamaktadır. Bu sebeple İnevi'nin ağır cezası Konya'ya, Böğrüdelik mahkemesinin asliyesi Ilgın İlçesi'ne ve ağır cezası da Akşehir'e bağlıdır. Bu durum karşısında otuz bin nüfuslu Cihanbeyli İlçesi halkı hangi mahkemeye gideceğini şaşırılmaktadır. Aynı zamanda Cihanbeyli İlçesi bu mahkemelere gidecek olsa bile bir tarafta otuz saat mesafede olan Ilgın, diğer tarafta kırk saat mesafede olan Akşehir İlçelerine çok ciddi masraflar yaparak gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sıkıntılı durumu düşünen hak sahipleri çoğu zaman haklarından vazgeçmekte, şahitlerde gördüklerini saklayarak bu sıkıntıyı çekmek istememektedirler denilmiştir. Böylelikle birçok vatandaş mağdur duruma düşürülmüştür denilmiştir. Cihanbeyli İlçesi'ndeki tüm bu maddi ve manevi zararlara sebep olan durumların çözümü için Cihanbeyli İlçesi'nin tüm mahkeme işlerinin Konya merkeze bağlanması istenmiştir.

3. Ermenek İlçesi'nin ağır cezayı gerektiren davalarına Karaman mahkemesi bakmakta, Ermenek İlçesi Karaman'a çok uzak bulunmaktadır denilmiş ve kışların çok çetin geçmesinden dolayı Ermenek'i Karaman'a bağlayan yollar da kapanmaktadır denildikten sonra nüfusu hiç de az olmayan Ermenek'e bir ağır ceza mahkemesi istenmiştir. Aynı zamanda sulh hâkimi eksikliği de belirtilmiş ve bölgeye yeni sulh hâkimleri gelmesinin bölge halkını rahatlatacağı belirtilmiştir.

4. Seydişehir ve çevresindeki ilçelerin ağır ceza işlerini görmek için Seydişehir'e ağır ceza mahkemesinin açılması istenmiştir.

5. Akşehir'de çoğu ihtiyaçları giderilen kasabaların ve köylerin ilçenin de büyümesi ile sürekli hukuki birçok sorunları oluşmaktadır denildikten sonra beldelerde ve kasabalarda var olan hükümet konaklarına, yer de olduğundan dolayı birer sulh hâkimliklerinin açılması istenmiştir.

6. Bozkır İlçesi'nin adliyesinde hukuk ve ceza kısımları ayrı ayrı birer hâkime ihtiyaç duymakta iken tek hâkim ile idare edilmektedir. Bu tek hâkim kadrosu da boş durmaktadır, yerine bakacak olan vekillerin de olmaması dolayısıyla davalar birikmiştir denilmiştir. Bu durum halkı ciddi mağduriyetlere itmektedir denildikten sonra ilçeye ağır ceza hâkimi ve asliye ceza hâkimi kadrolu olarak istenmektedir.

7. Ilgın İlçesinde daha çok halkın alacaklarını tahsil edemediği belirtilmiş, bu sebeple borçluların borçlarını vermedikleri zaman hapse atılmaları istenmiş, bunun ile ilgili kanuni düzenleme yapılması belirtilmiştir.

8. Çumra İlçesi sınırları geniş bir ilçedir. Bu sınırlar içerisinde 60 kadar köy bulunmaktadır denildikten sonra bu kadar insanın adliye işlerinin tek bir hâkim ile çözülemediği belirtilmiştir. Adliye kadrosuna yeni bir hâkim ve mübaşir eklenir ise şayet ilçe halkının uzun zamandan beri devam eden adli sorunları büyük oranda çözülecektir denilmiştir. Aynı zamanda tek bir mübaşirin bulunmasından dolayı dava ile ilgili tebligat hazırlanamamakta ve ilgili kişilere dava ile ilgili tebligat ancak dava bittikten sonra yapılabilmektedir denilmiştir. Bu sebeple acilen adli personel ihtiyacı bulunduğundan bu ihtiyacın giderilmesi,

9. Beyşehir İlçesi'nde bulunan sulh mahkemelerinin yeterli olmadığı belirtilmiş, bu sebeple özellikle nüfus bakımından büyük olan Manastır, Kireyli ve Doğanbey gibi beldelere birer sulh mahkemesinin açılması halkın işlerine çok fayda sağlayacağı belirtildikten sonra bu sorunun giderilmesi,

10. İlçeler ile ilgili bu isteklerden sonra adliyenin genel işleyişi ile ilgili de bazı isteklerde bulunulmuştur. Örneğin mahkeme başkâtibinin aynı zamanda noter yardımcısı ve icra memurluğu vazifesinin bulunmasının yanında senenin yarısını savcılığa vekâlet ederek geçirmesi olduğu söylenmiştir. Bu durumda farklı dallarda görev yapan başkâtibin asıl vazifesini tam anlamıyla yapamamasına neden olmaktadır denilmiştir. Bu duruma bir de örnek verilmiş ve noterlik işi için merkeze gelen bir köylünün sadece vekâlet vermek için günlerce başkâtibi beklemek zorunda kaldığı söylenmiştir. Tabi bu durum basit bir işini bile günlerce bekleyerek yaptırmakta olan halkın işlerinden uzak kalmasına ve mağdur olmasına sebebiyet vermektedir denilmiştir. Bu durumun önlenmesi kolay gerçekleşebilir denilmiş, bunun için adliyelere sadece bir icra memurunun gönderilmesi gerekmektedir denilmiştir. Diğer bir sorun da zabıt kâtibi kadrosunun darlığıdır. Bunun için de iki adet daha zabıt kâtibi adliyelere eklenmelidir. Bazı davalar var ki bu davaların boyutu çok düşüktür denilmiş, bunun için küçük davaların çözümünü mahkemelerin meşgul edilmemesi amacıyla 1580 sayılı belediye kanununa bir madde eklenerek belediye encümenlerinde çözülmesini sağlanır ise adliye mekanizması çok daha sağlıklı şekilde işler denilmiştir.²⁰⁷

²⁰⁷ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.1-2-23-51-68.

Bayındırlık, imar ve adliye işlerini ele aldığımız bu bölümde genelde istekler yol yapımı ve devlet işlerinin aksamadan devam edebilmesini sağlayıcı kurumların açılması oluşturmaktadır diyebiliriz. Özellikle eğitim, sağlık ve adliye işlerinin aksamadan devam edebilmesi amaçlanmıştır. Okul, hastane, mahkeme salonlarının eksikliği belirtilmiş ve bu konulara çözüm istenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM EĞİTİM, KÜLTÜR VE SAĞLIK FAALİYETLERİ

4.1. Eğitim ve Kültür Alanındaki Faaliyetler

Eğitim ve öğretim bir toplumun gelişmesi, refah seviyesinin artması ve varlığını daha ileriye götürmesi için çok önemli bir unsurdur. Eğitim ve öğretimin sağlıklı şekilde çağının gereklerini karşılayacak biçimde nesillere verilmesi milletin var olmasının aslında teminatıdır. Biliyoruz ki Atatürk de eğitim ve öğretimin önemini çok iyi kavramış önemli bir liderdir. Bu amaçla gerçekleştirmiş olduğu inkılâplarda eğitime ayrı bir yer vermiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra hızla eğitim ve öğretimi çağın gereksinimlerini karşılayacak seviyeye ulaştırmak amacıyla tedbirler almıştır. Yapmış olduğu konuşmalarda da eğitim ve öğretimin önemini sürekli vurgulaması bu durumu göstermektedir. Sadece şu sözü bile eğitime verdiği önemi gösterir:

'' Dünya'da her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici ilimdir, fendir. İlmin ve fennin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir, doğru yoldan sapmaktır. Yalnız; ilmin ve fennin yasadığımız her dakikadaki safhalarının sonuçlarını idrak etmek ve gelişmesini zamanında takip etmek şarttır. Binlerce yıl önceki kuralları, bugün aynen uygulamaya kalkışmak elbette ilmin ve fennin içinde olmak değildir. En önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir ulusu ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya da bir ulusu esaret ve sefaletle terk eder. Milli eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık bir karışıklık ve yanlış anlama olmamalıdır. Bir de milli eğitim esas olduktan sonra onun dilini, usulünü, vasıtalarını da ulusal yapmak zorunluluğunu tartışmak gereksizdir. Milli eğitim ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenen genç beyinleri bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali fazlalıklarla doldurmaktan dikkatle kaçınmak lazımdır. ''²⁰⁸

Eğitim ve kültürel açıdan Konya'ya baktığımızda özellikle Selçuklular zamanında başkent olmasından dolayı Konya önemli bir ilim ve kültür merkezi olarak karşımıza çıkar. O yıllarda kurulan ve bugünkü adıyla üniversite olarak bilinen medreseler dönemin en önemli eğitim ve öğretim kurumlarıydı. Konya ise Selçukluların başkenti olmasından dolayı dönemin önemli medreselerini bünyesinde bulunduruyordu. Devrin büyük ilim adamları da bu medreselerde dersler

²⁰⁸ Komisyon. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. c.II, ATAM Yayınları, Ankara, ss. 202-206.

vermişlerdir. Bu devirde çevre ülke ve beldelerden ilim adamları Konya'ya gelmiştir. Hatta bunlardan biri de Mevlana'dır.

4.1.1. İlköğretime Yönelik Faaliyetler

Osmanlı döneminde de eğitim ve öğretim yine aynı hassasiyetle devam etmiştir. Osmanlı yükselme döneminde İstanbul başta olmak üzere çoğu şehir dönemin en önemli medreselerine sahip bulunmaktaydı. Bu medreselerde çağının en önemli ilim adamları dersler vermekteydi. Konya Selçuklular dönemindeki kadar olmasa da Osmanlılar döneminde de eğitim ve öğretime önem verilen bir şehir olmuştur. Fakat özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çoğu kurumlarında olduğu gibi eğitim ve öğretim kurumlarında da bozulmalar ve gereken önemin verilmemesinden kaynaklı gerilemeler olmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarına baktığımızda ülke genelinde Öğretmen, okul, okul araç ve gereçlerinin eksikliği kendini göstermekteydi. Konya'da da aynı durum söz konusu olmuş ve bölge halkı eğitim ve öğretim ile ilgili eksiklerini CHP idaresine bildirmişlerdir. Okul ve öğretmen eksikliğine yönelik şu istekler dikkat çekicidir:

“ Geniş sınırlara sahip vilayetimizin eğitim ve öğretim ihtiyacı maalesef istenilen şekil ve surette temin edilememektedir. Birkaç seneden beri eğitim ve öğretime harcanan mesai sayesinde merkez ilçe ve kasabalarda birçok okul binaları vücuda getirilmiş ve köylerimizin de birçoklarında halkın himmet ve yardımları ile yeni ve muntazam köy okulları yapılmış ise de meydana gelen bu binalar ihtiyacı karşılayamamaktadır. Mevcut okulların bilhassa köylerde ve kasabalarda öğretmen kadroları da tamamlanmış değildir. Okul binası en çok olan mahallerde bile temel eğitim yaşında bulunan çocukların büyük çoğunluğu okul ve tahsil fırsatı bulamamaktadır. Diğer taraftan vilayetin eğitim ve öğretim ihtiyaçlarının elde olan imkânlarla karşılanması da mümkün değildir. Bir iki seneden beri yol vergisine getirilen zamlardan elde edilen gelir ile eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmış ise de yine de gereken ölçüde karşılanamamıştır. Bu yıl eğitim ve öğretim idaresinin vilayet meclisine teklif ettiği eğitim ve öğretim bütçesi 800 bin lira civarındadır. Fakat buna rağmen gelirler ile elde edilebilecek miktar 450 bin lirayı geçmez. ”²⁰⁹

Dikkat edileceği üzere eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ihtiyaçları ileri seviyededir. Okulun en fazla olduğu yerlerde bile temel ilköğretim eğitimini alabilecek çocukların yarısı okul eksikliğinden dolayı bu eğitimlerini alamamaktadır. Yeni okulların yapılması için ayrılan bütçenin tamamlanması sağlanamadığından sorunun bir türlü çözülemediği görülmektedir. Halkın bu konuda kendine düşen fedakârlığı yaptığı da belirtilmekte ama buna rağmen sorunun çok büyük olmasından dolayı halledilemediği şikâyet edilmektedir. Tabi dönemin şartları düşünülecek olur ise, şunu diyebiliriz ki savaştan yeni çıkmış olan devletin bu sorunu hemen

²⁰⁹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.42.

halledebilmesi mümkün değildir. Halkın ise bu konuda yapabilecekleri yine dönemin şartları düşünüldüğünde sınırlıdır.

Bu şikâyetler uzun yıllar devam etmiştir. Örneğin 1931 yılında CHP kongresinden bölge halkının eğitim ve öğretimin eksiklikleri ile ilgili istekleri şu şekildedir:

“ Son senelerin iktisadi sıkıntıları, Eğitim Bakanlığı tarafından tespit edilmiş olan okul inşaat planlarının uygulanmasını engellemektedir. Bu planlara göre oluşturulması gereken okulların malzemelerinden büyük bir kısmı bölgede bulunmadığından dolayı dışarıdan getirilmesi zorunlu olmaktadır. Bu durum bölgede planların uygulanamamasına ve okul yapılmasının durmasına sebep olmuştur. Bugünkü imkânlar dâhilinde mahalli malzeme ve vasıtalarla ve ucuz olarak inşa edilebilecek binaların Eğitim Bakanlığınca dersane adedine göre planlarının bir an evvel hazırlanıp vilayete iletilmesinde zaruret görülmüştür. Bu durumun dışında okul inşaatlarının sağlıklı bir program dâhilinde yürünmesi gerekmektedir. İmkân elverdikçe evvela kaza merkezlerinde ve sonra kasaba merkezlerindeki bina ihtiyaçları temin edilmeli ve ancak bunlar temin olunduktan sonradır ki köy kanununu tatbik ederek mektep inşasına teşebbüs eden köylere yardım edilmelidir. Konya vilayet merkeziyle kaza merkezlerinde 100 bin kadar nüfus vardır. Buna göre küçük bir hesaplama ilkökula devam yaşında bulunan on binden fazla çocuk bulunması gerekir. Okula devam eden çocukların adedi ise 6300 dür. Bunları okutan hocaların adedi de 218’dir. İlköğretim eğitiminin mecburiyetini uygulayabilmek üzere bu merkezlerin daha 160 adet öğretmene ihtiyacı vardır.”²¹⁰

Diğer taraftan Konya’nın bu dönemde 866 köyünden yalnız 225’inde okulun bulunması da ayrı bir sorundur. Bu duruma göre kısa bir hesaplama yapılabilir ise şayet köy başına bir öğretmen düştüğünü düşünsek dahi daha halen 641 hocaya ihtiyacın olduğu ortaya çıkar. Bu da şunu gösterir ki ihtiyaç gerçekten çok büyüktür. Öğretmenlerle ilgili bu ciddi açık aslında sadece Konya’ya has bir durumda değildir. Ülkenin geneli düşünüldüğünde sayı çok daha fazla bir boyuta çıkmaktadır. Tabi bu dönemin şartları içinde bu durumun çözümü için açılmış olan öğretmen okulları düşünüldüğünde açığın kısa zamanda giderilmesinin mümkün olmadığı da bir gerçektir. Hâlbuki vermiş olduğumuz bu durum sadece ilköğretim ihtiyacı içindir. Halkın temel eğitiminin verilmesi için bile çözülmesi gereken çok büyük sorun mevcuttur. Bu sebeple özellikle köylerde çocuklara temel eğitimi verebilecek, az ücret ile çalışabilecek öğretmenlerin temin edilmesi istenmektedir. Bu durumun Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çözülmesi bu dönemde istenmiştir.²¹¹

Konya’nın ilçelerinin de eğitim ve öğretim ile ilgili istekleri bulunmaktadır. Mesela Karaman’da ilçenin tarihi bir kimliğinin bulunduğu ve aynı zamanda diğer ilçelere göre daha merkezi bir yer olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple diğer kasaba ve yerleşim yerlerinde bulunan halkın buraya gelmesinin kolay olduğu söylendikten

²¹⁰ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.47.

²¹¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.47.

sonra burada bir ortaokulun inşa edilmesi istenmiştir. Böylelikle merkezi bir yapıya sahip olan ve diğer ilçelere karşı daha fazla nüfusa sahip olan Karaman'da açılan bir ortaokul çok önemli bir sorunun çözümünü sağlayacaktır denilmiştir. Bu nedenlerle bu durumun Milli Eğitim Bakanlığı'na bildirilmesi istenmiştir.²¹²

Diğer bir ilçe olan Ermenek de eğitim ve öğretim ile ilgili isteklerde bulunmuştur. İlçe Konya merkeze çok uzak bir yerdedir. Bu sebeple özellikle ilköğretimini bitiren çocukların daha sonraki eğitimlerini sağlayamadıkları belirtilmişlerdir. Aynı zamanda özellikle Ermenek halkının ekonomik şartlarının kötü olması sebebiyle bölge okullarına kendi ihtiyaçlarını karşılamaları için küçük de olsa ödenek ayrılması istenmiştir. Bu durumun dışında ilçeye bağlı bazı kasaba ve köylerin ekonomik şartlardan kaynaklı eğitim ve öğretim sorunları şu şekilde bildirilmiştir:

*'' Üç senelik okullar köy çocuklarının terbiye ve tahsiline kâfi gelememekte olduğundan bunun eskisi gibi beş seneye çıkarılması. Ermenek Kazası'nın vilayete uzaklığı ve halkın fakir olması yüzünden çocuklarını dışarıya tahsil için gönderememekte olmasından ve kazanın Anamur, Mut, Hadim kazalarının ortasında bulunması ve nüfusu çok bir belde olmasından dolayı kaza merkezinde bir ortaokul yapılması. Köy okullarına da şehir okullarına olduğu gibi ufak tefek masrafların karşılanması için para verilmesi. Fariske Kasabası'na bağlı Fariske Merkez Köyü ile Çukur Bağ, Cıvler, Muzvadi, Mençek köyleri ve Kazancı Kasabası'na bağlı Kazancı Merkez Köyü ahalisi çok fakir olduklarından köylerine okul yapamamışlar ve bu suretle nüfusu itibarıyla epeyce kalabalık olan köy okulsuz bir halde bulunduğundan öğretmende tayin edilememektedir. Bu köylerin yapacağı okula yardımcı olmak için yeteri miktarda para verilmesi. Sarı Veliler Köyü okul yapmış olduğundan buraya bir öğretmen tayin edilmesi istenmektedir.*²¹³

Cihanbeyli İlçesi'nde ise ne ilkokul ne de ortaokul bulunmadığı sadece iki odalı eskiden kalma sağlıklı olmayan bir binanın bulunduğu belirtilmiştir. Tabi böylesi bir binada normal olarak eğitim ve öğretimin yapılmasının çok zor olduğu aynı zamanda yapılmak istense bile iki odası olmasından dolayı çocukların hepsinin kabul edilemediği belirtilmiştir. Yani hem küçük hem de sağlıksız böyle bir binada eğitim ve öğretimin yapılamadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Cihanbeyli'ye bir okul binasının yapılması, aynı zamanda okulun gerekli tüm ihtiyaçlarının da temin edilmesi istenmiştir. Özellikle öğretmen ihtiyacının eksik bırakılmaması belirtilmiştir.²¹⁴

Ereğli'de aslında okul bulunmakta olmasına rağmen Konya'nın en büyük ilçelerinden olmasından dolayı bu okulun ihtiyaçları karşılayamadığı belirtilmiştir.

²¹² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.47.

²¹³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.61-63.

²¹⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.68.

İlçenin çok büyük olmasından dolayı gerektiği ölçüde okul yapılması ve bu okulun gerekli tüm ihtiyaçlarının karşılanması istenmiştir.²¹⁵

1935 yılında CHP yönetiminden özellikle iki ilçe eğitim ve öğretim ile ilgili ciddi ısrarcı isteklerde bulunmuşlardır. Bunlar Karaman ve Ermenek ilçeleridir. Karaman ortaokul binasının okulun kendisine ait olmadığını ortaokul olarak kullanılan bu binanın kiralanmış bir ev olduğunu söylemiştir. Özellikle çevre ilçelerden de bu binaya öğrenci geldiği toplamda 150'ye yakın öğrencisinin bulunduğu vurgulanmıştır. Özellikle son dönemlerde okuyan genç sayısının artmasından dolayı bu miktarın bir sonraki yıl iki katına çıkacağı söylendikten sonra arsası hazırlanmış olan yeni bir okul binası istenmiştir. Binanın yapımı için aşağı yukarı on bin liraya ihtiyaç duyulmuş, eğer bu miktarın verilmesi gerçekleşir ise çok güzel bir binanın yapılması sağlanacaktır denilmiştir. Diğer ilçe olan Ermenek nüfusunun azımsanmayacak kadar olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple okuması gereken öğrenci sayısının da bu nispette çok olduğu söylenmiştir. Fakat ilçe merkezinde bir ortaokulun hala yapılmadığı söylenmiş bu sebeple bölge halkının cahil kaldığı belirtilmiştir. Özellikle Ermenek'in bulunduğu coğrafi konumdan şikâyet edilmiş, çevresindeki ilçe merkezlerine çok uzak olduğu ve aynı zamanda yolların çok kötü olduğu söylenmiştir. Bu sebepten dolayı kimsenin çocuklarını okumaya göndermediği daha doğrusu gönderemediği belirtildikten sonra kısa zamanda ilçeye bir ortaokul yapılması istenmiştir.²¹⁶

Halkın 1938 yılındaki isteklerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

“ 1. Bozkır ilçede beş sınıflı üç ilkokul olup senelerden beri bunları bitiren yurt çocuklarının % 5'i fakirlik sebebiyle daha yukarı okula gidememektedir. Buna karşın bir Sarioğlan Kasabası'nda bir de Dere Köyü'nde yeni ilkokul yapılması düşünülmektedir. Fakat bu beş ilkokulun mezun edeceği çocukların mesafenin uzaklığı, yoksulluk, vesaitsizlik sebebiyle yüksek okula gidemeyerek açık zekânın sönmeğe mahkûm olacağı pek açık bir hakikat bulunduğundan ya ilçe merkezinde bir ortaokul veya ilçe merkezindeki ilkokulda ortaokul programlarının oluşturulması istenmektedir.

2. 52 köye sahip olan Ilgın Kazası'na bağlı 13 adet ilkokul mevcuttur. İlkokulu bitiren vatan yavruları mali durumları noktasından dışarıda ortaokul tahsillerini yapamamaktadırlar. Ulusal ve kültürel ihtiyacın en başında gelen bu derde bir çare olmak üzere Ilgın merkezinde bir ortaokul açılmasının temini istenmektedir.

3. Kadınhanı İlçemizde bir ilkokulumuz olup 5 sınıflı 8 dersliklidir. Kasabalardan ve ilçeden ilkokul tahsilini bitiren diyebiliriz ki 100 çocuk mevcudu bulunmaktadır. Vaziyeti maliyesi müsait olan babalar çocuklarını diğer vilayete veya her hangi bir mahalle göndererek tahsilini yaptırmaktadır bu da % 5'i geçmemektedir. 95 çocuğumuz ilçede mahalle sokaklarında, köylerde çobanlık etmek ve tarlada koşmakla vakitlerini geçirmektedirler. Şu acı olan hakikat karşısında kalbimiz sızlıyor. Buna çare olmak için

²¹⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.75.

²¹⁶ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.25.

*ilçede bir ortaokul açılması veyahut aynı okula üç sınıfın daha ilavesiyle her çocuğun ortaokul eğitimini memleketinde yapmasının temin edilmesini istiyoruz.*²¹⁷

Osmanlı Devleti'nde her yerde olduğu gibi Konya'da da ilköğretim ilkokullarda, ortaöğretim ortaokul ve liselerde yapıliyordu. Cumhuriyetin ilanından sonra, ilkokulların yapıları değiştirilerek, yeni ilköğretim talimatnamesi uygulanmış ve bir kısım ilkokulların binası yeniden düzenlenmiştir.²¹⁸

İlköğretimdeki okul sayısı eksikliği üzerine hızla okul yapımına devam edilmiştir. 1923'ten 1938 yılına kadar hızla devam eden bu girişim 15 yıl zarfında başarılı olmuştur.

Bu dönemde sadece Konya merkezde açılan ilkokullar şunlardır:

- Altun Çeşme (Çifte Merdiven) İlkokulu
- Ak Çeşme (Kara kurt) İlkokulu
- Akif Paşa İlkokulu
- Anafartalar İlkokulu
- Cumhuriyet İlkokulu
- Dumlupınar İlkokulu
- Gazi Mustafa Kemal İlkokulu
- Hâkimiyet-i Milliye İlkokulu
- İhsaniye İlkokulu
- İnönü İlkokulu
- İsmet Paşa İlkokulu
- Köprübaşı İlkokulu
- Kurtuluş İlkokulu
- M. Şevki Paşa İlkokulu
- Necatibey İlkokulu
- 19 Mayıs İlkokulu
- Sadırlar İlkokulu
- Sakarya İlkokulu
- Şehit Sadık İlkokulu
- Şükrü Doruk İlkokulu
- Ulu Irmak İlkokulu

²¹⁷ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.10.

²¹⁸ Mehmet Önder. (1957). *Konya Maarif Tarihi*. Ülkü Basımevi, Konya, ss.75.

- Topraklık İlkokulu²¹⁹

1938 yılına kadar yapılan ve yeniden düzenlenen okul sayısı şu şekildedir:

	Şehirlerde	Köylerde	Toplam
Konya	6	16	22
Akşehir	1	18	19
Ilgın	-	12	12
Kadınhanı	1	6	7
Cihanbeyli	-	6	7
Karaman	1	17	18
Ermenek	-	6	6
Hadim	1	9	10
Ereğli	1	8	9
Çumra	-	12	12
Karapınar	-	2	2
Seydişehir	-	5	5
Bozkır	1	9	10 ²²⁰

Yukarıdaki tabloda görülmektedir ki 1923 – 1938 yılları arasında 13’ü şehir merkezlerinde, 136’sı köylerde olmak üzere toplam 149 okulun yeniden yapıldığını veya düzenlendiğini görmekteyiz. Daha önce mevcut bulunan okullarla bu sayı 186’dır. Tabi zamanla eğitim politikalarının gelişmesi ile bu ilkokulların yanlarına ilaveten 1927 Eylülünden itibaren bir hazırlık sağlamak için anaokulları da açılmıştır.²²¹

4.1.2. Ortaöğretime Yönelik Faaliyetler

İlköğretim okullarının sayısının gün geçtikçe artması ve aynı zamanda ilköğretimin zorunlu hale gelmesi ile öğrenci sayısında çok ciddi oranda artış olmuştur. Bu artış karşısında aynı oranda orta öğretim kurumlarında artışın olmaması ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum maalesef ortaöğretimin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Yukarıda verdiğimiz halkın CHP’den isteklerine

²¹⁹ Önder, komat, ss.76.

²²⁰ Önder, komat, ss.75-80.

²²¹ Önder, komat, ss.76.

baktığımızda da bunu görebiliriz. Konya'nın büyük ilçelerinde dahi yeterli ortaokul bulunmamaktadır. Halk bu durumdan çok rahatsız olduğunu belirtmekte ve bir an önce bu konunun çözümünü istemektedir. Orta öğretim sorununun Konya'da çözümü amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı artan öğrenci sayısının ihtiyacını karşılamak için ortaokulların var olan sınıflarının yanına ilave sınıflar açmıştır. Fakat bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Dönemin Babalık Gazetesi ise şöyle yazmaktadır:

“ Vilayet dâhilinde merkezden başka orta mektep bulunmaması cidden bir noksanlıktır. Günden güne kuvvetlendiğini başarı ile gösteren milli intibahın mesut tecellileri karşısında bu ihtiyaca çare olmak zamanı gelmektedir ve diyoruz hatta geçmiştir.....Meşrutiyet döneminde vilayet merkezlerinde rüştiye kısmını da ihtiva eden yedi senelik idadi mekteplerinden başka bazı büyük kaza merkezlerinde yine bu kısmı kapsamak üzere beş senelik idadiler bile vardı. Bunlar vilayet merkezine ihtiyaç hissetmeden o kazadan civar kaza nahiyelerinin orta tahsil ihtiyacını şeklen olsun temin ediyordu. Mesela Akşehir'de mevcut beş senelik idadisine mukabil Cumhuriyet maarifinin bu mühim kaza merkezinde bir orta mektebi niye bulunmasın? Karaman'da bir orta mektep niçin açılmasın? Bunlar birer ihtiyaçtır ki, temin edildiği takdirde Konya Lisesi'ne her sene tahsil başlangıcından ancak bu mektebin alacağı kadar ilk mektep mezunu müracaat edecektir. ”²²²

Bu ihtiyaçlara rağmen 1923 – 1938 döneminde orta öğretimde yapılanlar genellikle yeni düzenlemelerden ibaret kalmıştır. Rüştiyeler, ortaokullara ve idadiler ile sultaniler liselere yeni bir ders programı ve eğitim teşkilatındaki düzenlemeler ile dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm okulların yapılarında da meydana gelmiştir. Yani sadece isimleri değişmemiştir. Öğrencilerin kabulünde de değişiklikler olmuştur. Örneğin önceleri yalnız erkek öğrencilerin kabul edildiği Konya Lisesi daha sonra kız öğrencileri de kabul etmeye başlamıştır. Konya lisesine ayrıca bulunduğu konumun öğrencilerin gelmesine uygun olmasından dolayı orta kısım eklenmiştir. Bu kısma da yatılı öğrenci alınmıştır.²²³

Daha önce de halkın istek ve şikâyetlerinde gördüğümüz gibi orta öğretim seviyesinde Konya'nın sorunu büyüktür. Orta öğretim seviyesinde yapılan yatırımların eksikliği kendini göstermektedir. Halk bu durumdan rahatsızdır. Oysaki özellikle Selçuklular döneminde ülkenin en önemli eğitim ve öğretim merkezi Konya idi. Tabi bu durum Konya'nın Selçukluların başkent olmasından kaynaklıydı. Ama Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim alanındaki kurumsallaşmanın en azından ihtiyacı karşılamaya yönelik olması gerekmektedir. Orta öğretim okullarının sayısının şehrin ihtiyacını karşılamaktan uzak olmasının çok değişik nedenleri vardır. Sayının bu kadar az olması değişik nedenlerle izah edilebilse de aslına bakılırsa bu durumun en

²²² Maarif Mevzuu, Babalık Gazetesi, 29.09.1929, s.2.

²²³ Önder, komat, ss.77-78.

önemi sebebi olarak Latin Harfleri'nin kabulü ile birlikte yeni yazıyı orta öğrenim seviyesinde bilenlerin az olabileceği düşüncesidir diyebiliriz. Tabi bu konuyu sadece Konya ile sınırlandırmak da yanlış olur. Aslında bu tüm ülkenin sorunudur.

4.1.3. Yükseköğretim ve Mesleki Eğitime Yönelik Faaliyetler

Tüm bunların dışında devletin ihtiyaç duyduğu eleman ihtiyacını karşılamak ve çeşitli meslek gruplarında işçi, usta yetiştirmek amacıyla Cumhuriyet döneminde mesleki eğitim veren okullar da açılmıştır. Konya'da da bu amaçla açılan okullar bulunmaktadır.

Konya'da mesleki eğitim veren okullar öğretmen okulları, ziraat mektebi ve Sanat enstitüsüdür. Bu okullardan öğretmen okulları Cumhuriyetin ilk yıllarında çok fazla ihtiyaç duyulan öğretmen açığını kapatmak için faaliyet yürütmüşlerdir. Konya'da erkek ve kız öğretmen okulları bulunmaktaydı. Bunlardan Erkek Öğretmen Okulu 1933 yılına kadar faaliyetine devam etmiş daha sonra Adana'ya taşınmıştır.²²⁴

Diğer mesleki eğitim veren okul ise Konya Ziraat Okulu'dur. Bu okul en önemli ekonomik faaliyeti tarım olan Konya'nın ortaya çıkabilecek tarım alanındaki teknik eleman ihtiyacının yetiştirilmesi için açılmıştır. Gerek mühendis gerekse çiftçinin bilgilendirilmesi ve daha modern tarımsal faaliyet yürütmelerini sağlayıcı uzmanları yetiştirmiştir. Fakat okulun faaliyeti çok uzun sürmemiştir. Okul birkaç yıl sonra kapanmıştır.²²⁵

Konya'da yine birkaç yıl devam eden ve sonra kapanan diğer bir okul da Şoför Mektebi'dir. Bu okul herhangi bir mesleği olmayan gençlere motorlu vasıta kullanımını öğretmek hem zamanla artan makineleşme ile birlikte ortaya çıkan şoför ihtiyacını karşılamak hem de işsiz gençleri meslek edindirmek amacıyla açılmıştır. Bu okul ile ilgili Babalık Gazetesi'nde şu ifadeler yer alır:

“ Bazı gençler askerlik yaptıktan sonra Okul Müdürü'ne yazdıkları mektuplarda sanat sahibi olmak için okula alınmalarını Okul Müdürü'nden rica etmişlerdir. Nice böylelerinin müracaatlarını dikkate alarak onları mesleki eğitimden mahrum bırakmamak lazım gelir. Memleketimizin bilhassa zirai geleceği makinelerle bağlı olduğundan sanata hevesli olup okula müracaat edenlere yer ayrılmalıdır. Anadolu'ya yalnız ziraat makinelerini getirmek fayda etmez, önce o makineleri kullanabilecek kişilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. ”²²⁶

²²⁴ Önder, komat, ss.78.

²²⁵ Önder, komat, ss.78.

²²⁶ Ekrem Reşat. Şoför Mektebi. *Babalık Gazetesi*, 20.08.1920, s.3.

Diğer meslek okulu Sanat Enstitüsü'dür. Bu okul torna tesviye, demircilik, dökümcülük, marangozluk gibi bölümlere sahip önemli bir meslek okuludur. Hatta okulda imal edilen bazı değişik ürünler Atatürk'e de gönderilmiştir. Atatürk 1925 yılında Konya'yı ziyaretlerinde bu okulu gezerek büyük bir ilgi göstermiştir. Daha sonra bu okul Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ikinci derecede ihtisas okulu olarak kabul edilmiştir.²²⁷

Konya'da Cumhuriyetin ilanından sonra açılan ilk yüksek okul da ortaokul öğretmeni yetiştirmek amacıyla Orta Öğretim Okulu adıyla açılmıştır. 1926 – 1927 yıllarında faaliyete geçen bu okulun iki yıl süreyle öğretim yapması planlanmış, aynı yıl okula 16 öğrenci alınmıştır. Fakat okul bir yılın sonunda Ankara'ya kaldırılmış ve Gazi Terbiye Enstitüsü adını almıştır.²²⁸

Yukarıda saydığımız eğitim kurumlarından başka Konya'da 1928 yılında açılan biçki, dikiş kursu ve Ulaştırma Bakanlığı tarafından 1938'de açılan Devlet Demiryolları Özel İlkokulu da bulunmaktaydı.²²⁹ Bu okulların yanında belki üzerinde durulması gereken diğer önemli eğitim kurumu olan ve 1916 yılında öksüz ve yetimleri himaye ve okutmak düşüncesiyle dönemin Konya Valisi Esat Bey tarafından açılmış Dâr-ül Eytam da vardı. Bu okul Balkan savaşlarında şehit düşenlerin çocuklarını barındırmak amacıyla açılmıştı. Bu okulda eğitim verilen çocukların küçükleri temel eğitim almaları amacıyla okula gönderilir; büyüklerine ise meslek edindirilirdi. Okulun ihtiyaçları başlangıçta halktan toplanan paralarla giderilmeye çalışılırken daha sonraları TBMM okula ödenek ayırmıştır.²³⁰

4.1.4. Millet Mektepleri Faaliyetleri

Dönemin önemli bir eğitim kurumu da Millet Mektepleri'dir. Türkiye'de 1 Kasım 1928 yılında Harf İnkılâbı olmuş ve Osmanlıdan kalma alfabe değiştirilerek yeni yazı sistemine geçilmiştir. Latin Harflerinin kabulü başlı başına büyük bir olaydır. Atatürk'ün yapmış olduğu en büyük inkılâplardandır. Çünkü bu değişim yanında birçok sorunu da getirmiştir. Özellikle var olan kitapların değiştirilmesi, yeni alfabe ile basılacak kitapların matbaa giderleri gibi problemler yanında kabul edilen yeni alfabenin halka öğretilmesi sorunu da vardı. Bu sorunun halledilmesi için Millet Mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır. 7824 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 24

²²⁷ Mehmet Önder. (1971). *Mevlana Şehri Konya*. Konya Turizm Derneği Yayınları, Konya, ss.446.

²²⁸ Önder, komat, ss.78.

²²⁹ Önder, maşek, ss.441.

²³⁰ Önder, maşek, ss.438.

Kasım 1928’de Resmi Gazete’de yayınlanması ile Millet Mektepleri Yönetmeliği yürürlüğe girdi. Millet Mektepleri’nin resmen açılışı da 1 Ocak 1929’da gerçekleşti.²³¹

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü Millet Mekteplerinin açılması ile ilgili şunları söylemiştir:

*“ Vatandaşların en müsait zamanlarında ve yerlerinde ya iki aylık ya da dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mekteplere, muayyen içtima mahallerine gelmeye, vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim teşkilatı yapılacak. Devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları Millet Mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalışacaklar. Reisicumhur hazretleri Millet Mektepleri teşkilatının umumi reisliğini ve başmuallimliğini kabul buyurmuşlardır. Bu teşkilat ile bir senede vatandaşların maişet hayatındaki düzeni hiç bozulmaksızın geçkin yaşlarda birkaç yüz bin nüfusu kurtarabileceğimizi hissediyoruz. ”*²³²

İsmet İnönü’nün de belirttiği gibi yeni açılması planlanan bu kurumlara çok ciddi bir şekilde güvenilmekteydi. Atatürk’ün de bu kurumların başöğretmeni olması (24 Kasım 1928) Millet Mekteplerine verilen önemi göstermekteydi. Halkın Millet Mektepleri vasıtası ile okuma – yazma öğreniminin hızlanacağı, yapılmış ve yapılacak olan inkılâpların da halk tarafından daha iyi anlaşılacağı düşünülmüştür.²³³

Örgütün diğer başkanları ise sırasıyla Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri idi. Bütün Bakanlık müfettişleri aynı zamanda Millet Mekteplerinin de müfettişleriydi. Müfettişler her yaştan halka eğitim vermekle yükümlü bu okulları sürekli denetleyecekler ve eksiklikleri ile başarılarını merkeze rapor edeceklerdi. Merkez, Millî Eğitim Bakanlığı idi. Millet Mekteplerine yön veren ise, Millî Eğitim Bakanının Başkanlığında oluşturulan bir kuruldu. Millî Eğitim Bakanı, her üç ayda bir Millet Mektepleri Örgütü Genel Başkanı Mustafa Kemal’e bir rapor vermekle yükümlüydü. Bu kurula bağlı olarak Millet Mektepleri il, ilçe ve köy kurulları oluşturuldu. Oluşturulan bu kurulların başlıca görevleri, dershaneler hazırlamak, bu dershanelerin ısınma, aydınlanma sorunlarını giderme ve aynı zamanda kayıt, yoklama defterleri, yazı tahtası, tebeşir, defter, kalem kitap gibi öğretim araç ve gereçlerini sağlamaktı. Bunların yanında okulların bulunduğu bölgelerin ekonomik ve sağlık koşullarını göz önünde tutarak, Millet Mekteplerinin başlama ve bitme zamanlarını belirlemek ve öğrencilerin derslere devamını sağlamakla görevliydi.

²³¹ Mustafa Albayrak. (1994). Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları. *ATAM Dergisi*, 29(6):35.

²³² Saime Yüceer. (2002). Türkiye’nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri. *Atatürkçü Bakış Dergisi*, 1(1):19

²³³ Albayrak, a.g.m., s.35.

Bunun için gerekirse polis, jandarma, Belediye görevlileri, muhtarlar ve esnaf örgütlerinden de yararlanabileceklerdi.²³⁴

Millet Mekteplerinin açılışı 11.Kasım.1928 tarihli kararname ile kabul edilmiştir. Kararname 24.Kasım.1928 yılında yayınlanmış ve Millet Mektepleri talimatnamesi yürürlüğe girmiştir. Buna göre okulların amacı, bu okulların yapısında çalışanların görevi, müfettiş ve öğretmenlerin görevleri, derslere devam şartları, halkın devamının sağlanması, okullar için gereken paranın sağlanması ve mezunlara verilecek belge belirlenmiştir. 52 maddeden oluşan yönetmeliğin ilk maddesinde okulların amacı belirtilmiş ve şöyle söylenmiştir:

*“ TBMM tarafından Türk dilinin ferdi ve umumi, hususi ve resmi bilcümle yazılı belgede Türk harfleri ile tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna dayanarak tatbikatta uygulanması gerekmektedir. Bunun için yeni Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup – yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur – yazar hale getirmek maksadıyla Millet Mektebi teşkilatı yapılmıştır. ”*²³⁵

Çok iyi bir şekilde teşkilatlandığı görülen Millet Mektepleri’nin kısa vadeli faaliyetlerini Osman Ergin şöyle anlatır:

*“ Türk halkını okuma yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve geçimin zorunlu kıldığı ana bilgileri kazandırmak maksadıyla Millet Mektepleri adıyla halk dershaneleri açılmıştır. Halk dershaneleri A ve B diye ikiye ayrılır. A dershanesine hiç okuma yazma bilmeyenler devam ederler. B dershanesi de A dershanesini bitirmiş ve okuma yazmayı öğrenmiş olan vatandaşlara mahsustur. Bunlar hayat ve geçimin zorunlu kıldığı ve vatandaşlık sıfatının gerektirdiği ana bilgi ve maharetler olan okuma, yazma, aritmetik, ölçü sağlığı bilgisi, yurt bilgisi gibi konulardır. ”*²³⁶

Konya’da ilk Millet Mektebi 1 Ocak 1929 tarihinde açılmıştır. Bu tarihten itibaren şehir içinde 120 dershane açılmış, kadın – erkek, genç – yaşlı herkese yeni harfler ile okuma – yazma öğretilmeye başlanmıştır. Bir müddet sonra dershane adedi 160 kadar olmuştur. Halka okuma – yazma öğretmek amacıyla açılan Konya Millet Mekteplerinde toplam 108864 kişiye Millet Mektebi diploması verilmiş olup, bunların 42730’u kadındır.²³⁷ Dönemin Konya Valisi İzzet Bey bu konuda çok gayret göstermiştir. Konya halkı da gerçekten bu mekteplere oldukça fazla talep göstermişlerdir. Hatta bu açılan dershaneler yeterli olmayıp, mescitler geçici olarak

²³⁴ Yüceer, a.g.m., s.19-20.

²³⁵ Mustafa Şahin. (1992). Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, 2(10):215.

²³⁶ Osman Ergin. (1975). *Türk Maarif Tarihi*. c.V, Eser Kültür Yayınları, Ankara, ss. 2143.

²³⁷ Önder, komat, ss.77. Ayrıca Albayrak’a göre; Millet Mektepleri’nin ülke genelinde 48993 dersliği, 51816 öğretmeni olmuştur. Bu mekteplerden toplam 1086151 kişi diploma almıştır. Bkz. Albayrak, a.g.m., s.35.

millet mektepleri haline getirilmiştir. Okuyup yazma öğretmek için açılan bu kurumların faaliyetleri sonunda Konya genelinde okuma yazma oranı artmıştır.²³⁸

4.1.5. Halkevi Faaliyetleri

Cumhuriyet devri eğitim – öğretim ve kültürünün temel özelliklerinden biri de sadece okuma yazma ile kalmayıp yapılan inkılâplar ekseninde halkı sosyal yönden de eğitmektir. Bu sosyal eğitimi gerçekleştirmek amacıyla halkevleri kurulmuştur. CHP bir genelgeyle Halkevleri ile ilgili kararı kendi örgütlerine duyurmuştur.²³⁹

Konya Halkevi 19 Şubat 1932 yılında faaliyete geçmiştir. Konya Halkevi, bu günkü Alâeddin Tepesi'nde eski bir Rum mektebinin yerinde açılmıştır. Konya Halkevi Anadolu'daki en faal halkevlerinden biriydi.²⁴⁰

Kütüphanesi zaman zaman açılan meslek ve dil kurslarıyla, müsabakalar, temsiller, çeşitli toplantılar ve neşriyatı ile halkevi Konya eğitiminde önemli bir yer işgal eder. Konya halk evi bu faaliyetlerini şubelere paylaştırmıştı. 9'a ayrılan bu şubeler şunlardır:

1. Dil ve Edebiyat Şubesi
2. Güzel Sanatlar Şubesi
3. Temsil Şubesi
4. Spor Şubesi
5. Sosyal Yardım Şubesi
6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
7. Kütüphanecilik Yayıncılık Şubesi
8. Köycülük Şubesi
9. Tarih ve Müze Şubesi²⁴¹

Konya Halkevi'nin faaliyetlerini rahatça yürütmesini sağlayan en önemli faktör fedakârca, para bile almadan çalışan öğretmenler olmuştur. Ülke genelinde büyük bir projeye hazırlanan Halkevleri, fedakârca karşılıksız çalışan

²³⁸ Süleyman Satı. Millet Mektepleri. *Babalık Gazetesi*, 13.10.1929, s.3.

²³⁹ Nuran Toksoy. (2007). *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*. Orion Yayınları, Ankara, ss.31.

²⁴⁰ Durmuş Yılmaz ve Nadire Emel Akhan. (2011). İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri ‘‘ Konya Halkevi Örneği ‘‘. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 29(4):68-75. Atatürk'ün ilk olarak 14 ayrı şehirde inkılâpların tanıtılması ve halk tarafından benimsenmesi amacıyla 19 Şubat 1932 yılında açtığı halkevleleri şu şehirlerdedir: Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa İstanbul ve Adana. Yılmaz ve Akhan, a.g.m., s.60

²⁴¹ Yılmaz ve Akhan, a.g.m., s.68-75.

öğretmenlerinin yardımıyla amaçladığı kültürel kalkınmayı başarma yolunda önemli girişimlerde bulunmuştur. Halkı çok iyi tanıyan, onların sosyolojik ve psikolojik yapılarını iyi bilen öğretmenler sayesinde, müzik, yazı, temizlik, okuma gibi temel bazı bilgiler halka verilmiştir.²⁴²

Öğretmenlerin Halkevlerindeki çalışmaları Atatürk tarafından da desteklenmiştir. Öğretmenler Halkevlerinde eğitimden yönetime kadar çeşitli pozisyonlarda çalışmışlardır. Öğretmenlerin bu çalışmaları devlet ileri gelenleri tarafından da teşvik edilmiştir. Çünkü halkı eğitmekte en çok öğretmenlere ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla öğretmenlerin bu önemli vazifede her alanda bulunmalarına gerek duyulmuştur. Ülkenin kültürel açıdan kalkınması için öğretmenlerin önemi şu şekilde belirtilmiştir:

*“ Bulunduğumuz yerlerde Halkevlerini ve Halkodalarını sizlere güvenerek açmış ve sizlere emanet etmiş bulunuyoruz. Mesut, gelişmiş büyük Türkiye’yi, münevver halk ve halkçı münevver birliği yaşatacak ve ilerletecektir. Bu uğurda hepimizden feragat ve hizmet, fikir ve emek beklenmektedir. Muasır medeniyeti yaratan zihniyetle bu memleketin tabiatını, bu milletin kültürünü işlemek ve süratle Türk varlığında yeni kıymetler belirtmek her Türk münevverinin kafasında vicdanında yer alması lâzım gelen bu cihetle halkevlerinde, halkodalarında belli başlı tatbik sahası bulunan bir vazifedir.”*²⁴³

Konya Halkevinin vermiş olduğu eğitimin çok önemli olduğunu, özellikle halkın okuma – yazma konusunda ne kadar sıkıntılı olduğunu ve milletçe hep birlikte yükselmemiz önündeki bu en büyük engelin Halkevlerinin varlığı ile aşılabileceği Yeni Konya Gazetesi’nin şu ifadelerinden daha iyi anlaşılmaktadır:

*“ Bir milletin medeniyet yolunda ilerlemesi, devlet mekanizmasının bütün sahalarda lazım olan terakkiyi gösterebilmesi için; her şeyden önce o milleti meydana getiren fertlerin kültür bakımından yüksek seviyeye erişmesi lâzımdır. Bu gaye uğrunda her sahada açılan okullarda istenilen kültürü verebilmek için gayret sarf edilmektedir. Bununla beraber kültürel seviyeyi yükseltmek için eksik bir tarafımız göze çarpmaktadır. Bir kısım halkımız ve okumak imkânını bulamamış birçok gençlerimiz cahildirler. Bu okuma yazma bilmeyenlerin, okullara gidemeyeceğini göz önüne getirecek olursak, bunlara kültür sağlamak imkânını düşünmek icap eder. İşte bu bakımdan en faydalı usul yer yer halk öğretmenleri çıkararak bu zümreye okuma yazmayı öğretmektir. Bu bakımdan kendi çevremizde yapılan teşebbüsleri araştırmayı düşündüm ve öğrendim ki, aynı gaye ile içtimâî seviyemizin yükselmesi için Konya Halkevi (Halk dershaneleri) ismi altında, cezaevinde A ve B sınıfları halinde Halk dershanelerini faaliyete geçirmiştir ”*²⁴⁴

Konya Halkevi sadece okuma ve yazma kursları düzenlememiştir. Ayrıca halkın sosyal anlamda eğitimini sağlamak amacıyla birçok değişik kurs da düzenlemiştir. Bu kursları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türkçe kursları

²⁴² Ziya Çalık. Eğitimci. Ekekon Gazetesi, 15.02.1940, s.5.

²⁴³ Hasan Ali Yücel. Öğretmenlerimizin Halkevinde Çalışmaları. Ekekon Gazetesi, 23.02.1940, s.6.

²⁴⁴ Hüsnü Çınar. Halkevi Dershaneleri ve Dil Kursları. Yeni Konya Gazetesi, 11.09.1949, s.7.

- Okuma ve yazma kursu
- Edebiyat kursu
- 2. Pozitif ilimlere yönelik kurslar**
 - Fizik kursu
 - Kimya kursu
 - Elektrik kursu
- 3. Okul derslerine destek kursları**
 - Matematik kursu
 - Fizik, Kimya, Edebiyat kursları
- 4. Yabancı dil kursu**
 - Almanca kursu
 - İngilizce kursu
 - Fransızca kursu
- 5. Güzel sanatlara sit kurslar**
 - Keman kursu
 - Piyano kursu
 - Viyolonsel kursu
 - Mandolin kursu
 - Flüt kursu
 - Saz kursu
 - Cura kursu
 - Resim kursu
 - Fotoğrafçılık kursu
- 6. Meslekler ve küçük sanat kursları**
 - Maliye kursu
 - Otomobil ve Şoförcülük kursu
 - Çiçekçilik kursu
 - Dikiş kursu
 - Nakış kursu
 - Marangozluk kursu
 - Tesviyecilik kursu
 - Demircilik kursu
 - Hastabakıcılık kursu
 - Muhasebe kursu

7. Spor Kursu

- Kayak kursu
- Boks kursu
- Güreş kursu²⁴⁵

Vermiş olduğu bu kurslar ile Konya Halkevi bünyesinde birçok insanın eğitim almasını sağlamış Cumhuriyet döneminin en önemli eğitim kurumlarından biri olmayı başarmıştır. Konya Halkevi'nin verdiği kurslara baktığımızda eğitimsiz insan kalmasını düşüncesiyle hareket edildiğini anlamaktayız. Bu anlamda gerek Konya Halkevi'nin gerekse kurulmuş olan tüm Halkevlerinin çok önemli bir misyon üstlendiklerini ve bu misyonu yerine getirdiklerini anlamaktayız.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki Konya'da eğitim ve öğretim faaliyetlerinde temel politika var olan sistemi modernleştirmeye yöneliktir. Fakat bu durumun oluşturulması zaman almıştır. Aynı zamanda ülkenin savaştan çıkmasından dolayı ekonomik sıkıntıların çok yüksek seviyede hissedilmesinden dolayı meseleyi çözmek amacıyla mesleki eğitime de önem verilmiştir. Açılmış olan Millet Mektepleri ve özellikle Halkevleri vasıtasıyla yapılmış olan inkılaplar halka benimsetilmeye çalışılmış ve okuma ve yazma çağında olmayanların eğitimine de çalışılmıştır. Böylelikle inkılapların geniş halk kitlelerine kadar yayılmasına çalışılmıştır. Bu faaliyetlerde çok ciddi girişimlerde bulunulmuş fakat daha önce halkın isteklerinde de belirttiğimiz gibi öğretmen, para ve bina gibi mevcut imkanların yetersizliği, ekonomisinin tarıma dayalı olmasından dolayı kuraklık döneminin Konya'da olumsuz etkilerinin büyük olması Konya halkının bu sorunları kendi başına çözmesi mümkün olmamıştır. Devletin de o yıllarda ekonomik yönden yeterince güçlü olmaması bu sorunların kısa zamanda çözümünü ve elde edilebilecek olan daha büyük başarıların bir anda gerçekleştirilmesini engellemiştir.

4.2. Sağlık Alanındaki Faaliyetleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık meselesi Türkiye'nin uğraşmak zorunda olduğu önemli konuların başında gelmekteydi. Salgın hastalıklar çok ciddi boyutlara ulaşmış, halk ise bu salgın hastalıklar ile nasıl mücadele etmesi gerektiğini bilmemekteydi. 3 Mayıs 1920 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti) kurulmuş ve Adnan Adıvar bu bakanlığa getirilmiştir.

²⁴⁵ Yılmaz ve Akhan, a.g.m., s.76-77.

Fakat Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık alanındaki asıl atılımlar Adnan Adıvar'dan sonra Sağlık Bakanı olan ve 15 yıl kadar bu görevi sürdüren Refik Saydam döneminde meydana gelmiştir.²⁴⁶

Konya'da CHP yönetiminin sağlık alanında yaptığı çalışmaları anlayabilmek için ele aldığımız dönemin Sağlık Bakanı olan Refik Saydam'ın ülke genelinde gerçekleştirdiği faaliyetleri vermemiz gerekmektedir. Çünkü tüm ülke genelinde yapılan bu çalışmalar Konya'da da kendini göstermektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde savaşların fazlaca yer alması ülkede sağlık, eğitim gibi konuların gelişimini engellemiştir. Bu sebeple Cumhuriyet idaresi hemen her konuda baştan başlamıştır diyebiliriz.

Refik Saydam dönemi sağlık politikasını şu şekilde verebiliriz:

1. Devlet sağlık teşkilatını kurmak,
2. Çok sayıda hekim, sağlık memuru, ebe ve hemşire yetiştirmek,
3. Numune hastaneleri ile doğum ve çocuk bakım evleri açmak,
4. Verem sanatoryumu açmak,
5. Sıtma, Frengi, kuduz, trahom vb. hastalıklarla mücadele etmek,
6. Sağlık Sosyal Yardım örgütünü köylere kadar götürmek,
7. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulunu kurmak.²⁴⁷

Bu dönemde çok yaygın olan sıtma gibi salgın hastalıklarla mücadele amacıyla doktorların üç ay süreyle salgın hastalıklar ile ilgili staj yapmaları sağlanmış ve böylece her doktorun gittiği bölgelerde sıtma gibi salgın hastalıklara karşı mücadele etmeleri sağlanmıştır. Bu çalışma kısa zamanda sonuçlarını vermiştir. Ülke genelindeki sıtma sorunu gün geçtikçe azalmıştır. Özellikle bu gibi hastalıkların önlenmesi amacıyla halka eğitimler de verilmiştir. Böylelikle yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Bu uygulamalar için 1920 – 1938 yılları arasında 49 yasa, 2 kararname, 12 tüzük ve 21 yönetmelik yürürlüğe konulmuştur.²⁴⁸

1 Eylül 1925 yılında I. Milli Türk Tıp Kongresi toplanmıştır. Kongrede ülkede görülen sağlık sorunları görüşülmüştür. Bu sorunlardan özellikle sıtma gibi salgın hastalıklar en önemli konuyu oluşturmuştur. Kongreden olumlu neticeler alınınca iki yılda bir toplanmasına karar verilmiş böylelikle ülke genelindeki sağlık

²⁴⁶ Mustafa Öztürk. (1999). Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 6(1):38.

²⁴⁷ Muhittin Gül. (1988). Atatürk Dönemi Sağlık Politikası. *Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 8(27):252.

²⁴⁸ Gül, a.g.m., s.252-253.

sorunlarının çözümünün kolaylaşacağı düşünülmüştür. Bu çalışmaların yanında Konya da dâhil olmak üzere büyük şehirlerde numune hastaneleri açılmış, salgın hastalıkları engellemek amacıyla laboratuvarlar meydana getirilmiş ve özellikle doktor ihtiyacını karşılamak için doktor yetiştirilmesine hız verilmiştir.²⁴⁹

Ele aldığımız dönemde Konya'daki duruma gelecek olur isek şunu diyebiliriz ki sağlık problemleri tüm ülkede olduğu gibi Konya'da da kendini göstermektedir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarının en büyük sağlık problemi olan ve bataklıkların kurutulmamasından dolayı yaygınlaşan sıtma hastalığı karşımıza çıkmaktadır. Konya halkının CHP yönetiminden sağlık alanında yapmış olduğu isteklerin en başında sıtma sorunu geldiğini söyleyebiliriz. Devletin bu konuda ciddi çalışmalarının olması bu sorunun çözümünün bir anda gerçekleşmesini sağlayamamıştır. Bu sebeple çok yaygın olan bu hastalık ile hastalığın yayılmasını engellemek için bilgisinin de olmamasından dolayı halk fazlaca karşılaşmak zorunda kalmıştır. Tabi dönemin sağlık ile ilgili diğer önemli sorunu da savaştan yeni çıkmıldığından dolayı yeteri kadar ödenek ayrılmamasından kaynaklı hastane ve doktor ihtiyacı kendini göstermektedir. Özellikle ilçelerde bu ihtiyaç daha baskın hissedilmektedir.

Sağlık hizmetlerinin düzenli işleyebilmesi için ayrılan ödeneğin arttırılması ve sağlık personeli ihtiyacının giderilmesi CHP tutanaklarının çoğu yerinde kendini göstermektedir. Halkın CHP kongre tutanaklarındaki şu istekleri bu durumu desteklemektedir:

*“ Vergilere yapılan ilavelerden ele geçen vilayet gelirleri yüz kırk bin liradır. İdare-i hususiye bu gelirlerle bütün ihtiyaçları karşılamak zorundadır. Ziraat işleri, Sanat Okulu, sağlık işleri bu gelirler ile döndürülecektir. Hâlbuki sadece sıhhat işlerinin lüzum gösterdiği masraf iki yüz bin lirayı buluyor. Birkaç seneden beri meclis-i umuminin ciddi himmet ve fedakârlıklarının çok faydalı bir eseri olarak tanzim edilmiş olan mükemmel bir hastane binası meydana getirilmiştir. Ancak vilayet bütçesinin sıkıntılı vaziyeti bu binanın iç tesisat ve ihtiyaçlarını temin edemediği için memleket hastanesi halen eski binada sıkışmış bir vaziyette bulunmaktadır.”*²⁵⁰

Yine 1931 yılında içme suyunun kirli olduğu bu sebeple insanların hastalandığı söylenmiş ve biran önce bu problemin sonlandırılması istenmiştir. Özellikle son dönemlerde halkın sağlıklı yaşam için teşvik edildiği, spor yapmasının istendiği, zinde ve sağlıklı bir toplum oluşturma düşüncesiyle hareket edildiği zamanlarda içme suyu gibi hayati bir ihtiyacın halka temiz bir şekilde ulaştırılamaması halk sağlığını ciddi bozmaktadır, dolayısıyla hükümetin sağlık

²⁴⁹ Gül, a.g.m., s.252-255.

²⁵⁰ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.42.

politikasına tamamen zıt bir görüntü oluşturmaktadır denilmiştir. Bazı ilçelerde bu içme suyu probleminin çok ciddi boyutlara ulaştığı belirtilmiştir. Bu ilçeler Sultaniye, Kadınhanı, Seydişehir, Hadim, Bozkır olarak verilmiştir. Bunun yanında Konya genelinin de içme suyu kaynaklarının azaldığı dolayısıyla şehrin geneline yetemediği söylenmiştir. Bugünkü şartlar altında içme suyu meselesini ciddi bir araştırmayla, hiç olmazsa sorunun kimyevi ve bakteriyolojik durumu araştırılmalıdır. Bunun yanında su atık masraflarının gerekirse halktan alınarak elde edilen para ile içme suyunun temizlenmesi sağlanmalıdır denilmiştir. Bu temizlemenin bir düzene konması ve sistemli bir şekilde halkın ihtiyacının insani şartlar altında sağlanması istenmiştir.²⁵¹

Yine aynı dönemde Ereğli ve Cihanbeyli ilçelerindeki sıtma hastalığından şikâyet edilmiştir. Bu ilçelerde yaşayan halkın bu durumdan çok muzdarip olduğu hatta Ereğli'deki bazı köylerin dağıldığı ve oturulamaz hale geldiği söylenmiştir. Bu bölgelerdeki sıtma salgınının engellenmesi için Sağlık Bakanlığı'nın çalışmalar yürütmesi istenmiştir. Sağlık Bakanlığı'nın sıtmanın yaygın olduğu ve doktor olmadığından dolayı sağlık hizmetleri alamayan bölgelerin ihtiyacı olan doktor ihtiyacını bir an önce karşılaması bölge için giderilmesi gereken en acil işler arasında gösterilmiştir.²⁵²

Ermenek İlçesinde yıllardan bu yana devletin vermiş olduğu herhangi bir doktorun bulunmadığı, bu sebeple hastalıkların ciddi bir yayılma sürecine girdiği, biran önce doktor gönderilerek bu durumun sona erdirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sağlık ocaklarının da ilaç ihtiyacı bulunması sebebiyle sorunlar çektiği hiç değilse hızlı bir şekilde ilaç ihtiyacının giderilmesi istenmiştir. İlçe belediyesinin her hangi bir geliri olmadığından belediyenin sıhhi teşkilatı yoktur, bunun yanında günden güne bozulmaya yüz tutan su yataklarının temizlenmesi ve tamire ihtiyaç duyulan yerlerinin tamir edilmesi önemlidir. Belediyenin halletmesi gereken bu gibi sorunların yapılamaması belediyenin herhangi bir gelirinin olmamasından kaynaklanmaktadır denilmiş ve bu sorunlara çözüm istenmiştir.²⁵³

1935 yılında da aslında benzer isteklerde bulunulmuştur. Yine sıtma hastalığının ciddi etkisi, sağlık hizmetlerinin görülmesi için gereken aletlerin ve

²⁵¹ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.50-51.

²⁵² CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.51.

²⁵³ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.62.

ilaçların eksikliği, doktor ihtiyacı en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sorunların anlatıldığı ifadeler şu şekilde geçer:

'' Konya merkezinin Obruk Kasabası, Karaman'ın Bardas Kasabası ve çevresi, Cihanbeyli ilçe merkezi ve bağlı kasabalarında sıtma olduğundan bu bölgelerin mücadele mıntikasına çevrilmesi istenmektedir. Çumra, Cihanbeyli ilçe merkezlerinde doktor olmadığından bir doktor tayininin temin buyrulması istenmektedir. ''²⁵⁴

1938 yılında eğitim eksikliğinden dolayı halkın hastalandığı, sıtmanın önlenemediği, kaza merkezlerinde hastane eksikliği dolayısıyla halkın mağdur olduğu yapılan şikâyetler arasındadır. Bu dönemdeki istek ve şikâyetler tüm şehir genelinden gelmiştir. Bu istekleri maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Konya merkezinde yolların tozlu olması ve kadınların da yeteri kadar sağlık eğitimine sahip olmamasından dolayı çocukların gözlerinde hastalık olmaktadır. Sıtma hastalığına karşı oluşturulan mücadeleye benzer bir mücadelenin de bu göz hastalığının yok edilmesi için oluşturulması,

2. Cihanbeyli İlçesi Kulu Köyü'nde 100'e yakın frengili hasta bulunmaktadır. Bu hastalar tedavi için elli beş kilometre mesafede bulunan ilçe merkezine gelemelikleri için gerekli tedaviyi görememektedirler. Aynı zamanda başka var olan hastalar da bu yol korkusundan dolayı hastalıklarını saklamaktadır denilmiştir. Bu sebeple Kulu Köyü'ne frengi hastalığına karşı mücadele teşkilatının kurulması ve Yenice Oba Kasabası'nın Beş Kavak ve Kandil köylerinde de sıtma hastalığı olduğundan bu sayılan köylerin de hastalıkla mücadele mıntikasına alınması,

3. Hadim İlçesi'nin Aladağ Kasabası'nın sıtma ile mücadele bölgesine alınması ve ilçe merkezine bir doktor gönderilmesi,

4. Karaman İlçesi'nin Yukarı Akın Kasabası'na bağlı Yukarı Akın, Aşağı Akın, Akaca Alan, Kalaba, Ada, Bayır, İhsaniye, Kurucabel, Bostan Özü, Çukur köylerinde sıtma çok şiddetli olmasına rağmen kontrol altına alınmıyor. Bu köylerin sağlık kontrolüne alınması ve aynı şekilde Bardas Kasabası'na bağlı Kızıl Yaka, Bardas, Durayda, Şihlar, Habiller, Başkışla, Manyan köylerinde de sıtma çok olduğundan buralarda da sıtmaya karşı mücadele oluşturulması,

5. Karapınar'da iki yıldan bu yana doktor bulunmaması nedeniyle halk küçük sağlık problemleri için bile mecburen çevre ilçelere veya il merkezine gitmek zorunda kalmaktadır denilmiştir. Özellikle kış mevsiminde çevre ile irtibatın kesilmesinden dolayı halk gereken tedaviyi olamamakta bu sebepten ölümler dahi

²⁵⁴ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.35.

olmaktadır, bazı salgın hastalıkların doktor bulunmamasından dolayı çok kötü sonuçlar doğurduğu söylenmiştir. Aynı zamanda bazen resmi işler için gerekli olan sağlık raporları dahi alınamamakta bu durumda resmi işlerin durmasına neden olmakta denilmiş ve acil doktorun gelmesi,

6. Ereğli İlçesi'nin Zanapa Kasabasının, buraya bağlı çevre köylerin sıtmadan kurtulmadıklarından mücadele bölgesine alınması ve tüm bölgeyi saran sıtma hastalığına karşı ilçe merkezinde kan tahlilleri yapmak için bir laboratuvarın tesisi,

7. Seydişehir İlçesi için maaşı belediyeden, Çavuş ve Gencek Kasabaları için ise umumi bütçeden verilmek üzere üç sağlık memurunun tayini,

8. Ermenek İlçesi'nin Halimiye Kasabasında bir doktor bulunması,

9. Beyşehir İlçesi'nin Üs Kerles, Cemeller, Fele köylerinde de sıtma yaygın olduğundan ilçe merkezinde bir sıtma mücadele bölgesi kurulması,

10. Ilgın İlçesi'nde bulundurulacak bir seyyar doktorun köylerden gelemeyen hastaların yanına gidip gerekli müdahaleyi yapmasını sağlayacağından ilçe merkezine gerekli bu doktorun tayini,

11. Çumra İlçesi'nin Akviran Kasabasına bağlı bazı sıtmalı köylerin mücadele mıntikasına alınması ve buralara sık sık sıtma ile mücadele personelinin gönderilmesi istenmiştir.²⁵⁵

Dikkat edilecek olur ise salgın hastalıkların özellikle sıtmanın kontrol altına alınamadığı belirtilmiş bu durumun sona erdirilmesi için salgın hastalıklarla mücadele bölgelerinin oluşturulması istenmiştir. Tabi diğer önemli mesele olan doktor eksikliği de ısrarla vurgulanmış ve meselenin tahammül sınırlarını aştığı belirtilmiştir. Yerel belediyelerin ödenek eksikliği ve her hangi bir gelirlerinin olmamasından dolayı sağlık ihtiyaçlarını karşılayamadıkları dolayısıyla hükümet yetkililerinin sorunun halledilmesi için gerekli girişimleri yapması istenmiştir.

Tabi hükümetin bu isteklere yabancı kalması düşünülemez, Cumhuriyetin ilanından sonraki döneme baktığımızda CHP idaresi bölgenin sağlık sorunu ile yakından ilgilenmiştir, fakat şunu da belirtmek gerekmektedir ki tüm bu ihtiyaçlar aslında sadece Konya halkına mahsus değildir, tüm Türkiye halkının aynı derecede bu ihtiyaçları söz konusudur. 1935 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından Başbakanlığa verilen raporda Konya ve çevresinde yapılan incelemelerde özellikle ölümcül

²⁵⁵ CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.16-17.

sonuçlar doğuran salgın hastalıkların olduğu bu hastalıkların sona erdirilmesi için uzman doktorların görevlendirildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda konuyla çok yakından ilgilenildiği İl Sağlık Müdürlüğü'nün de bu konu ile yakından ilgilenmesinin sağlandığı söylenmiş ve doktorların yanında laboratuvar incelemelerinin de yapıldığı belirtildikten sonra hastalık ile mücadele için yapılanlar şu şekilde sıralanmıştır:

“Yapılan müdahalede şunlar yapılmıştır:

1. Tespit edilen hastaların bulunan vasıtalarla Konya Memleket Hastanesine nakledilmesi ve hastanede tedavi edilmesi,

2. Hastalık olan bölgede ve bölgeye yakın ve münasebeti olan diğer yerleşim yerlerinde her gün hasta aranarak bulunması ve hastaların hastaneye gönderilmesi,

3. Lekeli humma hastalığı bitlerle geçtiğinden ilk önce hastalardan başlamak üzere bölge halkının bütün eşyalarının ve binalarının bittin temizlenmesi

Temizlik işinin yapılması için Konya merkezinden bölgeye gerekli alet ve edevat gönderilmiştir. Valilikten gelen haberlere göre bölge halkı birçok çarelere başvurarak hastalarını saklamakta ve bu sebeple yapılan araştırmada hastalar meydana çıkarılamamaktadır. Bölge halkı hastalarını doktorlardan saklamak için akla gelmedik hileler kullanmaktadır. Bu durum göz önüne alınarak ve şimdiye kadar bildirilen hasta sayısının 158'i ve ölümün 34'ü bulunduğu düşünülerek mücadelenin başına bir Sıhhat ve İctimai Muavenet Müfettişi getirilmesi münasip görülmüştür. Bu işe Müfettiş Dr. Sadrettin Bey memur edilmiş ve kendisine emir verilmiştir. Ayrıca Ankara'dan bir seyyar etüdü Konya'ya gönderilmesi uygun bulunarak etüdü yola çıkarılması Ankara Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne bildirilmiştir. Bunlardan başka bölgede bundan sonra bulunacak hastaların hastalık bölgesinde tedavi altına alınmaları uygun bulunmuş ve bunun için Kızılay tarafından çadır ve gerekli malzemenin gönderilmesi ve mücadele işinde ve bilhassa hasta tedavisinde çalışmak üzere bir doktorun da hastalık ile mücadeleye iştirak ettirilmesi münasip görülmüştür. Kızılay malzemesi ve doktor yola çıkarılmak üzeredir. Mücadeleden alınacak neticeler hakkında ayrıca malumat verileceğini saygılarımla bildiririm. ”²⁵⁶

Vermiş olduğumuz bu raporda Sağlık Bakanlığı'nın bazı konularda şikâyetle bulunduğunu görmekteyiz. Özellikle salgın hastalıkların yoğun olduğu bölgelerde halkın çekinmesinden dolayı hastalıklarını gizlemeleri ve aynı zamanda hastalıklar ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıkları belirtilmiştir. Bu sebeple hastalık ile yeteri kadar güçlü mücadele edilemediği vurgulanmıştır. Tabi dönemin şartları düşünüldüğünde bu durumun normal karşılanması gerektiği söylenebilir. Halkın özellikle salgın hastalıklara karşı yeteri kadar bilgilendirilmesi ile bu hastalıkların yayılmasının önüne geçilebileceği vurgulanmıştır. Kırsal kesimlerde bit gibi parazitlerle bu hastalıkların yayılma imkânı bulunduğu düşünüldüğünde bakanlığın ne denli haklı olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda saydığımız bilgilere bakarak genel olarak diyebiliriz ki sağlık ile ilgili Konya ve çevresinin ciddi sorunları bulunmaktadır. Özellikle çevresel koşulların oluşturmuş olduğu etkiyle sıtma gibi salgın hastalıkların etkisi, hastalıklar

²⁵⁶ CA, 030-0-010-000-000-177-221-10, s.1-2.

ile m¼cadele edecek yeterli sağlık hizmetinin sağlanamaması, halkın hastalıklarla m¼cadele konusunda bilgisiz olması, doktor ihtiyacının çok b¼y¼k boyutlarda olması ve ¼denek eksikliğinden kaynaklı diğer sorunlar sebebiyle halkın CHP y¼netiminden sorunların giderilmesine y¼nelik isteklerde bulunmasına neden olmuştur. CHP y¼netimi bu haklı istekleri ¼zmeye y¼nelik ¼nemli adımlar atmıştır. Fakat bu adımlar zaman içinde etkisini g¼stermiřtir.

BEŞİNCİ BÖLÜM ATATÜRK'ÜN KONYA ZİYARETLERİ

5.1. Atatürk ve Konya

Atatürk'ün İstanbul ve İzmir'den sonra en çok uğradığı ve günlerce kaldığı şehirlerimizden birisi de Konya'dır. Atatürk Konya'ya 13 defa gelmiştir. Çoğu zaman günlerce kalmıştır. Toplam olarak Atatürk Konya'da 33 gün geçirmiştir. Atatürk'ün Konya'ya bu kadar sık gelmesinin nedenlerinin başında tabi ki Konya'ya ve Konya halkına duyduğu sevgi gelmektedir. Bunun dışında Konya'nın coğrafi ve stratejik konumu da bu sık gelişlerde etkili olmuştur diyebiliriz.

Konya ticaret hayatı canlı ve dinamik bir yapıya sahipti. Özellikle demiryolu işletmeleri, habercilik ve bankacılık sahaları gelişmişti. Diğer taraftan Konya tarım ve hayvancılığa dayalı üretimi ile yerli ve yabancıların yakından ilgilendiği bir yerdi. İç piyasada çevre illerin yanı sıra İstanbul'un da tahıl ihtiyacının önemli bir kısmı Konya'dan karşılanıyordu. Yine şehrin tarihsel dokusunun yanı sıra çevresinde bulundurduğu yeraltı zenginlikleri ile yerli ve yabancı pek çok yatırımcı için Konya'nın özel bir yeri vardı. Bu nedenlerden başka Konya 1906'dan beri İstanbul'u Bağdat'a bağlayan demir yollarının kavşak noktasıydı. Demiryolunun Konya'ya ulaşması Konya'nın önemli şehir ve limanlara ulaşımını kolaylaştırırken, şehrin haberleşme sisteminin gelişmesine de katkı sağladı. Buradan anladığımıza göre olarak Konya, merkez kaza ve nahiyeleri arasında telgraf hattına sahip olan nadir vilayetlerden biridir.²⁵⁷ İşte tüm bu özellikleri Konya'yı önemli ve hassas bir yer yapmaktaydı, dolayısıyla Atatürk bölgeyi çok önemsiyordu bu amaçla çok defa ziyaret etmiştir.

Bu ziyaretlerin tarihlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

3 Ağustos 1920-5 Ağustos 1920 Birinci gelişleri²⁵⁸

²⁵⁷ Semiz, a.g.m., s.2.

²⁵⁸ İlk Konya Hadisesi diye adlandırılan Bozkır İsyanları'ndan sonra TBMM Hükümeti Konya Valisi ve Emniyet Müdürü'nü görevden almıştır. Bu olayların gerçekleştiği zamanlarda Güneyde Fransızlar

- 1 Nisan 1922-4 Nisan 1922 İkinci gelişleri²⁵⁹
 24 Temmuz 1922-25 Temmuz 1922 Üçüncü gelişleri²⁶⁰
 19 Ağustos 1922-20 Ağustos 1922 Dördüncü gelişleri²⁶¹
 20 Mart 1923-23 Mart 1923 Beşinci gelişleri
 3 Ocak 1925- 13 Ocak 1925 Altıncı gelişleri
 17 Ekim 1925- 19 Ekim 1925 Yedinci gelişleri
 18 Mayıs 1926- 19 Mayıs 1926 Sekizinci gelişleri
 18 Şubat 1931 - 1 Mart 1931 Dokuzuncu gelişleri
 25 Ocak 1933-25 Ocak 1933 Onuncu gelişleri
 6 Şubat 1934-6 Ocak 1934 On birinci gelişleri
 6 Ocak 1937-6 Şubat 1937 On ikinci gelişleri
 20 Kasım 1937-20 Kasım 1937 On üçüncü gelişleri²⁶²

Pozantı'ya kadar ulaşmışlardır. Pozantılılar bu olay üzerine 5 Ağustos 1920 günü büyük bir toplantı yapmaya karar verip Atatürk'ü de bu toplantıya çağırmışlardır. Atatürk hem Konya'da son zamanlarda meydana gelen olayların durumunu yerinde görmek hem de Pozantı'ya gitmek için 3 Ağustos 1920 günü Konya'ya gelmiştir. Mehmet Önder. (1989). *Atatürk Konya'da*. TTK Basımevi, Ankara, ss.5.

²⁵⁹ Büyük taarruzun hazırlıklarının yapıldığı bu dönemde Atatürk cephede yaptığı teftişlerden sonra Konya'ya gelmiştir. Atatürk Konya'ya bu dönemde her gelişinde Konya'da Milli Mücadele'nin en önemli kişilerinden olan Sivaslı Ali Kemali Bey'i ziyaret etmiştir. Sivaslı Ali Kemali Efendi maalesef daha sonra çıkan Delibaş Mehmet hadisesinde şehit edilmiştir. Sivaslı Ali Kemali Efendinin şehit edilmesinde özellikle kendisinin Konya'da Milli Mücadele için çırpınmasını hazmedemeyen Damat Ferit Paşa taraftarları ve Zeynel Abidin Efendinin kışkırtmaları etkili olmuştur. Afif Evren. (1944). *Konya İçin*. Babalık Basımevi, Konya, ss.10-11.

Atatürk'e bu ziyaretinde bir süre Rus elçisi Semyon İvanoviç Aralof da eşlik etmiştir. Aralof bu ziyareti anılarında ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Semyon İvanoviç Aralov. (1967). *Bir Sovyet Diplomatu'nun Türkiye Hatıraları*. Ali Ediz (çev.), Burçak Yayınları, İstanbul, ss.107.

²⁶⁰ Büyük Taarruz hazırlıklarının yoğun şekilde yapıldığı bu dönemde Atatürk Akşehir'e gitmeyi planlamıştır. Batı Cephesi Karargahı Akşehir'de bulunmaktaydı. Atatürk Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) ve Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşalarla askeri planlar üzerine çalışmak istemiştir. O günlerde İngiliz Generali Townshend Adana'ya gelmişti. Atatürk ile görüşmek istiyordu. Atatürk bu görüşmeyi bir fırsat sayarak Generale 24 Temmuz 1922 günü Konya'da görüşmek üzere randevu vermiştir. Atatürk Konya'ya Akşehir üzerinden gidiyordu. 23 Temmuz 1922 akşamı Akşehir'e geldi. Geceyi Akşehir'de geçirerek ertesi sabah Konya'ya hareket etmiştir. Önder, a.g.e., ss.21.

²⁶¹ Atatürk'ün Konya'ya dördüncü gelişleri büyük bir gizlilik ile gerçekleşmiştir. Bu gizli seyahati çok az insandan başka kimse bilmemektedir. Olay daha sonra Nutuk'ta Atatürk tarafından anlatılmıştır. Bu derece gizli gelinmesinin nedeni şüphesiz Büyük Taarruzun yapılacak olmasıdır. Ankara'dan Konya'ya uzun süren bir yolculuktan sonra gece geç vakitte gelmişlerdir. Atatürk'ün yanında Başyaveri Salih (Bozok) ve Yaver Muzaffer (Kılıç) bulunmaktaydı. Konya'ya geldiklerinde Atatürk'ün Selanik'ten arkadaşı Behiç (Erkin) Beyin evinde kalmışlardır. Behiç Erkin. (1955). Atatürk'ün Selanik'te Askerlik Hayatına Ait Hatıralar. *Belleten*, 80(8):602.

²⁶² Önder, a.g.e., ss.1.

5.2. Atatürk'ün Konya'ya Beşinci Gelişleri (20 Mart 1923-23 Mart 1923)

Kurtuluş savaşı bitmiş ve zaferle sonuçlanmıştı. Fakat yapılacak işler bitmemişti. Daha devletin yönetim şeklinin belirlenmesi, Cumhuriyet'in ilan edilmesi gerekiyordu. Bu sebeple Atatürk bir yurt gezisi başlatmıştı. Atatürk'ün Konya'ya bu beşinci gelişi 20 Mart 1923 Salı günü Adana üzerinden olmuştur. Bu defa yanında Latife (Uşaklıgil) Hanım, Konya Milletvekili Refik (Koraltan), Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali, Başyaver Salih (Bozok), Hâkimiyet – i Milliye Gazetesi sahibi Recep Zühdü, Yeni Gün Gazetesinden İsmail Habib (Sevük), Yaver Muzaffer (Kılıç), Muhafız Tabur Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe), Özel Doktoru Asım Bey bulunmaktaydı.²⁶³

Halk hava şartlarının kötü olmasına rağmen tren istasyonunu doldurmuş ve Atatürk'ü beklemiştir. Konya Valisi Kazım Müfit (Dirik), Merkez Komutanı Binbaşı İskender ve Polis Müdürü Fehmi beylerin hazırladıkları karşılama törenine göre kişiler ve okullar yerlerini almışlardı. Karşılayıcılar arasında Belediye Başkanı M. Muhlis (Koner), Mevlana Dergâhı Postnişini Abdulhalim Çelebi, Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa, Demiryolları Genel Müdürü Behiç (Erkin) ve daha başkaları vardı. Dar'ül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu), Dar'ül Muallimin (Erkek Öğretmen Okulu), Sultani (Lise), Dar'ül Hilafe Medresesi (İlmiye Medresesi), İdadi (Lise) ve Rüşdiye (Ortaokul) ve İlkokul Öğrencileri, Türk Ocağı üyeleri, dernek ve esnaf kuruluşları, Mevlevi dervişleri yerlerini almışlardı.²⁶⁴

Tren gara girip durduktan sonra vagondan önce Gazi Mustafa Kemal Atatürk, eşi Latife (Uşaklıgil) Hanım inmişlerdir. Alkış tufanı arasında Atatürk ve eşi karşılayanların elini sıkmışlardır. Gar binasına oradan da istasyon meydanına gelmişlerdir. Bu arada küçük bir kız Gazi'ye ve Latife Hanım'a birer buket sunmuştur. Okullar ve gençler daha sonra esnaf temsilcilerinin önünden geçen Atatürk, eşi ve konuklarıyla birlikte otomobile binerek doğruca istasyon caddesinde kendilerine ayrılan köşke gelmişlerdir. Köşkte bir süre dinlendikten sonra valilik binasına gelerek esnaf temsilcileri ile görüşmüş ve ardından Belediye'yi ziyaret etmiştir. Belediye Meclis Üyeleri ve şehrin ileri gelenleri ile görüşmüştür. Akşam ise kendisi onuruna verilen yemeğe katılmıştır. Burada uzun konuşmalar ve sohbetlerden sonra Konyalı gençlerin kendilerini Türk Ocağına daveti üzerine Türk Ocağına

²⁶³ Önder, a.g.e., ss.26.

²⁶⁴ Önder, a.g.e., ss.27.

geçmiştir. Türk Ocağı salonu yaşları 16 – 24 arasındaki Konyalı gençler ve öğrencilerle dolmuştur. Gençler heyecanla Atatürk'ü beklemişler, Atatürk içeri girince de alkış tufanı kopmuştur. Uzun alkışları Ocak Yönetim Kurulu Üyesi öğretmen Ahmet Necati (Atalay) kesmiştir. Daha sonra Ocak Başkanı Samizade Süreyya (Berkem) Bey'in konuşmasından sonra Atatürk de burada gençlere uzunca bir konuşma yapmıştır.²⁶⁵

Bu konuşmadan kısa bir bölümü Mehmet Önder'in Atatürk Konya'da adlı eserine bakarak şu şekilde verebiliriz:

‘‘ Arkadaşlar her yerde söylüyoruz. Her yerde söylüyor ve tekrar ediyoruz. Milletın bugünkü zaferi pek parlak olmakla beraber henüz milletimizi hakiki kurtuluşa kavuşturamamıştır. Belki bundan sonraki çalışmalarımız, zaferi kazanmakta olduğu gibi aynı himmetle, aynı fedakârlıkla yapılacak çalışma neticesindedir ki amacımıza ulaşacağız. O amaca varmak için de her şeyden önce bizi şimdiye kadar gaflet içinde bırakan sebep ve amilleri tahlil etmek, meydana çıkarmak, dilden düşürmemek lazımdır. Bu gerçekleri millet vicdanının kulaklarına ulaştırmak, bu gerçekleri millet vicdanına iyice yerleştirmek için onları bir daha, beş daha söylemek onları daima ve daima tekrar etmek lazımdır. Milleti yüzyıllarca gaflette bırakan çeşitli sebepler arasında gerçek noktayı, bir kelime ile ifade etmiş olmak için diyebilirim ki bütün sefaletimizin gerçek sebebi zihniyet meselesidir. İnsanlar ve insanlardan meydana gelen cemiyetler her şeyden önce bütün fertleriyle sağlıklı bir zihniyete sahip olmalıdırlar.....’’²⁶⁶

Geç saatlerde Türk Ocağından ayrılarak Konağa dönmüşlerdir.

Bir sonraki gün öğleden sonra Hilal – i Ahmer (Kızılay) Konya Şubesi Kadınlar Kolunun düzenlediği çaya gitmişlerdir. Hilal – i Ahmer (Kızılay) ziyaretinde iken kadınlara şöyle bir konuşma yapmıştır:

‘‘ Şehirlerimizdeki kadınlarımızın giyinme ve kapanmalarında iki şekil meydana çıkıyor. Ya ifrat ya da tefrit yani ne olduğu bilinmeyen çok kapalı, çok karanlık bir dış şekli gösteren giyim yahut Avrupa'nın en serbest balolarında bile dış giyim olarak gösterilemeyecek kadar açık bir kıyafet. Bunun her ikisi de şeriatın tavsiyesi, dinin emri dışındadır. Bizim dinimiz kadını o tefritten de, bu ifrattan da uzak tutar. Dinimizin tavsiye ettiği örtünme hem hayata hem de fazilete uygundur. Şer'i örtünme kadınlar için zoraki bir gerek olmayacak, kadınların sosyal hayatta, çalışma ve ilmi hayatta erkeklerle ortaklaşa faaliyet göstermelerine engel bulunmayacak bir basitliktedir. Bizim örtünme meselesinde dikkate alacağımız husus bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan hayatın icabını düşünmektir... Bizim kadın hayatımızda kadının örtünmesinde yenilik yapmak meselesi mevzu bahis değildir. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadının ilmi, ahlâki, sosyal, iktisadî hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı ve yardımcısı olacaktır... Şunu da ilave edeyim ki kadınlık meselesinde şekil ve dış kıyafet ikinci derecededir. Asıl mücadele sahası, nur ile irfan ile olacaktır...’’²⁶⁷

Daha sonra buradan ayrılarak Konya Sultanisi'ni ziyaret etmişlerdir. Bir süre burada bulunduktan sonra Sultaniden ayrılmışlardır.

²⁶⁵ Önder, a.g.e., ss.31.

²⁶⁶ Önder, a.g.e., ss.31-32.

²⁶⁷ Semiz, a.g.m., s.13.

Üçüncü gün ilk ziyaret edilen yer Mevlana Türbesi olmuştur. Burada sema gösterisi yapılmış, daha sonra Dar'ül Hilafet'ül Âliye Medresesini (İlmiye Medresesi) ziyaret etmişlerdir. Bu medrese bir ilahiyat fakültesi özelliği taşımaktadır. Atatürk ve yanındakiler okul idarecileri tarafından karşılanıp müdür odasına alınmışlardır. Burada kahve içtikten sonra sınıfları dolaşmıştır. İlk olarak Müderris Hadimli İsa Ruhi (Bolay) Beyin Ahlak Dersini ve sınıfın en küçük öğrencisi Hamdizâde Hamdi Ragıp (Atademir)'in dersi tekrarını dinlemiş ve sorduğu sorulara verilen cevaplardan çok memnun olmuştur. Daha sonra Tarih, Coğrafya, Hat, Fransızca, Fıkıh gibi dersleri de dinlenmiştir. Öğrencilerin ilgili oluşu kendisini mutlu etmiştir.²⁶⁸

Okuldan ayrıldıktan sonra köşke dönmüş akşam yemeğini yedikten sonra gece 24.30'da trenle Adana'ya doğru hareket etmiştir.

5.3. Atatürk'ün Konya'ya Altıncı Gelişleri (3 Ocak 1925- 13 Ocak 1925)

Atatürk bu gezisine daha önce Ankara'da kurduğu Atatürk Orman Çiftliği gibi çiftlikleri Anadolu'da yaygınlaştırmak için çıkmıştır. Bunun için en uygun yerlerin ülkenin güney bölgelerinde bereketli toprakların olduğu Adana ve çevresi düşünülmüştür. Bu amaçla Adana'ya doğru hareket edip yolu üzerindeki Konya'ya da uğrayarak daha önce kaldığı köşkünde on gün kadar kalıp dinlenecekti. Atatürk Ankara'dan hareket edip önce Afyon'a gelmiş, Konya'ya geleceği duyulunca Konya'dan bir heyet Afyon'a giderek Atatürk ile birlikte Konya'ya dönmüştür.

Konya istasyonunda yoğun sevgi gösterileri ile karşılanan Atatürk eşi Latife (Uşaklıgil) Hanım ile birlikte kendilerine ayrılan köşke gelmişlerdir. Köşkte kısa süre istirahat eden Atatürk daha sonra köşkün balkonuna çıkarak halkı selamlamıştır.

Atatürk o gün öğleden sonra Konya Belediyesini ziyaret etmiş ve Konyalılara ileilmek üzere Belediye Başkanına şu beyanatı yazdırdı:

*‘‘ Konya'nın muhterem halkı her vakit olduğu gibi, bu kere de hakkımda pek büyük samimi tezahüratta bulunmuştur. Bundan pek ziyade müteşekkirim. Bu teşekkürlerimin Konya halkına ıblağını rica ederim. ’’*²⁶⁹

6 Ocak 1925 günü öğleden sonra saat 14.30'da eşi ve yaverleri ile birlikte Konya'nın Sedirler Mahallesinde kerpiç bir evde oturan Abditollu Hacı Hüseyin Ağa'yı evinde ziyaret etmişlerdir. Atatürk Hacı Hüseyin Ağa'yı önceki gelişinde

²⁶⁸ Evren, a.g.e., ss.16-18.

²⁶⁹ Evren, a.g.e., ss.18.

tanımış, ona babam diye hitap etmiştir. Daha sonra saat 16.30 da eşi ile birlikte Konya'nın batısındaki Meram Bağlarına gitmişlerdir. Bu gezintide kendisine Fahrettin (Altay) Paşa, Konya Milletvekili Refik (Koraltan), Konya Belediye Başkanı Kazım (Gürel), Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tefik (Bıyıklıoğlu) eşlik etmişlerdir.²⁷⁰

10 Ocak 1925 günü, 17 Ocak'ta Adana'da yapılacak Adana'nın kurtuluş bayramına katılacak olan TBMM Heyeti'ni kabul etmiş, bu heyet için Bağdat Otelinde verilen çayda hazır bulunmuştur. Aynı gün Konya Müftüsü, Mevlana Dergâhı Postnişini ve Konya ileri gelenlerinden bir heyeti kabul etmiş, görüşmeler yapmıştır. O gün Türk Ocağına, Türk Odasına da uğramış esnaf birlikleri temsilcileriyle görüşmüştür. Aynı akşam saat 20.00 da lisede verilen temsili seyretmiştir.²⁷¹

I. İnönü Savaşının 4. yıldönümü münasebetiyle 11 Ocak 1925'te Alâeddin Tepesi'nde bir tören düzenlenmiş, bu törene Atatürk'te katılmıştır. Burada bir de konuşma yapmıştır. Şöyle ki:

‘‘ Arkadaşlar; bugün I. İnönü Meydan Muharebesinin dördüncü yıldönümünü idrak ediyoruz. Bugünü idrak mazhariyetinden dolayı, huzurunda bulunduğum asker, zabıt, kumandan arkadaşlarımı tebrik ederim. Size bizzat arz etmek fırsatıyla mes'ut olduğum bu tebrikatımı buradan, Alâeddin Tepesinden bütün ordumuza, bütün Türk milletine derin hürmetlerimle isal ediyorum. Birinci İnönü Muharebesi inkılâp tarihimizin çok mühim, çok feyizli bir sahifesidir. Ahlâfımız ve bütün cihan bu sahifeyi mütalaa ve tetkik ettikçe Türk İnkılâbını yapan bugünkü Türk ordusunu ve bu orduyu sinesinden çıkaran bugünkü Türk camiasını, elbette tazimle yâd ve takdir edecektir. ‘²⁷² demiştir.

Atatürk 12 Ocak 1925 saat 10.00 da Adana'ya uğurlanmıştır.

5.4. Atatürk'ün Konya'ya Yedinci Gelişleri (17 Ekim 1925- 19 Ekim 1925)

Şapka İnkılâbı yapılmıştı ve bu yeni inkılâbın da halka anlatılması gerekmektedir. Bu amaçla Atatürk bir yurt gezisine çıkmıştır. Böylelikle yapılan yeniliklerin hem halk tarafından nasıl karşılandığını görmüş olacak hem de şapkayı tanıttıracaktı. Duraklardan biri olan Konya'ya 17 Ekim 1925 günü Afyon üzerinden gelmiştir.

Konya'da Atatürk'ün Afyon üzerinden geleceği haberi duyulunca bir heyet bir gün önce Afyon'a gitmiştir. Bu heyette Konya Valisi İzzet Bey, Konya Milletvekillerinden Mustafa (Uluhan), Tefik Fikret (Sılay), Refik (Koraltan),

²⁷⁰ Önder, a.g.e., ss.61.

²⁷¹ Önder, a.g.e., ss.62.

²⁷² Semiz, a.g.m., s.15.

Fuat (Gökbudak), Kazım Hüsnü, Konya Belediye Başkanı Kazım (Gürel), Atatürk'ün ‘‘ Baba ‘‘ dediği Hacı Hüseyin Ağa vardı. Heyet Afyon'da Atatürk ile görüşükten sonra birlikte Konya'ya hareket etmiş ve 17 Ekim 1925 günü Konya'ya ulaşmışlardır.²⁷³

Atatürk'ü Konya'da İkinci Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay), Kolordu Komutanı Naci (Eldeniz), paşalar, askeri ve sivil erkân, öğrenciler ve halk karşılamıştır. Hemen herkes başına şapka takmış, bulamayanlar Konya keçesinden kenarlıklı şapkalar yaptırarak takmışlardır. Keçeden yapılan bu kenarlıklı şapkalar Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve incelemiştir. Atatürk Konya'ya geldikten bir gün sonra 18 Ekim 1925 günü önce Ordu Müfettişliğini sonra ise Kolordu Karargâhını ziyaret etmiştir. Burada görüşmelerini yaptıktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi merkezine gelerek burada Aksaray, Niğde, Bor, Ulukışla, Karaman, Ereğli, Karapınar ve Çumra heyetleriyle görüşmüştür. Daha sonra Hükümet Konağına geçmiş ve Sanat Okulunun sergisini gezmiştir. Kendisine burada bir yağlı boya tablo da hediye edilmiştir.²⁷⁴

Atatürk'ün sonraki durağı Konya Türk Ocağı olmuştur. Burada gençlere şöyle seslenmiştir:

‘‘ Ocaklı Arkadaşlar! Birkaç dakika misafiriniz olmaktan feyizli ve parlak alınlarınızda çok büyük ümitler görmekten duyduğum zevk ve saadet büyüktür. Gördüm ki ocağınızın yanışı, parlaması değişmiştir. Ocağın alevi çok yükselmiştir. Bu alevin Türklük ufuklarını ne kadar nurlandırmakta olduğunu düşünerek bahtiyar olabiliriz. Çalışmalarınızdaki azim ve ciddiyetinizi artmış görmekle memnun oluyorum, sizleri tebrik ederim arkadaşlar. ‘‘²⁷⁵

Türk Ocağı'ndan ayrıldıktan sonra Öğretmenler Birliği Merkezine gelmiş, Konya Milli Eğitim Müdürü Osman Nuri (Oral), Birlik Başkanı öğretmen Zühtü Bey, Erkek Öğretmen okulu Müdürü Rahmi Bey, Kız Öğretmen Okulu Müdürü Saadet Hanım, Kız Ortaokul Müdürü Ömer (Aydın) Bey ve öğretmenlerce karşılanmıştır. Kız Öğretmen Okulu öğretmeni Sabriye Hanım güzel ve coşkulu bir konuşma yaptıktan sonra Atatürk topluluğa şu şekilde konuşmuştur:

‘‘ Muallim Sabriye Hanım'ın hitabesini çok derin hassasiyet ile dinledim. Muallim ordusunun, nur ordusunun azim ve imanını ne güzel tasvir ve izah buyurdular. Kendilerini tebrik ederim. Beyanatı arasında şahsıma ait lütufkâr sözlerle hassaten teşekkür ederim. Bu noktada her yerde söylediğim bir hakikati tekrar etmeme müsaadenizi rica ederim. Memleket ve millet hizmetlerinde öncü olmak isteyenlerin ilham membat milletin hakiki hissiyat ve emelleridir. Bizim zikre şayan bir hareketimiz varsa o da milletin hissiyat ve sevgilerinin varlığına temas etmeye çalışmaktan ibarettir.

²⁷³ Önder, a.g.e., ss.85.

²⁷⁴ Önder, a.g.e., ss.86.

²⁷⁵ Önder, a.g.e., ss.87.

Her türlü muvaffakiyet sırrının her nevi kuvvetin, kudretin hakiki kaynağının milletin kendisi olduğuna kanaatimiz tamdır.... ²⁷⁶

Ertesi gün 17.00 da Kız Öğretmen Okulunu ziyarete gitmişlerdir. Okul öğrencilerinin sergilediği temsili izleyen Atatürk Okul Müdürü Saadet hanım'ın konuşmalarına şu karşılığı vermiştir:

“ Müdürler, muallimler, talebeler! Memnuniyetle görüyorum ki, çok güzel çalışıyorsunuz. Girdiğim her yerde bütün milletin aynı suretle çalıştığına şahit oldum. Millet aynı noktaya aynı tarzda seri, azimkâr adımlarla yürümektedir. Bu müşahedede bulunanlar elbette hükmeder ki, Türk milleti programını katıyetle tespit etmiştir. Bu programda kati hedefe ulaşan yollar açık ve muayyendir. Bütün millet el ele vererek programını tatbik etmektedir. Bizim programımız yoktur, diyenlere söylemeliyim ki, bizim programımızı bütün tafsilatıyla laflardan mürekkep yazılarda arayanlar bu araştırmalardan memnun, mutmain olmayabilirler. Filhakika bizim programımızın olup olmadığına tereddütte bulunanlara onun tatbikat neticeleri olan fiiller ve eserlere dikkatle bakmalarını tavsiye ederim..... Arkadaşlar ilim ve irfan heyetisiniz. Huzurunuzda bulunmaktan istifade ederek bir noktaya dikkat ve gayretinizi celp edeceğim. Milletimizin nefsinin şüphelerden kurtarmak için çok çalışalım. ²⁷⁷

Atatürk 20 Ekim 1925 günü akşam 20.00 da özel terni ile Konya'dan Ankara'ya doğru hareket etmiştir. Atatürk Konya'dan ayrılmadan önce Babalık Gazetesine verdiği röportaj da şunları söylemiştir:

“ Konya'da bu defaki ziyaretimde on ay evvelkine nazaran pek çok ilerlemiş eserler gördüğümü kemal – i memnuniyetle beyan ederim. Yapılan başlanılan imar teşebbüsleriyle Konya'nın pek yakın zamanda bütün manasıyla medeni bir şehir, gıpta edilecek bir Türk mamuresi olacağına itimadım kuvvetlidir. Çalışkan ve uyanık Konyalıların bilhassa medeni giyimin kullanımında gösterdikleri istek ve hassasiyet ayrıca kayda değerdir. Konya geçliğinde ve mekteplerde gördüğüm hayat eseri ve faaliyetleri takdir ediyorum. Konya'ya geldiğimde ve dört günlük ikametim esnasında muhterem Konyalıların ve mümessillerinin büyük bir heyecanla şahidi olduğum samimi tezahüratından, gösterdikleri yürekte gelen samimiyetten pek mütehasıs oldum. ²⁷⁸

5.5. Atatürk'ün Konya'ya Sekizinci Gelişleri (18 Mayıs 1926 - 19 Mayıs 1926)

Atatürk Ankara'da kurmuş olduğu Orman Çiftliğinin benzerlerini ülke genelinde kurmak istiyordu. Bu amaçla Mersin civarına geziye çıkmıştı. Mersin'in Silifke ilçesi Tekir Köyünde kurmayı planladığı örnek çiftliği yerinde görüp incelemek istemiştir. Birkaç gün bu bölgede kaldıktan sonra Mersin'den Adana'ya oradan da Konya'ya gelmiştir.

Atatürk'ün Konya'ya geleceği haberi önceden duyulunca Konya Valisi İzzet Bey, Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay) Bey, Kolordu komutanı Naci (Eldeniz); Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanı İsmail Hakkı Bey, Konya Belediye Başkanı Kazım (Gürel) Bey, Atatürk'ü karşılamak amacıyla Çumra'ya gelmişlerdir. Atatürk

²⁷⁶ Önder, a.g.e., ss.87-88.

²⁷⁷ Semiz, a.g.m., s.16.

²⁷⁸ Önder, a.g.e., ss.90.

heyet ile selamlaştıktan sonra hep birlikte Konya Ovası Sulama İdaresi'ne gidilip, Ovanın sulamasıyla ilgili bilgi almış ve daha sonra Karkın, İçeri Çumra ve Küçük köy çiftlikleri ile görüşen Atatürk, Rakım (Çumralı) Bey'in verdiği bilgileri dinlemiştir.²⁷⁹

Yapılan incelemelerden sonra Atatürk beraberindekilerle Konya'ya gelmiştir. Atatürk daha önceki gelişlerinde verdiği söz üzere Belediye Başkanı Kazım (Gürel) Bey'in evine misafir olmuştur. Atatürk daha sonra Konya Harasında iyi cins at yetiştirdiğini duyduğunu söylemiş ve bunları görmek istemiştir. Ertesi gün 19 Mayıs 1926'da kendisine getirilen atlardan üçünü seçerek Ankara'daki Orman Çiftliğine gönderilmesini istemiştir. Daha sonra Alâeddin Tepesini gezmiş yapılan düzenlemelerden hoşnutluğunu göstermiş ve Belediye Başkanını tebrik etmiştir.²⁸⁰

Belediye Başkanı Kazım (Gürel) Bey'in önemli bir girişimi daha bulunmaktaydı. İstasyon Caddesi üzerine bir Atatürk heykeli yaptırmak için çalışmalar başlatmıştı. Heykeli Cumhuriyetin üçüncü yılında açmayı planlamıştır. Atatürk Konya'da bir süre dinlendikten sonra Konya'dan ayrılmıştır.²⁸¹

5.6. Atatürk'ün Konya'ya Dokuzuncu Gelişleri (18 Şubat 1931 - 1 Mart 1931)

CHP Türkiye'nin ilk siyasi partisidir. Uzun yıllar Türkiye'yi tek parti olarak yönetmiştir. Bu süreç içerisinde bazı muhalefet partileri kurulmuş fakat uzun süre faaliyet yürütememişlerdir. Demokrat Partinin kurulması ile Türkiye kesin olarak çok partili hayata geçmiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin ilk dönemlerinde karşısına Terakkiperver Cumhuriyet Partisi ve Serbest Cumhuriyet Partisi çıkmış ve bu partilere halk çok yoğun ilgi göstermiştir. Özellikle Serbest Cumhuriyet Partisi kurulması ile çok yoğun bir halk ilgisi ile karşılanmıştır. Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kendini kapatması ile Atatürk halkın muhalif partilere bu yoğun ilgisini araştırmak amacıyla yurt gezisine çıkmıştır.

Bu yurt gezileri üç ay kadar sürmüş ve halkın muhalefet partilerine eğiliminin sosyo – ekonomik kaynaklarını çok yönlü olarak yerinde incelemiştir. Bu gezilerinde kendilerine Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey ve partiden bazı müfettişler eşlik etmişlerdir. Bu uzun Türkiye gezisi sonrası 18

²⁷⁹ Önder, ss.92.

²⁸⁰ Önder, ss.93.

²⁸¹ Önder, a.g.e., ss.98.

Şubat 1931 günü Atatürk Adana üzerinden Konya'ya gelmiştir. Yoğun ilgiden sonra Atatürk dinlenmeye çekilmiştir.

18 Şubat akşamı Konya Valisi İzzet Bey köşkte Atatürk onuruna bir ziyafet vermiştir. Ziyafet esnasında milli mücadeleden bahsedilmiş, bu sırada Konya Milletvekili Refik (Koraltan) Bey Atatürk'ü övücü sözler sarf etmeye başlamıştır. Şöyle ki:

“ Her şeyi yapan sensin, bütün varlığımızı sana borçluyuz. Sen olmasaydın başka hiç kimse, hiç bir şey yapamazdı. Bundan sonra da yapamaz. Allah seni başımızdan eksik etmesin. ” demiştir.

Atatürk'ün bu durum karşısında neşesi bozulmuş ve bahsi kapatmak istemişti.

“ Beyefendi bütün yapılanlar herkesten evvel büyük Türk milletinin eseridir. Onun başında bulunmak bahtiyarlığına ermiş bulunan bizler ise, ancak onun şuurlu fedakârlığı sayesinde ve fikir ve iman birliği içinde müşterek vazife görmüş, öylece başarı kazanmış insanlarız, hakikat bundan ibarettir. ”

Fakat Refik Bey alkolün etkisi ile devam etmiştir. Atatürk çok sinirlenmiş ve hemen

“ Efendim müsaade buyurunuz. Ortada tevazu filan yok.... Gerçeğin ifadesi vardır. Türkiye Cumhuriyeti her manası ile büyük Türk milletinin öz ve aziz malıdır. Kıymetli evlatlarının elinde daima yükselecek, ebediyen payidar olacaktır. Şimdi rica ederim artık bu bahsi kapayalım, bir daha da tekrar etmeyelim. ”²⁸² demiştir.

Ertesi gün 19 Şubat 1931 Ramazan Bayramıdır. Cumhuriyet Halk Partisi bir bayramlaşma düzenlemiş ve halkın ileri gelenleri Konya halkının ihtiyaçlarını iletme için bu törene davet edilmiştir.

20 Şubat günü ise Atatürk otomobili ile şehir gezisine çıkmıştır. Havanın soğuk ve karlı olması dolayısıyla çok fazla gezemeyip Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığında Recep (Peker) başkanlığında düzenlenen uzmanlar toplantısına katılmıştır. Toplantıda üç ay süren yurt gezilerinin değerlendirilmesinde memleketin ekonomik ve sosyal durumu ile ilgili alınan notlar üzerine tartışılmıştır.²⁸³ Atatürk bu raporların Ahmet Hamdi (Başar) tarafından bir araya getirilerek kendisine verilmesini istemiştir.

21 Şubat günü o günkü adı Asar – ı Atika olan Mevlana Müzesini gezmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Müze Müdürü Mehmet Yusuf (Akyurt) Bey'den bilgi almıştır. Mevlana'nın eşyalarını incelemiş ve bu güne kadar korunmasına

²⁸² Hasan Rıza Soyak. (2004). *Atatürk'ten Hatıralar*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, ss.55–56.

²⁸³ Önder, a.g.e., ss.103.

sevinmiştir. Hatta Şems'e ait bir başlığı yanında bulunan Hasan Ali (Yücel) Bey'e giydirmiştir. Müzedeki eserlerin bakımsız ve harap olduğunu görünce Ankara'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurulması için çalışmalar yapan Afet İnan ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tefik Bıyıklıoğlu'nu Konya'ya davet etmiştir. Bu ikilinin hazırladığı rapor doğrultusunda Başbakan İsmet İnönü'ye telgraf çekerek müzenin mümkün olan en kısa zamanda bakım ve onarımın yapılması ricasında bulunmuştur.²⁸⁴

Atatürk 28 Şubat'a kadar köşkünde kalmış bazı çalışmalarda bulunmuş ve gelen kimi heyetleri kabul etmiştir. 28 Şubat öğleden sonra Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığını ziyaret edip parti ile ilgili çalışmaları takip etmiştir. Burada şöyle bir konuşma yapmıştır:

‘ Biz bütün vatandaşları fırkamızın kadrosu haricinde tasavvur etmiyoruz. Aralarında maksadı anlamamış olanlar çıkabilir. En nihayet bunlara milli ve siyasi vazifelerimizi anlatmak parti teşkilatımıza, partimizin bir şubesi olan Türk ocaklarına ve her yerde behemhâl Türk ocaklarının içinde memleket geçleriyle beraber çalışmaları icap ed en muallimlere teveccüh eder, 18 yaşında ve daha yüksek yaşta oy sahibi olan bütün gençleri fiilen aramızda görmek isteriz. Henüz bu yaşa gelmeyenleri aza namzedi telakki etmek ve onları buna göre hazırlamak lazımdır. ‘²⁸⁵

Atatürk o gün daha sonra Türk Ocakları'na gitmiş ve gençlerle görüşmüştür. 1 Mart 1931 günü akşam saatlerinde Afyon üzerinden Ankara'ya hareket etmiştir.

5.7. Atatürk'ün Konya'ya Onuncu Gelişleri (25 Ocak 1933-25 Ocak 1933)

Atatürk 1933 yılı başlarında yeni bir yurt gezisine çıkmıştır. İlk durak Eskişehir olmuştur. Burada bir şeker fabrikası yapılması düşünülmekteydi. Eskişehir'de görüşmelerini yaptıktan sonra sırasıyla Bursa, Balıkesir, Kütahya ve Afyon'a uğramışlar, daha sonra Konya'ya gelmişlerdir. Vali Cemal Bardakçı'nın başkanlığındaki bir heyet Atatürk'ü Akşehir'de karşılamış, Atatürk ile birlikte daha sonra Konya'ya hareket etmişlerdir. Atatürk Konya'ya bu gelişinde çok fazla kalmamıştır. Bir saat kadar Vali Cemal Bardakçı ve beraberindeki heyet ile Konya Garı'nda görüşmüş ve daha sonra Konya'dan ayrılmıştır. Dolayısıyla bu ziyaretin bir uğrama ziyareti olduğu anlaşılmaktadır. Atatürk bu kısa ziyaretten sonra Konya'dan ayrılarak 07.10'da Adana'ya doğru hareket etmiştir.²⁸⁶

²⁸⁴ Gazi'nin Konya'da Yaptıkları Tetkikat, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24.02.1931, s.1.

²⁸⁵ Semiz, a.g.m., s.17.

²⁸⁶ Önder, a.g.e., ss.115.

5.8. Atatürk'ün Konya'ya On Birinci Gelişleri (6 Şubat 1934-6 Ocak 1934)

Atatürk 1 Şubat 1934 günü Afet İnan, Kılıç Ali, Falih Rıfkı Atay ve Ruşen Eşref Ünaydın ile bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu yurt gezisinde Kırşehir, Yozgat, Kayseri, Niğde'ye gitmiş ve daha sonra Konya'ya gelmişlerdir. Bu gezilere önce otomobil ile Bala – Kaman üzerinden Kırşehir'e ve Yozgat'a oradan da trenle Kayseri ve Niğde'ye uğrayarak 6 Şubat'ta Konya'ya geldiler. Vali Cemal Bardakçı, Ordu Müfettişi İzzettin (Çalışlar), Kolordu Komutanı Cemil Cahit (Toydemir), Belediye Başkanı Şevki (Ergun) ve Konya CHP İl İdare Heyeti Konyalılar adına Atatürk'ü Ereğli'de karşıladılar.²⁸⁷

Konya halkı ise Atatürk'ün herhangi bir karşılama yapılmasını istememesine rağmen, havanın çok soğuk ve karlı olmasına rağmen kendi arzu ve istekleri ile Atatürk'ü görmek üzere istasyon ve civarını doldurmuştu. Konya halkının yoğun sevgi gösterileri ile karşılanan Atatürk ve beraberindekiler istasyondan köşke geçmişler ve burada bir saat dinlenmişlerdir. Atatürk daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi Konya İl Teşkilatı'nı, Kolordu Merkezini, Ordu Müfettişliğini ve Belediye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerde Konya halkı ile görüşmüş ve isteklerini de dinlemiştir.²⁸⁸

Atatürk aynı zamanda Konya Halkevi'ne de gelmişti Halkevi'ni gençler ve halk doldurmuştu. Burada önce Halkevi yöneticileri ile görüşmüş ve yapılan çalışmalarla ilgili bilgi almıştır. Daha sonra da gençlerle birlikte olmuş ve onlarla sohbet etmiştir. Mehmet Önder'in belirttiğine göre Atatürk geçlere şöyle seslenmiştir:

*“ Konya gençliği her zaman olduğu gibi bu defa da hakkımda samimi tezahürlerini göstermiş oldu. Bu gençliğe her zaman emniyetim ve itimadım vardır. Cumhuriyet sizin omuzlarınızda yükselmekte mesafeler almaktadır. Cumhuriyet bundan sonra bizden değil sizden hız alacaktır. O sizin mevcudiyetinizle yaşayacaktır. ”*²⁸⁹

Halkevi'nden sonra köşke gelen Atatürk aynı gün gece 22.00'de Konya'dan ayrılmıştır.

²⁸⁷ Gazi Dün Saat 15'de Konya'ya Teşrif Ettiler, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07.02.1934, s.6.

²⁸⁸ Gazi Hazretleri Konya'yı Şerefliendirdiler, *Son Posta*, 07.02.1934, s.1.

²⁸⁹ Önder, a.g.e., ss.116.

5.9. Atatürk'ün Konya'ya On İkinci Ve On Üçüncü Gelişleri (6 Ocak 1937 - 20 Kasım 1937)

1937 yılı daha çok Hatay meselesinin çözülmesi için yoğun mesai harcanan bir dönemdir. Atatürk bu meseleyi Başbakan İsmet İnönü, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Eskişehir'de bu görüşmeyi yaptıktan sonra Adana'ya doğru hareket etmişlerdir. Tren ile Adana'ya giderken Konya'ya uğramışlardır.²⁹⁰ Aslında Atatürk'ün Konya'da kalıp kalmayacağı da belirli değildir. Halkın beklentisi Atatürk'ün Konya'da kalmasıdır. Dönemin Cumhuriyet Gazetesi bu durumu şu şekilde anlatır:

‘‘ Soğuk sıfırın altında olmasına rağmen bütün Konya halkı caddeleri doldurmuş, Atatürk'ü beklemektedir. Büyük Şef'in saat kaçta geleceği belli değildir. Vali'nin başkanlığında bir heyet Atatürk'ü karşılamak üzere il sınırına hareket etmiştir. Misafirlerin kalması için, Atatürk'ün Konya'daki köşkleri, Meram bağlarındaki vilayet konağı hazırlanmıştır. Atatürk'ün Konya'da ne kadar kalacağı belirli değildir. ‘‘²⁹¹

Fakat düşünüldüğü gibi olmamış Atatürk aynı gün uzun kalmayarak Konya'dan ayrılmışlardır.

Atatürk'ün Konya'ya son gelişleri 20 Kasım 1937 günü olmuştur. Doğu Anadolu gezisi dönüşünde Adana ve Mersin'e uğradıktan sonra Konya'ya gelmiştir. Konya'da 20 dakika kadar kalmış, kendisini karşılayan Vali Cemal Bardakçı, Belediye Başkanı Şevki Ergun, 2. Ordu Müfettişi Fahrettin Altay ve bazı milletvekilleriyle ayakta görüşmüştür. Daha sonra trene binerek ayrılmıştır. Bu Atatürk'ün Konya'ya son gelişleri olmuştur.²⁹²

Atatürk Konya'ya çok önem göstermiştir. Bunu gerçekleştirmiş olduğu ziyaretlerden anlamaktayız. Anlaşıldığı üzere bu ziyaretler ile hem bölge halkının moralini yüksek tutmuş hemde Konya'da yapılan çalışmaları yakından takip etmiştir. Konya halkının Atatürk'e aynı ölçüde karşılık verdiğini görmekteyiz. Atatürk şehre her geldiğinde çok büyük ilgiyle karşılanmıştır.

²⁹⁰ Önder, a.g.e., ss.117.

²⁹¹ Konyalılar Büyük Şefi Bekliyor, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07.01.1937, s.1.

²⁹² Önder, a.g.e., ss.118.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti son dönemlerde kaybettiği toprakları geri alma, yitirmiş olduğu dünya siyasetindeki etkinliğini tekrar kazanma gibi büyük hedeflerle I. Dünya Savaşı'na girmiştir. I. Dünya Savaşı'na İttihat ve Terakki Partisi'nin etkisi ile savaşı kazanacağına inanılan Almanya'nın bulunduğu grup olan ittifak devletlerinin yanında katılmıştır. Fakat durum Osmanlı Devleti'nin düşündüğü gibi olmamış ve ittifak devletleri savaştan mağlup ayrılmışlardır. Bu durum Osmanlı Devleti'ni çok derinden etkilemiştir. I. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan İngiltere'nin başını çektiği itilaf devletleri grubu Osmanlı Devleti ile çok ağır hükümler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamış ve Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdirmişlerdir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri gereğince Osmanlı Devleti itilaf devletlerince işgal edilmeye başlanmıştır. Yapılan işgallere ne İstanbul Hükümeti ne de padişah herhangi bir tepki verememişlerdir. Fakat Türk halkı bu işgalleri tanımamıştır.

Türk halkı milli duygularla kurtuluş çareleri aramak amacıyla müdafaa-i hukuk, redd-i ilhak cemiyetlerini kurmuştur. Bu cemiyetler ilk kuruldukları zaman sadece kendi kuruldukları bölgeleri işgallerden kurtarmak amacıyla faaliyet yürütmüşlerdir. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkarak Milli Mücadele hareketini başlatan Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nde tüm bu cemiyetlerin hepsini aynı amaca hizmet etmeleri, vatanın bütününe kurtarma mücadelesini yürütmeleri amacıyla A-RMHC adı altında birleştirmiştir. A-RMHC'nin tüm yetkilerini de başkanlığını yaptığı Temsil Heyeti'ne vermiştir.

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin kurulması ile Temsil Heyeti ortadan kalkmış ve yetkileri TBMM'ye devredilmiştir. Mustafa Kemal Paşa TBMM içinde A-RMHG'yi oluşturmuş ve TBMM Hükümeti'nin milli esaslar üzerine rahatça çalışmasını temin etmiştir. Fakat TBMM içinde A-RMHG'nin oluşturulması bazı milletvekillerce Mustafa Kemal Paşa'nın tek adam olma girişimi olarak nitelendirilmiş ve II. Grup olarak bilinen yeni bir grubun TBMM içinde kurulmasına neden olmuştur. II. Grup TBMM'de çok sert bir muhalefet sergilemiştir. Bir süre

sonra meclis tekrar seçime gitmiş ve yeni TBMM oluşturulmuştur. Bu yeni mecliste II. Grup üyeleri yer almamıştır. Mustafa Kemal Paşa 9 Eylül 1923 günü A-RMHG'yi Halk Fırkası'na dönüştürmüştür. Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyet Halk Partisi adını alacak olan partinin tabanını A-RMHC oluşturmuştur. Böylelikle Milli Mücadele yıllarında oluşturulan ve ülke çapında büyük bir teşkilatlanmaya sahip olan A-RMHC örgütlerini kendi bünyesine alarak hazır bir tabanla kuruluşunu gerçekleştiren parti, iktidarı süresince de örgütlenmesini ülke çapına yayarak büyük bir siyasi kurum haline gelmiştir. CHP'nin ilk il başkanlıklarını valiler yapmış daha sonra parti mensupları bu görevi devralmışlardır.

Anlatmaya çalıştığımız bu süreç Konya'da sıkıntılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Konya Milli Mücadele yıllarında İstanbul Hükümeti'nin üzerinde hassasiyetle durduğu bir şehir olmuştur. Özellikle Cemal Bey gibi Milli Mücadele karşıtı bir valinin bölgeye gönderilmesi bu sıkıntılı sürecin yaşanmasında en önemli etken olmuştur. Cemal Bey, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin çok sadık bir valisi olarak Konya'da Milli Mücadelenin örgütlenmesini elinden geldiği ölçüde engellemeye çalışan bir kişi olmuştur. Konya'daki Milli Mücadele örgütlenmesi asıl manada Cemal Bey'in şehri terk etmesi ile gerçekleşmiştir. Cemal Bey, Refet Bey'in komutasındaki milli kuvvetlerin şehre gelmesi ile Konya'dan gizlice kaçmıştır. Cemal Bey kaçarken de boş durmamış ve halkı Milli Mücadele aleyhine kışkırtmış ve isyan çıkarmalarına neden olmuştur. Konya'da sırasıyla I. ve II. Bozkır Ayaklanmaları ile Delibaş Mehmet Ayaklanması çıkmış fakat zamanla bu isyanlar bastırılmış ve şehre milli kuvvetler tamamen hâkim olmuşlardır. Bu dönemden itibaren Konya halkı Milli Mücadele'ye en sadık şehirlerden biri olmuştur.

Halkçılık prensipleri ile kurulan CHP halkın yönetime yoğun bir şekilde katılımını hedef almış ve yapmış olduğu kongreler ile bunu sağlamayı amaçlamıştır. CHP'nin yapmış olduğu bu kongrelerin tutanaklarını incelediğimizde Konya halkının CHP idaresinden yoğun şekilde isteklerde bulunduğunu anlamaktayız. Bu isteklerin büyük bir bölümü ekonomik endeksli olmasının yanında eğitim, sağlık, bayındırlık v.b. alanlarda da isteklerin olduğunu görmekteyiz. CHP yönetimi bu isteklerin hemen hepsine karşılık vermeye çalışmış fakat devletin içinde bulunduğu ekonomik durumun uygun olmamasından dolayı istenilen ölçüde bu isteklere cevap verilememiştir.

Konya halkının ekonomik isteklerinin en önemli bölümü tarım ile ilgili olanıdır. Konya coğrafi özellikleri bakımından tarıma uygun bir yeryüzü şekline

sahiptir. Aynı zamanda verimli arazileri de bulunmaktadır. Bu sebeple tarih boyunca Konya'nın en önemli geçim kaynağını tarım oluşturmuştur. Tarım ile ilgili sorunların başını da su problemi çekmektedir. Özellikle ele aldığımız dönemde kuraklığın çok yoğun hissedilmesi ve gerekli ölçüde baraj v.s. gibi su stoklarının olmaması bu sorunu Konya'nın milli sorunu haline getirmiştir. CHP yönetimi bu problemi çok ciddiye almış ve Konya'nın Çumra gibi ilçelerinde sulama şebekeleri açmıştır. Aynı zamanda su işleri bürosu kurulmuş ve bunun yanında baraj yapımına hız verilmiş, yer altı sularından yeteri kadar faydalanma da gündeme alınmıştır. Tarım ile ilgili diğer bir sorun da tarımda makineleşme ve zirai mücadele konularıdır. Tabi dönemin şartları düşünüldüğünde ülkenin hemen her tarafında tarımda makineleşmenin az olduğu söylenebilir. Bunun yanında Ziraat Bankası'nın vermiş olduğu kredilerin yetersizliği ve geri ödeme koşullarının ağırlığı da önemli bir sorun olarak Konyalı çiftçiler tarafından CHP idaresine bildirilen konulardandır. Ekonomi ile ilgili bir diğer problem hayvancılık ve sanayi ile ilgilidir. Daha çok tarımın geliştiği hayvancılığın geriden geldiği Konya'da köylü halk hayvancılık ile de ilgili isteklerde bulunmuştur. Günümüzde sanayi Konya'da ciddi gelişme olanağı bulsa da ele aldığımız dönem olan Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok büyük sanayi dalları Konya'da bulunmamaktaydı. Burada CHP yönetiminin yaptığı ve Konya ekonomisine büyük katkıda bulunduğu en önemli yatırım Ereğli Bez Fabrikası olmuştur. Bu fabrika bizzat İsmet İnönü tarafından büyük bir tören ile açılmış ve hizmete girmiştir. Bu fabrika döneminin en büyük fabrikaları arasında yerini almış ve Konya halkına büyük katkı sağlamıştır.

Konya halkının diğer önemli isteklerini de eğitim, kültür ve sağlık işleri oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim konusu ciddi sıkıntı içerisinde bulunmaktaydı. Ülkede eğitim ve öğretim birliği bulunmamakta ve ciddi bir eğitim politikası uygulanmamaktaydı. Tabi Cumhuriyet'in ilk yıllarında durum daha da ciddi boyutlarla ortaya çıkmıştır. Konya halkı bu dönemde okul ve öğretmen sayılarının yetersizliği, eğitim ve öğretim araç ve gereçlerinin eksikliğini kongrelerde CHP idaresine bildirmiştir. Özellikle eğitim ve öğretimin toplumun her yönüyle gelişmesinde çok önemli bir yerinin olduğu düşünülecek olursa yapılan isteklerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Atatürk'ün de eğitim ve öğretim ile ilgili yaptıkları, bu konunun CHP idaresince de çok fazla dikkate alındığını göstermektedir. Özellikle halkın her yönüyle eğitimini gerçekleştirmek, kültürel faaliyetlerini arttırmak amacıyla açılan Millet Mektepleri ve halkevleri bunun en önemli delilini

oluşturmaktadır. Konyalılar özellikle temel eğitimde öğretmen eksikliğinden, ortaöğretimde de okul eksikliğinden yakınmaktadırlar. CHP yönetimi bu sorunu halletmek amacıyla Konya’da ele aldığımız dönemde çok sayıda yeni okul açmış, öğretmen ihtiyacını gidermek için de öğretmen yetiştiren okulların sayılarını arttırmış ve kontenjanlarını fazlalaştırmıştır.

Diğer önemli sorun olan sağlık problemi de Konya’yı çok fazla etkilemektedir. Bir türlü önü alınamayan, durdurulamayan salgın hastalıklar halkı içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Sağlık Bakanlığı’na çekilen telgraflardan durumun ciddiyeti oldukça net anlaşılmaktadır. Hükümet bu konuyu dikkate almış, salgın hastalığın olduğu bölgeye sağlık ekipleri göndermiş ve karantina ekipleri yapmıştır. Tüm bunların yanında özellikle en yaygın salgın hastalık olan sıtmanın önüne geçmek amacıyla bataklıkları kurutmuşlar ve yayılmasının önüne geçmişlerdir. Bu uygulamalar genişletilerek tüm ülkeyi kapsar hale getirilmiştir. Aynı zamanda sanatoryumlar açılmış, yeni hastaneler kurulmuş, sağlık personeli sayısı arttırılmıştır.

Tüm bu faaliyetleri Atatürk Konya’ya yaptığı ziyaretlerde kontrol de etmiştir. Şunu söyleyebiliriz ki Atatürk’ün yurt gezilerinde en çok uğradığı şehirlerden biri Konya olmuştur. Bu şehre tam on üç defa gelmiştir. Konya’ya bu kadar sık gelmesi bölgeye verdiği önemi göstermektedir. Aynı zamanda Konya’nın ulaşım yolları üzerinde olması, tarihi ve stratejik konumu bu durumu anlaşılır kılmaktadır.

KAYNAKLAR

- AHİOĞLU, M.N. Ereğli Mensucat Fabrikası. *Babalık Gazetesi*, (12.Ekim.1934).
- AKANDERE, O. (1999). Atatürk'ün Konya'yı İkinci Defa Teşrifleri (1-4 Nisan 1920). *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(7):121.
- ALBAYRAK, M. (1994). Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları. *ATAM Dergisi*, 29(6):35.
- ALİ, C. Konya Ovası ve Su İhtiyacı. *Babalık Gazetesi*, (13.Eylül.1928).
- ALTAY, F. (1970). *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912 – 1922)*. İnsel Yayınları, İstanbul, ss. 180-227.
- ARALOV, S.İ. (1967). *Bir Sovyet Diplomatu'nun Türkiye Hatıraları*. Ali Ediz (çev.), Burçak Yayınları, İstanbul, ss.107.
- ARIKOĞLU, D. (1961). *Hatıralarım*. Tan Gazetesi Yayınları, İstanbul, ss.223-449.
- ARMAOĞLU, F. (1983). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.8.
- ATATÜRK, M.K. (2001). *Nutuk*. Kum Saati Yayınları, İstanbul, ss.123-575.
- AVANAS, A. (1998). *Milli Mücadele'de Konya*. AKDITYK ATAM Yayınları, Ankara, ss.64-124.
- AYCAN, İ. ve SARIÇAM, İ. (1993). *Emeviler*. TDV Yayınları, Ankara, ss.64
- BARUTÇU, F.A. (1977). *Siyasi Anılar (1939-1954)*, Milliyet Yayınları, İstanbul, ss.10-308.
- BARUTÇU, F.A. Heyet-i Vekilenin İstifası. *İstikbal Gazetesi*, (19.Mayıs.1921).
- Başvekilimizin Beyanatı, *Cumhuriyet Gazetesi*, (06.Nisan.1937).
- BAYKARA, T. (2002). Konya. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.26, TDV Yayınları, İstanbul, s.182-187.
- BELLEN, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.8.
- BORATAV, K. (1989). *Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 1985*. Gerçek Yayınevi, Ankara, ss.11-13
- CA, 490-0-001-000-000-496-1996-1, s.1-84.
- CA, 030-0-010-000-000-158-109-13, s.1-3.
- CA, 030-0-010-000-000-177-221-10, s.1-2.
- ÇALIK, Z. Öğitmenler. *Ekekon Gazetesi*, (15.Şubat.1940).
- ÇEVİK, Z. (2002). *Milli Mücadele'de ‘ ‘ Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na ‘ ‘ Geçiş (1918 – 1923)*. AKDITYK ATAM Yayınları, Ankara, ss.294-436.
- ÇINAR, H. Halkevi Dershaneleri ve Dil Kursları. *Yeni Konya Gazetesi*, (11.Eylül.1949).
- DAĞLI, N. ve AKTÜRK, B. (1988). *Hükümetler ve Programları*. c.I, TBMM Basımevi, Ankara, ss.16-37.
- DARKOT, B. (1977). Konya. *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.6, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, s.843

- DEMİRCİOĞLU, A. (2004). Faik Ahmet Bey ve Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23(21):288.
- DEMİREL, A. (2009). *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss.10-599.
- DERİN, H. (1940). *Türkiye'de Devletçilik*. Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, ss.81-87.
- DÜNDAR, T. (1949). *Konya'nın Zirai Durumu ve Gelişme İmkânları*. Ülkü Basımevi, Konya, ss.62-102.
- EKREM, R. Konya Ovasında Baraj ve Bataklık İşleri. *Ekekon Gazetesi*, (06.Ağustos.1935).
- ERDEHA, K. (1975). *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*. Remzi Kitapevi, İstanbul, ss.267-293.
- Ereğli Bez Fabrikası Bir Millet Fabrikasıdır, *Cumhuriyet Gazetesi*, (06.Nisan.1937).
- Ereğli Mektubu, *Babalık Gazetesi*, (30 – 31.Temmuz.1933).
- ERGİN, O. (1975). *Türk Maarif Tarihi*. c.V, Eser Kültür Yayınları, Ankara, ss. 2143.
- ERKİN, B. (1955). Atatürk'ün Selanik'te Askerlik Hayatına Ait Hatıralar. *Belleten*, 80(8):602.
- EVREN, A. (1944). *Konya İçin*. Babalık Basımevi, Konya, ss.10-18.
- Gazi Dün Saat 15'de Konya'ya Teşrif Ettiler, *Cumhuriyet Gazetesi*, (07.Şubat.1934).
- Gazi Hazretleri Konya'yı Şerefledirdiler, *Son Posta*, (07.Şubat.1934).
- Gazi'nin Konya'da Yaptıkları Tetkikat, *Cumhuriyet Gazetesi*, (24.Şubat.1931).
- GÜL, M. (1988). Atatürk Dönemi Sağlık Politikası. *Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 8(27):252-255.
- GÜNEŞ, İ. (1985). *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (1920-1923)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.43.
- GÜNEŞ, İ. (1987). Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş. *ATAM Dergisi*, 8(8): 442
- GÜNGÖR, E. (1988). *Tarihte Türkler*. Ötüken Yayınları, İstanbul, ss.90-96
- HAMİT, M. Kurtarıcı Sanat. *Babalık Gazetesi*, (06.Şubat.1929).
- HAMİT, M. Şehrimizde Buhranı İktisadi. *Babalık Gazetesi*, (30.Aralık.1926).
- İĞDEMİR, U. (1969). *Sivas Kongresi Tutanakları*. TTK Yayınları, Ankara, ss.4.
- İsmet Paşa Dün Merasimle Fabrikanın Temelini Attı, *Cumhuriyet Gazetesi*, (21.11.1934).
- İsyanın Tarihçesi, *Öğüt Gazetesi*, (2.11.1920).
- KABASAKAL, M. (1991). *Türkiye'de Siyasi Parti örgütlenmesi (1908 – 1960)*. Tekin Yayınları, İstanbul, ss.96.
- KAFESOĞLU, İ. (1992). *Selçuklu Tarihi*. MEB Yayınları, İstanbul, ss.59-69
- KANSU, M.M. (1988). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. c. I, TTK Yayınları, Ankara, ss.116-316.
- KARABEKİR, K. (1981). *İstiklâl Harbinin Esasları, Kazım Karabekir Paşa'nın Hatıratı*. (Haz.) Nihat Uzcan, Yelken Matbaası, İstanbul, ss.138 – 139.
- KARACA, T.N. (2004). *Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları*. *Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(12):172-175.
- KAYA, D. G., ve Durgun, A. (2009). 1923–1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(17):235.
- KİLİ, S. (1983). *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.167.

- KOMİSYON. (1986). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. c.II, Çağ Yayınları, İstanbul, ss.222-293.
- KOMİSYON. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. c.II, ATAM Yayınları, Ankara, ss. 202-206.
- Konya'daki Su İşleri, *Babalık Gazetesi*, (12.Haziran.1935).
- Konyalılar Büyük Şefi Bekliyor, *Cumhuriyet Gazetesi*, (07.Ocak.1937).
- KONYALI, İ.H. (1967). *Abideler ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Yeni Kitap Basımevi, Konya, ss. 27.
- KÖYMEN, M.A. (1962). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. TTK Yayınları, Ankara, ss.262.
- Maarif Mevzuu, *Babalık Gazetesi*, (29.Eylül.1929).
- OKYAR, F. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. (Haz.) Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, ss.333.
- ÖNDER, M. (1953). *Milli Mücadele'de Konya, I. Delibaş Hadisesi*. Yeni Kitap Basımevi, Konya, ss.64 – 65.
- ÖNDER, M. (1957). *Konya Maarif Tarihi*. Ülkü Basımevi, Konya, ss.75-90.
- ÖNDER, M. (1971). *Mevlana Şehri Konya*. Konya Turizm Derneği Yayınları, Konya, ss.400-446.
- ÖNDER, M. (1989). *Atatürk Konya'da*. TTK Basımevi, Ankara, ss.5-120.
- ÖZALP, K. (1992). *Atatürk'ten Anılar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.174.
- ÖZTÜRK, M. (1999). Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 6(1):38.
- REŞAT,E. Şoför Mektebi. *Babalık Gazetesi*, (20.Ağustos.1920).
- SATI, S. Millet Mektepleri. *Babalık Gazetesi*, (13.Ekim.1929).
- SEMİZ, Y. (1998). 1923 – 1938 Döneminde Konya'nın İktisadi Durumu, *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı Konya Kitabı*, 1(8):80-93.
- SEMİZ, Y. (2008). Atatürk ve Konya. *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı Konya Kitabı*, 9(1):2-17.
- SEVİM, A., Öztoprak, İ., Tural, M.A. (2006). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*. c.IV, ATAM Yayınları, Ankara, ss.59-511.
- SOYAK, H.R. (2004). *Atatürk'ten Hatıralar*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, ss.55-56.
- SÜMER, F., Sevim, A. (1971). *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*. TTK Yayınları, Ankara, ss. 1-73.
- ŞAHİN, M. (1992). Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, 2(10):215.
- TANSEL, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. c.I, MEB Yayınları, İstanbul, ss.18.
- TOKSOY, N. (2007). *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*. Orion Yayınları, Ankara, ss.31.
- TUNAYA, T.Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler*. Arba Yayınları, İstanbul, ss.559.
- TUNÇAY, M. (1992). *T.C. 'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923 – 1931)*. Cem Yayın evi, İstanbul, ss.52-57.
- Vilayet İzahnamesi - Ziraat ve Baytar İşleri, *Babalık Gazetesi*, (20.Mart.1929).
- YALÇINKAYA, E. (1943). *Coğrafyada Tarih ve Bugünkü Konya*. Yeni Kitap Basımevi, Konya, ss.23.
- YAZMAN, M.Ş. (1934). *İstiklal Savaşı Nasıl Oldu?*. Akşam Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, ss.1.

- YILDIRIM, M. (1999). Konya’da Erken Dönem Türk İslam Eserlerinden Örnekler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(8):265-266.
- YILMAZ, D. ve AKHAN, N. E. (2011). İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri ‘’ Konya Halkevi Örneği ‘’. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 29(4):68-77.
- YÜCEER, S. (2002). Türkiye’nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri. *Atatürkçü Bakış Dergisi*, 1(1):19-20.
- YÜCEL, H.A. Öğretmenlerimizin Halkevinde Çalışmaları. *Ekekon Gazetesi*, (23.Şubat.1940).

EKLER

EK A.1. Konya Halkının Zirai İsteklerine Bir Örnek.

1938

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
KONYA
İİ YÖNETİM KURULU
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ziraate Ait Dilekler

Ziraat Merkez İlçe : Mıntıkamızdaki buğday tohumlarımızın nısfı kördür. Bize ya temizleme makinası ya ilâç ve yahutta tohumluklarımızın Konya silosunda temizlettirilmesi .

Eröldüren köyünün Ziraat bankasına olan 937 - 938 taksitlerini ikisini birden bu sene veremeyeceklerinden yalnız bir taksitin alınarak diğerinin gelecek seneye alınmasını dilemektedirler .

Tatlıcak köyünün on senedenberi sürüklenüp gelen Ziraat bankasına olan (12000) lira borçlarının 20 hanelik bu köyün veremeyeceklerini ve mahzûlde ancak yiyeceklerini temin etmekte olduklarından Cumhuriyet hükûmetimizin bu mes'ele üzerinde bir çare bulmasını dilemektedir .

Pınarbaşı istasyonuna Ziraat bankasınca bir buğday mübayaı memuru gönderilmesi .

Ziraat bankasınca Konya'da bir Alâtı Ziraiye şubesi açılması .

Ziraat Akşehir : İstasyonunda pancar usare fabrikasının temini ve kıraç yerlerde ekilmek üzere susuz pancar tohumunun mıntakamızın susuz olan köylerine tevzi ve ektirilmesinin temini ile beraber 938 ve 939 yılı için Doğanhisar mıntakasinda pancar ekilmek üzere bu yerin ekim içine alınmasının temini .

Ziraat Her tarafı çifci olan Doğanhisar köyleri için nahiye merkezine bir tohum ıslah makinasının temini .

Ziraat Bozkır : Aşılamağa ve aşılamağa müsait ağaçlar ilçede her köyde de nebilecek derecede ve pek çok olduğu ve mevcut meyvalar, sebze ve üzüm ıslaha ve ağaçlarla üzüm çubuklarına ve sebzelere arız olan hastalıklar tedaviye muhtaç bir vaziyette bulunduğu halde ilçede bir ziraat memurunun yokluğu yüzünden ilçe meyva ve sebzeleri ıslah ve inkişafa ve hastalıklarında tedaviden mahrum bulunmakta olduğundan her nevi meyva ve sebzeyi yetiştirmeğe müsait iklim ve araziye malik olan ilçe meyva ve sebzelerinin ıslah ve tedavisinin temini için daimi bir Ziraat fen adamının bulundurulması .

Ziraat Cihanbeyli : Çift alâtlarının bilhassa orak makinalarının doğrudan doğruya hükûmet elile ortada tüccara ihtikâr yaptırmadan temini .

Ziraat Hadim : Aladağda tömbeki ekiminin tevsii .

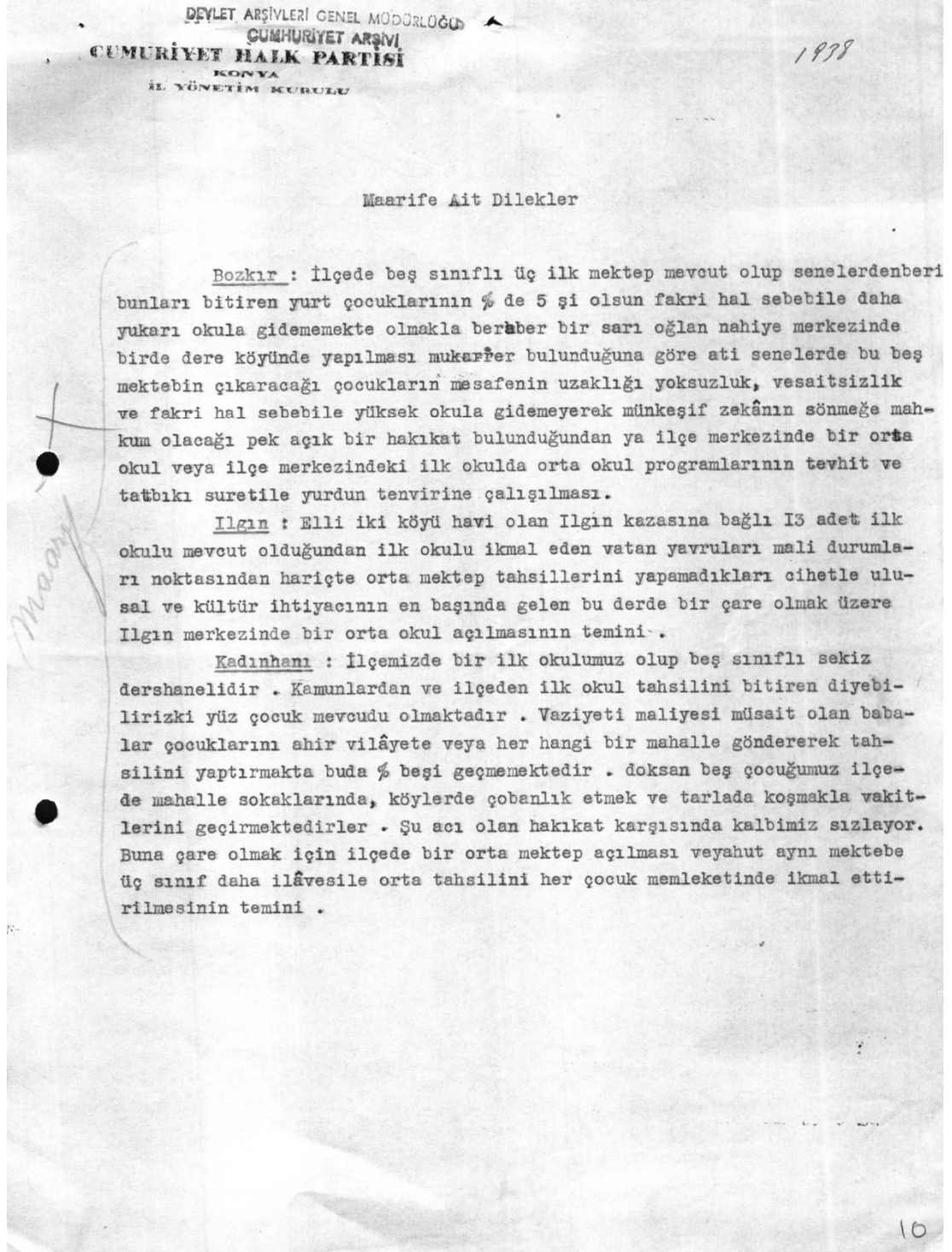
Hadimin aşağı Hadim köyünde tecrübe için ekilen tömbekinin Hadimin diğer köylerine de şamil tutulması .

Ziraat Karapınar : Kazamızda Ziraat bankası bulunmamasından Ziraatci ve tüccar halkının bu yüzden müşkilât çekmekte olduğu .

Ziraat Kazamız halkının maişet vasıtalarının % de 80 ni koyun ve teferruatla münhasırdır.O itibarla bir baytarın bulunması lâzımdır .

3

EK A.2. Konya Halkının Eğitim İsteklerine Bir Örnek.

EK A.3. Konya Halkının Sağlık İsteklerine Bir Örnek.

DEVLET ARŞİVLERİ-GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
KONYA
İL YÖNETİM KURULU

938

Sıhhat İşlerine Ait Dilekler

Merkez İlçe : Memleketin tozlu ve kadınlarımızın ekserisinin cahil bulunması dolayısıyla çocuklarımızın gözlerinde hastalık olmaktadır . Sıtma mücadelesi gibi bu göz hastalığının da umumi bir tarzda muayeneye tabi tutulması .

Cihanbeyli : Kuluköyü merkezinde yüze yakın firengili hasta bulunduğu ve bunlar tedavi için elli beş kilometre mesafede bulunan kaza merkezine gelemedikleri cihetle hakkıyla tedavi edilmemekte ve daha başka mevcut olan hastalarda bu yol korkusuyla hastalıklarını saklamakta olduklarından Kuluköyüne bir firengi mücadele teşkilâtı yapılması . Yenice obanın beş kavak, kandil köylerinde de sıtma mevcut olduğundan bunlarında mücadele mntakasına alınması .

Hadim : Aladağ kamununun sıtma mücadelesi mntakasına alınması . Merkez kazaya bir doktor gönderilmesi .

Karaman : Yukarı akın kamununa bağlı yukarı akın, aşağı akın, akaca alan, kalaba, ada, bayır, ihsaniye, kurucabel, bostan özü, çukur köylerinde sıtma pek çok olduğu halde mücadele altına alınmıyor sıhhat noktasından bu için halli . Bardas kamununa bağlı Kızılyaka, Bardas, Durayda, Şihlar, Habiller, Başkışla, Manyan köylerinde sıtma çoktur mücadele altına alınması .

Karapınar : İki senedenberi kazamızda doktor bulunmaması hasebilen ufak sıhhi arızaların tedavisi için halk doktoru olan civar kazalara ve yahut vilâyete gitmek ızdırabında kaldıkları ve evlenme muamelelerinin tekemmülü içinde bu sıkıntıya katlanmak mecburiyetindedirler. Bilhassa kış mevsiminde civar ile mntakalenin kesilmesi dolayısıyla halkın tedavi şekli bütbütün müşküllere muarız kalmakta ve hatta bu yüzden ve-fiyat dahi olmaktadır. Sarı hastalıklara her zaman için maruz bulunan doktorsuzluk çok vahim netayıç gösterebilir. Memurların almağa mecbur oldukları sıhhat raporları ve adliyenin meşhut suçlarda ihtiyaç gösterdiği tabip raporlarının doktorsuzluk yüzünden alınamamasıda adli hukuku idari ve resmi muamelâtı sürüncede bırakmaktadır . Bu sebeplerle acilen bir doktorun gönderilmesi .

Ereğli : Zanapa kamunu ve bağlı semt ocaklarının sıtmadan kurtulmadıklarından mücadele mntakasına alınması . Memleketi gemiren sıtma hastalığına karşı kaza merkezinde kan tahlilleri yapmak üzere bir labratuvar tesisi .

Seydişehir : Merkezi kaza için maaşı belediyeden çavuş ve gencek nahiyeleeri için umumi bütçeden verilmek üzere üç sıhiye memurunun tayini .

16

EK A.4. Konya Halkının Bayındırlık ve İmar İsteklerine Bir Örnek.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
KONYA
İL YÖNETİM KURULU

938

Nafiaya ait dilekler

Merkez İlçe : Kayacık köyü sınırı içinde ve demir yolunun 19 - 20 kilometreleri arasında bulunan köprüye muvazi Ankara şösesine o kısımda bulunan arazinin iskası için bir köprü aştırılması.(Sel sularından) Çandır hayvanatının meraya kolaylıkla gidüp gelebilmesi için sınırları içinden geçen demir yollarının 397 - 398 kilometreleri arasına bir geçit aştırılmasının temini .

Akşehir : Köylü köy kanununun 13 nci maddesine dayanarak kendi sınırı içinde yaptığı yol her yıl mükellefiyet nisbetinin iki mislini geçiyor . Şehirlâlerin bu mükellefiyetten azade bulunduğu . Halbuki yol vergisi kanununda şehirli, köylü diye bir ayrılık olmayup müsavi iş veya para vermekte olduğundan köylülerin bu husustaki mağduriyetleri göz önünde tutularak kanunu mahsusunda gereken tadilâtın yapılarak yol vergisinin azatılması hususunun temini .

Cihanbeyli : İnhisarlar vekâleti tarafından yavşan tuzlasına yaptırılan dekovil hattının ilçe özeğinden geçerek sarayönü istasyonuna kadar uzatılması.

Ereğli : Kazanın başlıca kârlı istihsalini teşkil eden fasulye, nohut ve meyvelerin tiren navlunun tenzilâta tabi tutulması.

İlgin : Çavuşcu köyü ile bu köye yakın 15 köyün mahsulâtının her taraftan daha çok olması ve çavuşcu köyünün şimendüfer yolu üzerinde bulunması dolayısıyla vaktile bir istasyon ihtas edilmiş ve haylıca bu istasyondan hükümet istifadeler temin etmiştir . 936 yılında vukua gelen kuraklık ve hareketi arz dolayısıyla şimendüfer idaresi istasyonu kaldırmış olduğundan çavuşcu köyü ile etrafındaki köyler bu istasyonun ihtasını istemektedirler .

Konya, Afyonkarahisar arasında şimendüfer idaresince bir oturayın işletilmesinin temini .

Karaman : Kamunlarımıza bağlı ucak üyelerinin bir çokları ticaretle iştigal etmektedir. Komşu şehirlerden Ereğliye ve Konyaya daimi gidüp gelmekte ve bunlarla alış veriş yapmaktadırlar . Halk bu işleri şimendüfer biletinin bahalı olmasından aneak yaz mevsimine bırakarak otobüslerle gidüp gelmektedir . Diğer yerlere olduğu gibi Ereğliye ve Konya ya da gidiş geliş tenzilâtlı biletinin verilmesi. İstasyon hududu dahilindeki yolların Nafia tarafından yaptırılması(İstasyon dahilindeki yoldan maksat istasyon şefliği arkasında ve ambar arkasında ki ve hangar etrafındaki ırmak ve yolların tamiridir)

13

EK A.5. Konya Halkının Maliye İsteklerine Bir Örnek.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
KONYA
İL YÖNETİM KURULU

939

Maliyeye ait dilekler

Merkez İlçe : Zeriyyatta kullanılan at, beyğir vesaire de olduğu gibi öküz ve mandalarında ~~anâm~~ ağnam vergisinden istisna edilmesi.

Akşehir : Doğanhisar kamunu koşum hayvanlarından verginin kaldırılmasını istemektedir . Bunun imkân nisbetinde temini .

Cihanbeyli : Ağnam vergisinden bir miktar daha tenzilât yapılması. Ağnam vergisinin ikinci taksiti harman sonuki Eylûl ayında tahsil ettirilmesi. Köylerde bulunan ve yalnız köylü ununu öğütmeğe mahsus olan eleksiz valssız motörle çalışan değirmenler muamele vergisine tabi tutulmaktadır bu yüzden köylü yemesi için öğüttüğü un ve bulğurdan vergi vermek mecburiyetinde ve yahutta haftalarca işinden ayıracak olan uzak su değirmenlerine gitmek zaruretinde kalıyor . Muamele vergisi kanununun gayesi satış için imâl edilen mallara ait olacağı cihetle yanlış tatbik edilerek köylüyü zarara sokan muamele vergisi kanununun düzeltilerek satış için olmayan ve yalnız ufak bir ücretle köylünün öğütmeğe mahsus bulunan bu değirmenlerin vergi harici bırakılmasının temini .

İlçe özeğinde hükûmet adına yapılmış kurağı bulunmadığından hükûmet teşkilâtı ayrı ayrı binalarda ve bir çok kiralar vererek oturmaktadır. Bunları bir araya toplamak ve hazinei daimi masraftan kurtarmak için taş, kum ve kireç gibi malzemesi halk tarafından temin edilerek hükûmet kurağı yapılacağından hariçten alınacak kereste ve usta işine sarfedilmek üzere muvazenei umumiyeden yirmi beş bin lira yardımda bulunulması .

Ermenek : Çift hayvanlarımızdan sayım vergisinin kaldırılması.

İlçin : Koşum hayvanatından vergi alınmaması .

Gizli evlenmelerin önünün alınması için evlenme kâğıtlarının parasız verilmesi. Gizli evlenmiş olanların nüfus kütüğüne kaydıyla mektum kalmamalarının kaydedilmiş olmalarının temini .

935 senesine kadar olan bilumum bakaya vergilerin affı .

Köylü tütününün islâhı ile ucuzlatılması.

Seydişehir : Diğer hayvanatın sayım resmi indirildiği halde koyun ve keçiden tenzilât yapılmamış olduğundan bu hayvanat vergisinden dahi tenzilât yapılmasının temini .

Cumra : Hükûmetimizce sayım vergisi bir miktar indirilmiş isede indirilen miktar hayvanat için yapılan masraf vuku bulan telefât ile kabili telif olmayışından bu verginin daha makul bir hatde indirilmesi.

18

EK A.6. Konya Halkının Adliye İsteklerine Bir Örnek.

CÜMHURİYET HALK FIRKASI

KONYA

VİLÂYET İDARE HEY'ETİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Adliye işleri .

Ermenak : Halen ermenak kazasının cinayet işleri Karaman mürettep mahkemesince görülmektedir . Kazanın Karamana uzaklığı , senenin altı ayında şiddetli kış dolayısıyla Karamanla Ermenak arasındaki yolun kapalı bulunması , kazanın nüfusu otuz iki bine yakın olması sebebiyle Ermenakte cinayeti ruyete mezun mürettep bir mahkeme teşkili .

Ermenak : Tam teşkilâtlı olan kazanın üç nahiyesine birer sulh hakimi tayini olmadığı surette üç nahiye için seyyar bir sulh hakimi tayini suretiyle köylünün hukukî işlerinin kolayca görüldürmesi .

Seydişehir : Civarındaki kazalarında ağır ceza işlerini görmek üzere ağır ceza mahkemesi teşkili .

EK A.8. Başbakanlığa Gönderilen Konya'da Selden Mağdur Olan Yerleri Gösterir Telgrafın Bir Bölümü.

T. C.
Dahiliye Vekâleti

V.İ. U.M.

S. 2 M.

Sayı

Hulâsa :

Konya Vilâyetinin Bozkır ve Kadınhanı kazalarında
toluden hasara uğrayan köyleri gösterir
cetveldir

Azamanın ismi	Mahiyesi	Köyün ismi	Mahsulâtın hasar derecesi
Bozkır	Belviren	Sarı oğlan	% 70
"	"	Kuzuveren	% 15
"	"	Kildere	% 30
"	"	Ayvalıca	% 30

Bozkır kazasında 4 köydür.

Kadınhanı	Merkez	Karaseviç	% 100 "1200" dönüm
"	"	Köylü tolu	" 430" dönüm
"	"	Meydanlı	"350" dönüm
"	"	Konur viren	"127" dönüm

Kadınhanı kazasında 4 köydür.

Ali gibidir.

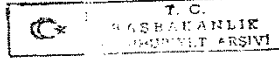
Vali

Cevaben yazılacak Evrak: Cevap olduğu muharreratın tarih numarasile hangi daire ve şube ifadesiyle yazıldığıın dercoluması rica olunur

020 10 01 01 01

EK A.9. İçişleri Bakanlığına Gönderilen Konya'da Kuraklık dolayısıyla oluşan sıkıntının anlatıldığı Telgrafın Bir Bölümü

T. C.
Dahiliye Vekâleti
U. M.
Ş. M.
Sayı

Hulâsa :

Konya Vilâyetinin 30-7-1933 tarih ve
515 Nolu tahrirâtı suretidir.

I-Vilâyetimizin Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ereğli kazalarından
maada diğerlerinin muhtelif mantakalarında bilhassa merkez ve
Çumra kazalarına tâbi Konya ovasında iki senedenberi devam ~~ed~~
ve bu sene giddet kesp eden kuraklığın tesiriyle kışlak mahsulât
el ile yolsak suretiyle hasadına imkân vermeyecek kavruk ve
cılız bir halde bulunmakta hatta çok köylerde bu imkânsızlık -
karşısında ekinlere hayvanlar bile salındığı görülmektedir. Gerçi
Konya ovasında müesses kanal sistemi dahilinde bulunan köylerden
bir kısmının arazisi Beyşehir gölündeki su seviyesinin yine
senelerdenberi devam eden kuraklık yüzünden immesi dolayısıyla an-
cak Bozkırdan gelen Çarşamba yayının suları ile mahdud miktar
ve sahada sulanabilmiş ise de ekseriyeti teşkil eden kıraç köy-
lerinin vaziyeti çok elim bir manzara arz etmektedir.

Ötedenberi vasfı mikyasta hububat yetiştiren ova mantakası ve me-
raları kuraklıktan göl manzarasını almış ve bir taraftan Ekin-
cileri diğer taraftan da devarcılara ümitsizliğe sevk edecek dere-
cede acıklı bir vaziyet hasıl olmuştur.

Şimdiden lüzum gelen muavenet ve ihtiyat tedbirleri alınmaz -
ise bu köylerde yeni sene için istihsal kabiliyeti kalmaya-
cağı pek tabiidir. Her şeyden evvel yiyeceğe muhtaç köylerle, da-
var sürülerini otlatacak sahaya ihtiyaçları olan köyler için kış-
tan evvel tedbir alınması zarureti karşısında bulunuyoruz. Bu hu-
susta Vilâyet dahilinde yaptırılan tetkikat ve tahkikat neti-
cesi kuraklıktan derece, derece müteessir olmuş bulunan köylerin -
listesi bağlı olarak takdim kılınmıştır.

Halen merkezi kazaya tâbi ve kuraklıktan yüzde yüz nisbetinde
müteessir 18 köyün halkından cüzi bir kısmına yiyecek ekmek pa-

Cevaben yazılacak Evrak : Cevap olduğu muharreratin tarih numarası ile hangi daire ve şube ifadesiyle
yazıldığına dershörmüşü rica olunur.

030	10			81	520	21	10
-----	----	--	--	----	-----	----	----

Resim 1. Konya İli Haritası

Resim 2. Konya İnce Minareli Medrese Bir Görünüm

Resim 3. Konya İnce Minareli Medrese Bir Görünüm

Resim 4. Konya İnce Minareli Medrese Bir Görünüm

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Çiloğlu 1982 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Gaziantep’te tamamladı. Üniversite öğrenimini Niğde Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde yaptı. Buradan 2004 yılında mezun oldu. Yüksek Lisans öğrenimini Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda yapmaktadır.

VITAE

Mehmet Çiloğlu was born in 1982 in Gaziantep. He finished primary and secondary schools in Gaziantep. He graduated from Niğde University Science and Literature Faculty, Department of History in 2004. He has been studying master degree in Gaziantep University, Social Sciens Institute Department of History.